

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

1999/4. VII. ÉVFOLYAM

ÁRA: 200 Ft

SPECIÁLIS GYERMEKOTTHONOK

Az általános iskola és
diákotthon átalakulása

Előítéletek

Felkészítés a nyilvántartási
rendszer alkalmazására

A Krízis Alapítvány
munkájáról

A Civil Társadalom
Fejlődéséért Alapítvány

A család és a félkarú rabló

Köszönjük, Dr. Campbell



Tartalomjegyzék
1999., 4. lapszám

Szerző

Simon Ildikó

Cím

A CIVIL TÁRSADALOM
FEJLŐDÉSÉÉRT ALAPÍTVÁNY

Büki Péter

A CSALÁD ÉS A FÉLKARÚ RABLÓ
avagy a nyerőgépek úgy vannak beállítva,
hogy nem csak a pénzünket veszíthetjük el

Grasz Tibor

A KRÍZIS ALAPÍTVÁNY MUNKÁJÁRÓL

Negrea Vidia – Büki Péter

A SPECIÁLIS
GYERMEKOTTHONOKRÓL
részletek egy készülő módszertani levélből

Büki Péter

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS
DIÁKOTTHON GYERMEKVÉDELMI
SZEMPONTÚ ÁTALAKULÁSA

Krasznai Judit

ELŐÍTÉLETEK

Fábián Andrea

GYERMEKVÉDELEM, DILEMMÁK,
FOGALMAK ÉS MÓDSZEREK

Kály-Kullai Károly

KÖSZÖNJÜK, DR. CAMPBELL
rendhagyó könyvismertetés Dr. Ross
Cambell: Óvjuk őket című művéről

Kricsfalvi Nóra

NÓRA SILK, A BOSZORKÁNY
avagy miért hinnénk hiába?

SZISZIFUSZ SZOCIÁLIS ALAPÍTVÁNY

Írta: Simon Ildikó

A CIVIL TÁRSADALOM FEJLŐDÉSÉÉRT ALAPÍTVÁNY

KÜLDETÉSÜNK

A Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány célja, hogy szolgáltatásai révén elősegítse a civil társadalom szervezeteinek és közösségeinek fejlődését, hozzájáruljon egy dinamikus, az állami és üzleti szektorral harmonikusan együttműködő, önfenntartó nonprofit szektor kialakulásához Magyarországon és Közép-Kelet-Európában. Küldetésünket a következő szolgáltatásokkal kívánjuk elérni:

- nonprofit menedzsment-képzések,
- szervezetek számára biztosított változás-menedzsment és komplex szervezetfejlesztés,
- az üzleti és kormányzati szektorral való együttműködést szolgáló projektek,
- a hálózatépítést elősegítő fórumok és rendezvények,
- a nonprofit menedzsment témaköréhez kapcsolódó kiadványok.

CÉLOK ÉS ÉRTÉKEK

A rendszerváltás óta eltelt években hatalmas ütemben nőtt a Magyarországon bejegyzett civil szervezetek száma. Éppen az elmúlt évek tapasztalata mutatja azonban, hogy hosszú távon, biztos alapokon és hatékonyan csak a professzionálissá váló szervezetek működhetnek majd. Egyre több nonprofit szervezet ismeri fel, hogy fizetett dolgozók alkalmazása nem azt jelenti, hogy megszűnik az „ÜGY” iránt érzett lelkesedés és elkötelezettség; a saját bevételek termelése sem azt, hogy profitélessé válik a szervezet. Láthatóvá vált, hogy a stratégiai gondolkodás, a szakmai prioritások egyértelmű megfogalmazása, a folyamatos és partneri szemléletű adomány szervezés, vagy a tudatos emberi erőforrás-gazdálkodás a hosszú távú működés alapjait jelentik ma Magyarországon. Egyre több vezető ismeri fel, hogy karizmatikus egyénisége vagy szakmai elismertsége nem elegendő egy „profí nonprofit” menedzseléséhez. Alapvető attitűdbeli váltásra és új készségek elsajátítására van szükségünk ahhoz, hogy a szervezet valóban betöltse társadalmi rendeltetését – legyen szó egy települési hagyományörző egyesületről vagy egy országos szociális szolgáltató alapítványról.

A társadalmi problémák megoldása nem történhet egyik napról a másikra. Az alapítványok klienseinek, az egyesületek tagjainak joguk van arra, hogy hosszú távon és magas szinten jussanak hozzá a szolgáltatásokhoz, amiért a szervezet felelősséget vállal. A CTF Alapítvány abban kíván segítséget nyújtani a magyarországi civil szervezeteknek, hogy megteremtsék a hosszú távú, hatékony működés alapvető feltételeit. Ezt szolgálják szervezeti szinten sokrétű tréning-, konzultációs és szervezetfejlesztő szolgáltatásaink, valamint tapasztalatcserére is lehetőséget adó eseményeink (Civil Kávézó, Mészöly Utcai Műhely, Nonprofit Kollégium), társadalmi szinten pedig a „civilbarát környezet” megteremtését célzó, az állami, az üzleti és a nonprofit szektor együttműködését segítő projektjeink.

A közeljövőben és az ezredforduló után egyaránt az egyik legfontosabb kérdés – nemcsak Magyarországon, de az egész kelet- és közép-európai régióban – a civil szektor hosszú távú fennmaradásának, életképességének kérdése. Ennek elemei: a pénzügyi lehetőségek, a törvényi feltételek és a szektorról kialakult kép, a társadalom viszonya a civil szervezetekhez. Mindhárom elem alapvetően függ attól, milyen a szektor önképe, önmeghatározása, és attól is, hogy mindezt hogyan közvetíti.

Ahhoz, hogy a nonprofit szervezetek az üzleti és állami szektor egyenrangú partnereként léphessenek fel, a szakmai és pénzügyi átláthatóság, a munka hatékonyságának mérése és megfelelő kommunikálása egyaránt fontos.

Az elmúlt évek során arra törekedtünk, hogy megfeleljünk e szempontoknak. Értékeinket és alapelveinket következetesen érvényesítjük szervezatként, csapatként és egyénenként is. Komolyan vesszük a küldetésünket, nap mint nap vizsgáljuk, értelmezzük a missziót, és hogy annak megfelelően cselekszünk-e. Döntési helyzetekben útmutatóul szolgál számunkra.

Fontos számunkra a hitelesség. Csak azt tanítjuk, amit csinálunk is, és amit tanítunk, azt csináljuk. Csak olyan módszert ajánlunk, amelynek hatékonyságáról magunk is meggyőződünk.

Ugyanilyen fontos a szakmai igényesség, hogy mindenben a lehető legjobbat nyújtsuk a klienseinknek. Minden tréninget, projektet állandóan fejlesztünk, tökéletesítünk. Ehhez kapcsolódik a nyitottság, a kreativitás, az állandó tanulásra és megújulásra való képesség. Ennek érdekében ösztönözzük a visszajelzést, kapacitást teremtünk a továbbképzésekre. A szervezeti munkában a nyílt kommunikáció, a konfliktusok konstruktív kezelése segíti leginkább az együttműködést.

KÉPZÉSI FORMÁK

Képzéseink különböző formában, igény szerint elérhetőek a szervezetek számára.

A néhány órás előadás ismereteket, információkat közvetít, elsősorban a nonprofit szektor és szervezeti működés elméleti vonatkozásairól. Ennek legfontosabb célja, hogy a nonprofit menedzsment rendszerét megismertesse a célcsoportokkal, bemutassa az egységben gondolkodás és a rendszerszemléletű működtetés előnyeit.

A műhelymunka legalább félnapos, műfajánál fogva sokkal nagyobb teret enged a résztvevők aktivitásának. Egy-egy téma vagy konkrét eset alapos tanulmányozása során az ismeretek közlése mellett másodlagos célként hangsúlyt kap a készségfejlesztés is.

A konzultáció rövid és dinamikus, célja egy konkrét menedzsment-területen bekövetkezett probléma vagy helyzet szervezeti rendszeren belüli feltérképezése, diagnózis felállítása.

A készségfejlesztő tréning a CTF Alapítvány leghangsúlyosabb képzési formája. Ebben a műfajban egyaránt szerepet kap az ismeretszerzés, a készségek fejlesztése, a szemléletformálás, valamint a rendszerszemlélet kialakítása. Ezek hatékony közvetítéséhez legalább 6 órás foglalkozás szükséges.

A CTF TRÉNINGEK TÍPUSAI

Tréningjeink között alapvetően kétféle típust különböztetünk meg: a pro-aktív és a reaktív tréning formát. Pro-aktívnak a meghirdetett, adott tematikára épülő tréning sorozatokat és a nonprofit kollégiumokat nevezzük. A reaktív tréningek alkalmával a CTF tréneri felkérésre, a megrendelő igényeihez és szervezeti kultúrájához szabott képzési csomagot szolgáltatnak.

Pro-aktív tréning-szolgáltatások

A CTF által meghirdetett tréningek átfogó képet adnak a nonprofit menedzsment egyes területeiről, azok gyakorlati alkalmazásának előnyeiről, valamint segítséget nyújtanak a szervezeti működésben rendszerint felmerülő nehézségek meghatározásában, a megoldások kidolgozásában. A résztvevők különböző szervezetektől és tevékenységi területekről érkeznek, így lehetőség nyílik az egymás közti tapasztalateserésre, bevált módszerek megosztására és új technikák megismerésére.

Minden évben két alkalommal hirdetünk meg tréning sorozatokat, vidéken és a fővárosban. Az intenzív sorozat tematikáját jellemzi, hogy 8-12 különböző tréning témát egymásra építve ajánlunk a nonprofit szervezeteknek.

A nonprofit kollégium bentlakásos rendszerű képzési forma, ahová az ország minden tájáról érkeznek résztvevők. A Nyári Nonprofit Kollégiumon lehetőség szerint minden menedzsmenttéma területekre kerül. 1997-től rendszeresen szervezünk Tavaszi Kollégiumokat is, ahol az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek közötti konkrét együttműködést segítjük, szintén a tréning eszközeivel.

Reaktív képzési szolgáltatások

A nonprofit szervezetek különböző reaktív képzési szolgáltatásokat vehetnek igénybe alapítványunktól.

Ha a megbízónak egy döntés előkészítésénél, meghozatalánál vagy egy esemény levezetésénél független külső szakemberre van szüksége, facilitátorokat biztosítunk.

Felkérésre a megrendelő sajátosságaihoz, problémáihoz és igényeihez igazított reaktív tréninggel fejlesztjük az adott szervezet hatékonyságát. A tréningen elsajátított készségek és ismeretek hatékony beépítése és gyakorlati megvalósítása érdekében a tréner konzultációs kapcsolatban marad a szervezettel.

Szolgáltatásainkból „kóstolóként” egy adott szervezet vagy esernyőszervezet tagjai számára a tréning kínálatból egy alaptréninget rendelhet alapítványunktól, ahol a kért témát modellek segítségével az adott területen működő szervezetek számára adaptálva állítjuk össze.

Ha egy szervezet konkrét probléma kezeléséhez vagy egy terve kivitelezéséhez kér segítséget, szervezetre szabott tréningcsomagot készítünk. Ilyenkor egy-egy tematikát (stratégiai tervezés, stábépítés, forrásteremtés, pénzügyi vezetés) igazítunk az adott szervezet igényeihez.

Komplex szervezetfejlesztést ajánlunk, amikor a szervezet az érzékelhető problémák azonosításához és megfogalmazásához, illetve a már definiált problémák megoldásához kér segítséget. A trénernek ilyenkor nem csak a menedzsment egyes területeire koncentrálnak, hanem összefüggéseiben, a szervezet tagjaival közösen igyekeznek feltárni a probléma okait, és megoldásokat keresni. A szervezetfejlesztési folyamat kezdetén a tréner interjúorozat segítségével feltérképezik a szervezetet, majd a tagokkal közösen megállapított ismeret, igény és fejlesztendő terület mentén állítják össze a komplex képzési csomag rendszerét.

A CTF Alapítvány a következő témákban kínál tréningeket:

Változásmenedzsment, szervezetfejlesztés

Szervezeti tervezés és vezetés

Stratégiai tervezés

Nonprofit szervezet vezetése

Döntéshozatal

Kuratóriumi munka

Marketing

Minőségbiztosítás

Értékelés

Program- és szolgáltatás-menedzsment

Igényfelmérés

Projekttervezés

Projektmenedzsment

Irodai adminisztráció

Pénzügyi menedzsment

Pénzügyi vezetés és tervezés
Projektköltségvetés
Nonprofit számviteli és adózási ismeretek
Saját bevételi források és önfinanszírozás

Adományszervezés
Adományszervezési stratégiák és technikák
Adományszervezés Magyarországról és külföldről
Pályázatírás magyar és külföldi forrásokhoz
1 %-os kampány szervezése

Public Relations (PR)
PR-stratégiák és technikák
Arculattervezés
Kommunikáció
Érdekképviselés
Kapcsolat a médiával
Rendezvényszervezés
Kampányszervezés

Emberi erőforrás-gazdálkodás
Humán erőforrás-menedzsment
Önkéntesszervezés
Facilitálás (ülések levezetése)
Csapatépítés
Konfliktuskezelés

ACTF TRÉNINGEK ISMÉRVEI

A tréningek elméleti tartalmát és gyakorlati blokkjait folyamatosan fejlesztjük az igényfelmérések tapasztalatai és a résztvevőktől érkező visszajelzések alapján.

A különböző témák gyakorlati hasznosításának elősegítése érdekében a tréningeken a vezető és nem vezető beosztású résztvevőknek különböző tematikát dolgoztunk ki. A vezetői csoport az egyes menedzsment-területek stratégiáival és tervezésével foglalkozik, a munkatársak pedig a megvalósítás technikáit, készségeit tanulmányozzák. Ezzel a bontott tematikával is szeretnénk hozzájárulni a szervezetben belüli munkamegosztáshoz, a szerepek és felelőségek tisztázásához, a hatékonyabb, tervezettebb munka érdekében.

Tréningjeinken fontosnak tartjuk a csoporttagok aktív tanulását elősegítését. A tréningek tematikáját a már meglévő ismeretekre építjük, igazodva a célcsoport igényeihez. Az elméleti mondanivalót készségfejlesztő gyakorlatokkal, modell-helyzetekkel, szerepjátékokkal igyekszünk előbbé tenni. A résztvevők kapcsolatépítése, egymással történő tapasztalatcseréje szintén fontos része az interaktív tanulásnak. A tréning többirányú kommunikációt tesz lehetővé, így a résztvevők közvetlenül egymáshoz is kapcsolódhatnak, tanulva egymás tapasztalataiból. A megértést vizuális segédeszközök és a tréning tartalmi mondanivalóját részletező tréningfüzetek segítik. A résztvevők száma 8 és 15 között mozog.

Minden szervezet rendelkezik egy sajátos kultúrával (szervezeti kultúra), amely az abban résztvevők értékeiből, normáiból, szokásaiból, hagyományaiból építkezik. A szervezeti kultúra ismerete és állandó elemzése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a tréningeken megszerzett tudás a

mindennapi működés szerves részévé váljon. A konzultáción keresztül segítséget nyújtunk abban, hogy a tréningen szerzett új ismeretek és készségek a szervezeti kultúrának megfelelően épüljenek be a szervezet működésébe.

ETIKAI ALAPELVEINK

Úgy gondoljuk, hogy a trénernek – mint minden segítő szakmában dolgozónak – munkája során figyelembe kell vennie néhány fontos etikai alapelvet.

A tréningre jelentkezőket semmilyen módon nem különböztetjük meg, kivéve, ha a szervezet alapértékei ellentmondanak a CTF alapértékeinek (egyenlő esély, tolerancia, az emberi jogok tiszteltben tartása).

A CTF tréneirenek tisztában kell lenniük kompetenciájuk határaival, törekedniük kell az önképzésre, a tréning-tematika folyamatos fejlesztésére. Alapítványunk elvárásként fogalmazza meg tréneire számára a nonprofit menedzsment elméleti ismeretét, a gyakorlati tapasztalatokat, a csoportdinamikai tudást és az önismeretet.

Minden csoporttagnak joga van az egyenlő figyelemre és támogatásra a trénerrel. Ugyanakkor a trénernek is joga van szerződést kötni a csoporttal, és az együtt meghozott alapszabályok érvényességét betartatni a tréningen vagy a konzultációs folyamatban.

A tréner a csoportban elhangzott tartalmi információkat nem adhatja tovább, erről a tréning kezdetén biztosítja a csoportot.

A trénernek előzetesen egyeztetnie kell a megbízó igényeit a képzési ajánlatokkal. Az előzetes egyeztetés célja, hogy mind a kliens elvárásai mind a tréner szakmai alapelvei érvényre jussanak a munka során.

SIKERES NONPROFIT FINANSZÍROZÁS PROJEKT (SNFP)

A CTF Alapítvány 1998 márciusában csatlakozott egy több évig tartó programhoz, amely Közép-Kelet-Európában és Latin-Amerikában indult el, és amelyet az amerikai NESsT (Nonprofit Enterprise and Self-sustainability Team) kezdeményezett. A „nest” magyarul azt jelenti, hogy „fészek”, és ez a szimbólum jól mutatja az amerikai partner megközelítését, aki elindítója és koordinátora kíván lenni a programnak, a helyi partnerek tapasztalatai alapján, és az egyes országok kulturális különbségeire és a nonprofit szektor sajátosságaira támaszkodva.

A kelet-európai régióból négy ország vesz részt a programban, és mindegyik országban egy-egy helyi forrásközpont valósítja meg a projekt célkitűzéseit. Néhány szóban szeretnénk bemutatni partnereinket:

Csehországot a Lotos Group képviseli Prágából, akik tréningeket és konzultációt ajánlanak a helyi nonprofit szervezeteknek. Fő tevékenységi területük a civil szervezetek kiadványainak nyomdai előkészítése, publikációk és grafikák tervezése.

A Lotos Group nemcsak Csehországban, hanem Szlovákiában is elindította a programot, az ottani Partners for De-mocratic Change együttműködésével.

Szlovén partnerünk a ljubljanoi Nemzetközi Menedzsment Központ (International Center for Nonprofit Management), akik a szlovén nonprofit szektor fellendítéséhez és fenntarthatóságához járulnak hozzá képzési programokkal, kiadványokkal és konzultációs szolgáltatásokkal.

A projektben együttműködő partner a Közép-Kelet-Európai Környezetvédelmi Központ (REC) is, akik a projekt egy későbbi fázisában lépnek majd be a folyamatba, a nonprofit szervezetek üzleti tervének elkészítését támogató pályázatok formájában.

Nonprofit szervezetek üzleti tevékenységét támogató szolgáltatásaink

A második évben a nonprofit szervezetek igényeihez igazodva olyan szolgáltatásokat szeretnénk kifejleszteni, amelyek hatékonyan járulnak hozzá a nonprofit szervezetek gazdasági tevékenységeinek sikerességéhez.

A CTF Alapítvány a következő konkrét szolgáltatásokat és termékeket ajánlja a nonprofit szervezetek gazdálkodási tevékenységének támogatásához:

- Tréningek, konzultációk, piackutatás, költséghatékonyság elemzés, minőségbiztosítás, kockázat-felmérés, az üzleti tervezés, a termékfejlesztés, a megvalósíthatósági tanulmány területein.
- Felkészítő konzultációs és szervezetfejlesztési munka annak érdekében, hogy a vállalkozás zökkenőmentesen illeszkedjék a nonprofit szervezet eddigi missziós tevékenységéhez.
- Arany Oldalak kiadvány, amely tartalmazza majd az országban található nonprofit szolgáltatásokat és ezek leírását, árát stb.
- Kézikönyv és egyéb kiadványok az üzleti tevékenység elindításához, fejlesztéséhez.
- A szervezet vezetésének illetve irányításának (kuratórium, elnökség) felkészítése a vállalkozás elindításához (vezetőképzés).

A SZEKTOROK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PROGRAMOK

Évek óta fontosnak tartjuk a nonprofit szektor hosszú távú fenntarthatósága szempontjából, hogy az üzleti és állami szektorokkal harmonikus és dinamikusan fejlődő kapcsolatok kialakításában segítsük a nonprofit szervezeteket. Ennek érdekében négy további projektet indítottunk el, amely a különböző célokra és célcsoportokra fókuszál:

- Együttműködés az önkormányzatokkal (Tavaszi Kollégium)
- Helyi Közösségfejlesztő Projekt (DEAL projekt)
- Nonprofit szervezetek és az őket támogató közalapítványok együttműködése
- A filantróp gondolkodás és felelősségvállalás elősegítése a vállalati szektorban (Vállalati Állampolgár Program)

Tavaszi Kollégium: kooperáció az önkormányzatokkal

A Tavaszi Kollégiumot április végén rendezzük meg, nonprofit szervezetek és önkormányzati képviselők ill. dolgozók számára. A Kollégium bentlakásos, kb. 40 fős, 3 napos képzés lesz, melynek során e két szektor közötti együttműködést segítjük elő. Az egyik csoportban olyan nonprofit-önkormányzat párokat hívunk el, akik valamilyen konkrét egészségügyi, szociális stb. szolgáltatásban szeretnének szerződéses viszonyba lépni. A másik csoportban szintén önkormányzat-nonprofit szervezetek képviselőit várjuk párban, itt a cél azonban az, hogy egy közösségi probléma megoldását tervezzék meg együtt. Az egy év múlva megtartott értékelő napon az együttműködésekről beszámolót készítenek a résztvevők, amelyet esettanulmány formájában jelenik majd meg.

DEAL projekt

Olyan önkormányzatoknak hirdetjük meg a programot, amelyek nyitottak arra, hogy egy, a közösség minden tagját érintő problémán együtt dolgozzanak nonprofit szervezetekkel, vállalkozókkal és állampolgárokkal.

A cél az, hogy az önkormányzat és partnerei sajátítsanak el egy új munka- és kommunikációs módszert, majd közösen találják meg az ehhez szükséges támogatót – akár szakmailag, akár adományozóként – a vállalati szektorból.

A polgármesterek meghívásos pályázaton vesznek részt, és egy előre megállapított kritériumrendszer alapján kiválasztunk egy települést, amellyel egy éven keresztül dolgozik a CTF Alapítvány trénerstábjá.

Közalapítványok, mint adományozók

A program célja a kifejezetten állami költségvetésből működő közalapítványok és a nonprofit szervezetek (ezek közül a mozgássérültekkel és az értelmi fogyatékosokkal foglalkozó szervezetek) közötti kapcsolatok erősítése, elsősorban a szervezeteknek nyújtott folyamatos szervezetfejlesztéssel, illetve közalapítványok adományozói politikájának és gyakorlatának modernizálásával. A projekt maga (képzések, konzultáció) csak szeptemberben indul el, de az első félévben jelentős előkészítő munkát igényel a közalapítványokkal való kapcsolatfelvétel, a róluk beszerzett információk és legfőképpen a projektben való részvétel melletti elköteleződésük elősegítése.

ESEMÉNYEK

Állandó rendezvényeink

Az alapítvány állandó rendezvényeinek célja, hogy alkalmat teremtsenek a nonprofit szektorban dolgozók és az állampolgárok számára informálisabb találkozókra, közérdekű kérdések megvitatására, illetve arra, hogy egymástól és szakértőktől tanulhassanak. Két állandó rendezvényünk, a Civil Kávézó és a Mészöly Utcai Műhely (MUM) havonta váltja egymást.

Civil Kávézó

A Civil Kávézó a múlt századi hagyományokhoz visszanyúlva kíván lehetőséget teremteni a nonprofit szektor szempontjából fontos kérdések kötetlen megbeszélésére, meghívott vitapartnerek részvételével. A beszélgetésre kéthavonta kerül sor egy patinás budapesti kávéházban.

Néhány példa a Civil Kávézói eddigi témáiból

1996. novemberében a magyar pesszimizmusról beszélgettek a jelenlévők Férge Zsuzsa szociológussal, Göncz Kinga pszichiáterrel (Partners Hungary Alapítvány) és Róna Zsuzsával, az Open Society Institute munkatársával, aki külföldi állampolgárként évek óta dolgozik magyar szervezetekkel.

Az 1997-es évad kezdetén az állami pályáztatási szokásokról és a pénz elosztásának szempontjairól kérdezték a résztvevők dr. Földényi Jánost (Népjóléti Minisztérium Szociális Tanácsa), Nemoda Istvánt (Országos Foglalkoztatási Alap) és Sütő Tündét (Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány).

A Kávézóba egy másik alkalommal a különböző médiumok képviselőit hívtuk el azzal a céllal, hogy a sajtó és a nonprofit szektor viszontagságos kapcsolatát vitathassák meg a résztvevők. A vendégek között jelen volt a nonprofit sajtó két jeles személyisége, Gulya István (SANSZ), Kirschner Péter (Kurázs), valamint Giczei Péter (Civil Rádiók Szövetsége). A napilapokat Czene Gábor (Népszabadság), valamint Neumann Ottó (Magyar Hírlap) képviselte.

A Mészöly Utcai Műhely (MUM)

A MUM a műhelymunka keretei között nyújt lehetőséget a résztvevők számára, hogy a szervezeti élet egy-egy érdekesebb, problematikusabb mozzanatát körüljárhassák egymástól tanulva és egy szakértő segítségével. A meghívottak általában a nonprofit szervezetek működtetésének azonos területéről kerülnek ki (pl. adminisztráció, pénzügyek). A MUM-estéken minden résztvevő dolgozik, egy-egy probléma felvetésével, jó gondolat vagy ötlet ismertetésével járulva hozzá a közös munkához. A MUM témái között szerepelt például az irodai adminisztráció, az eseményszervezés, a marketing stb.

Regionális konferenciák

Az Alapítvány a regionális együttműködés és tapasztalatcsere elősegítése érdekében két évente nemzetközi konferenciát szervez egy-egy téma köré a kelet-európai régió civil szervezetei számára.

1996-ban a forrásteremtés különböző területeivel ismerkedhetett meg az a 150 résztvevő, akit a térség 16 országából hívott össze az Alapítvány nemzetközi szintű eszmecsereére.

1998-ban a nemzetközi konferencia témájaként a nonprofit szektor fenntarthatóságának kérdését választottuk. A konferencia során a 21 országból érkezett 160 résztvevő azon mechanizmusokat vitatta meg, amelyek révén, az állami és üzleti szektor segítségével, hosszú távon fenntartható a civil szervezetek működése.

PUBLIKÁCIÓS PROGRAM

A CTF alapítvány publikációinak célja, hogy a tréningeken, mint interaktív tanulási formán túl közérthető és könnyen hozzáférhető kiadványokkal is segítse a nonprofit menedzsment ismeretek és készségek széles körű elterjedését, a nonprofit szektorhoz kötődő elméleti és gyakorlati tudnivalók megszerzését. A publikációs program, kapcsolódva alapítványunk projektjeihez és eseményeihez, kiszolgálja azokat.

Nonprofit menedzsment-kiadványok

Elsőként a nonprofit szervezetekről és az üzleti adományozásról szóló négyoldalas ismertető anyaggal léptünk az olvasók elé annak érdekében, hogy a nonprofit szektorról szóló alapinformációk sűrített, de olvasható formában legyenek hozzáférhetőek az állami szervezetek és az üzletemberek számára is. Ezt követte a „Mi fán terem...?” kiadványsorozatunk, mely hasonló rövid füzetekben foglalja össze különböző tréning témáinkat, rendszerező áttekintést nyújtva a nonprofit menedzsmenten belül előforduló fogalmakról és technikákról.

A „Mi fán terem?” sorozatban eddig megjelent kiadványaink:

Mi fán terem a nonprofit?

A Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány képzési rendszere

Az üzleti adományozás

A nonprofit

A facilitálás

Az emberi erőforrás-gazdálkodás

A projekttervezés

A stratégiai tervezés

A public relations

Az adományszervezés

A nonprofit adminisztráció

Az önkéntesszervezés
A pályázatírás
Az üzleti és a civil szektor együttműködése

Szektorok közötti együttműködést segítő kiadványok

A „Híd a szektorok között” projekt keretében jelentettük meg az Egymás jobb megértése felé című tanulmánykötetet. A könyvben öt tanulmány olvasható a magyarországi kormányzati és a nonprofit-szféra kapcsolatáról, két külföldi és három magyar szerző tollából. A kötetben a Nemzetközi Társaság a Harmadik Szektor Kutatásáért (International Society for Third Sector Research) nevű nemzetközi szervezet 1996 júliusában, Mexikóvárosban megrendezett konferenciájára készült tanulmányokat gyűjtöttük össze, hogy a kutatások eredményei szélesebb körben is ismertté váljanak Magyarországon.

A kötetben Róbert M. Jenkins a magyar civil szektor dilemmáiról és lehetséges szerepéről ír a készülő nonprofit törvény tükrében, Lars Alro Ölesen dán szakértő pedig a magyarországi forrásközpontok elindulásáról és eredményeiről számol be, mint olyan működő modellről, amely a két szektor együttműködésén alapul. Széman Zsuzsa statisztikai adatokat közöl a nonprofit szektorról, annak fejlődéséről, Lévai Katalin pedig egy interjúsorozatot mutat be önkormányzati illetve civil szektorban dolgozó munkatársakkal készített beszélgetésekből idézve. A CTF Alapítvány két munkatársa, Bulláin Nilda és Simon Ildikó 1996 májusában végezte el az állami alapítványok pályázatírási szokásairól szóló kutatást, melynek eredményei a Nonprofit szervezetek állami finanszírozásának ismérvei és gyakorlata Magyarországon című tanulmányban olvashatók.

Önkormányzat és nonprofit együttműködés

Lengyel testvérszervezetünk egy hatékony modellt dolgozott ki a helyi önkormányzat és nonprofit szervezetek között, Gdyniában. Az erről szóló esettanulmányt fordítottuk le magyar nyelvre és adjuk közre annak érdekében, hogy tapasztalatait magyar városok is használhassák.

Adományozói adattár

Magyarországon már számos olyan multinacionális vállalat illetve cég működik, amelyek alkalmanként vagy rendszeresen támogatják a nonprofit szektort. Az 1999 áprilisában Magyarországon először megjelenő kiadványban azokat az adatokat gyűjtjük össze, hogy a jövő évben milyen módon nyerhetnek támogatást, illetve köthetnek partneri együttműködést a nonprofit szervezetek a közösségért tenni kívánó vállalatokkal. Az adattár ezen kívül tartalmaz majd olyan praktikus tanácsokat is, amelyek segítik az olvasót a hatékony adományszervezésben.

Az adattár elkészítéséhez igényfelmérő kérdőíveket küldtünk ki véletlenszerű reprezentatív mintán nonprofit szervezetekhez annak érdekében, hogy a kiadvány minél hasznosabb legyen a számukra.

Nonprofit törvénykezéssel kapcsolatos kiadvány

A közhasznú szervezetekről szóló törvény háttéréről és az eddigi tapasztalatokról 1999 februárjában jelentettük meg a kiadványunkat Utazás a nonprofit törvény körül címmel, melyben a törvény társadalmi és szakmai háttéréről találhatunk tanulmányokat, elemzéseket, valamint konkrét tanácsokat, javaslatokat az érdeklődők. A könyvben függelékként a törvény szövege is megtalálható.

Címünk

A Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány
Budapest
Mészöly u. 4. III. 3.

1117 Hungary
Telefon/fax: (36 1) 385 2966, 385 3938
E-mail: csdf@mail.c3.hu
Honlap: <http://www.c3.hu/~csdf>

Írta: Büki Péter

A CSALÁD ÉS A FÉLKARÚ RABLÓ

avagy a nyerőgépek úgy vannak beállítva, hogy nem csak a pénzünket veszíthetjük el

„Mert midőn valaki csupán szenvedélyét követi, a mint az esztelenek teszik, megsemmisíti elméleti vágyait, megrontja a testet, és tönkre megy az ember korábban, mint természetes ideje követelné, aztán meggyűlnek a bajok és gondok, és erőt vesznek az irigység és a gyűlölet s a kölcsönös megfosztogatásra szolgáló küzdelmek. S a mi mindezt előidézi, az, hogy az esztelen az élvezetet önmagáért teszi kizárólagosan kitűzött céljává (...).”

(Maimonidész: A tévelygők útmutatója)

Az alábbiakban egy kétgyermekes, 53 éves asszonnyal készült interjú olvasható, akinek a férje 9 éve szenvedélybeteg. Ez a fajta szenvedély régóta ismeretes Magyarországon is, azonban betegségként még kevésbé elfogadott. A játékszenvedélyről van szó. Irodalma itthon szegényes, főként nyugati leírásokból ismerhetjük veszélyét.

A HAJSZOLT Egyesület gondozásában tavasszal jelent meg Fekete Péter (természetesen írói álnév!) Nyerőgép életre-halálra című könyve. A könyvbemutatón megjelent szakemberek véleménye alapján ez az első magyarországi munka, ami a játék-szenvedélybetegséget – a gamblinget – bemutatja. A téma ismertetését tekintve sajátos tanulmányról van szó: a szerző egyfelől mint „absztinens” játékos tekint vissza életére, másfelől pedig megpróbálja a tudományosság igényével bemutatni a játékszenvedélyt.

A könyv bemutatóján Fekete Péter elmondta: aki nem pénzben játszik, az is beteg. Természetesen ekkor nem pénzt veszít a játékos, „csak” kapcsolatokat és időt. Az otthon folyamatosan és szinte kizárólag számítógéppel játszó gyerekek is ebbe a kategóriába tartoznak.

Ezeket hallva nem vitatható, nagy a felelőssége minden szülőnek, pedagógusnak, nyári tábor szervezőnek, aki jobb elfoglaltságot nem találva, hagyja, hogy a rá bízott gyerekek órákat töltsenek egy számítógépjáték társaságában. Aki így tesz, az ártatlanságát nehezen tudja bizonyítani. Már 1994-ben A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata című könyvben a következőket olvashattuk a holland gyermekvédelmi rendszert elemző tanulmányban: „Egy új addikció is megjelent, amit legalább olyan komolyan kellene venni, mint a drogokat, az alkoholt, ez pedig a „gambling”, a szenvedélyes játékosvá válás problémája. A játéktermék, szerencsejátékok, elektromos csodák megjelenésével egyre több fiataalt kerít hatalmába a játék szenvedélye, ami ugyanúgy betegségbe torkollhat és kriminalizál, hiszen ehhez is rengeteg pénz kell, és a leszokás, elvonás ugyancsak orvosi, pszichológusi feladat.” Mindehhez annyit, hogy az idézett könyv magyar nyelvű szakirodalmi hivatkozása 1989-ig tekint vissza ebben a témában. Ez azt jelenti, hogy a gambling a nyugati országokban több mint egy évtizede felismert és kezelt probléma.

A gyermekjóléti szolgálatoknak, az iskolai szociális munkásoknak óriási szerepük lehet abban, hogy ez a szenvedély ne nyerjen teret. Ez egyrészt azt jelenti, hogy ne váljanak elsősorban szenvedélyes játékosokká a gyerekek, a fiatalok. Másrészt azt, hogy egy már meglévő addikció terápiája ne azzal végződjön, hogy a gyermek, a fiatal tünetet váltva játékosná válik.

– Milyen volt a házasságuk, mielőtt a játékszenvedély betört az életükbe? Milyen munkájuk volt? A munkájuk mennyire kötötte le Önöket? Hány gyerekük van, s ők a betegség kezdetekor hány évesek voltak?

– Kiegyensúlyozott házasságban éltünk. A lányom nyolc-kilenc éves volt, a fiam két és fél évvel fiatalabb. A férjem mellékállásokat vállalt, hogy megengedhessük magunknak, hogy én otthon

maradhassak a gyerekekkel. Szerényen, de tisztességesen éltünk. Úgy éreztem, életünknek ez a legboldogabb időszaka, mert tíz év várákozás után lettek végre gyerekeink.

A játékszenvedély megjelenése akkorra tehető, amikor a férjemnek megváltozott a munkaköre, sokkal több pénzt keresett. Ez szezonális jellegű volt, s befejeztével sok lett a szabadideje.

- Hány éve tart férje betegsége?
- Majdnem kilenc éve.
- Ebből a távlatból tud-e olyan jelet mondani, amiből következtetni lehetett volna, hogy a férje szenvedélybetegségre hajlamos?

– Igen, most már van egy kis rálátásom ezekre az elmúlt évekre. Voltak jelek, csak én nem tudtam, hogy mire utalnak.

- Mik voltak ezek a jelek?

– Először is, amit Gyökössy Endre könyveiből tudtam meg később, hogy a gyermekkor, az anya-gyermek kapcsolat meghatározó lehet a szenvedélybetegség kialakulásában. Azt kezdettől fogva láttam, hogy a férjem anyja nem érzelmdús. Anyósom sosem ölelte meg a férjemet, nem volt otthoneremtő képessége. Abban a családban nem volt szokás kimondani sem a jót, sem a rosszat. Náluk sosem éreztem az otthon melegét. A férjem kapcsolata az anyjával nem volt meleg, bensőséges, mára pedig ez a kapcsolat – annak ellenére, hogy egy házban lakunk – teljesen elhidegült. A férjem csak ritkán, akkor is csak percekre ugrik be az anyjához. Ahogy visszaemlékezem az anyósom fiatalabb éveire, mindene a munkája volt. Mondhatnám úgy is, hogy munkaszenvedély-beteg volt.

Másodszor, a férjem, amióta ismerem, egy kicsit bohém. Mindig szeretett kockáztatni, ez az élet bármelyik területére érvényes. Amikor megismerkedtünk, tudtam, hogy néha kijár a lóversenyre. Ez ugyan nem tetszett, de mivel más rossz tulajdonságot nem találtam, ezt bocsánatos bűnnek tartottam. Elnéztem neki, főleg azért, mert nem esett túlzásba, mindig tudtam, hogyha odament, hívott engem is. Én egyszer-egyszer el is mentem vele. Amíg a gyerekek kicsik voltak, akkor is előfordult, hogy egy vasárnap kimentünk, hogy lássanak lovakat és jó levegőn legyenek. De azt sosem vettem észre, hogy ne tudott volna onnan elszakadni. Amikor én megelégettem a kintléletet, akkor mindannyian hazamentünk. Nélkülünk pedig csak nagyon ritkán járt ki a pályára. Azt is tudom, hogy fiatal korában a barátaival többször kiment, de nem voltak ebből konfliktusai. Tehát emiatt sem a feladatait nem hanyagolta el, sem a pénzét nem verte el.

A játékszenvedély kialakulását megelőzte egy hosszan tartó depressziós állapot. Ez az édesapja halála után jelentkezett. Ez a haláleset büntudatot eredményezett, mert úgy érezte, sok mindent elmulasztott az apjával szemben. Ez a büntudat generálta a depressziót. Én ezt csupán zárkózottságnak fogtam fel. Folyton bombáztam a kérdéseimmel, hogy mi baj van, beszéljük meg. A férjem egyébként is zárkózott személyiségű ember, s akkoriban különösen bezárkózott.

– Mielőtt felismerte volna, hogy játékszenvedélyről van szó, de már tudta, hogy valami „nem stimmel”, akkor milyen lelki folyamatok játszódtak le Önben? Mire gondolt, mi történt kettejük között, vagy a férjével?

– Nem is tudom, mihez hasonlítsam. Ez az érzések kavalkádja volt. A kétségbeesés, a düh, a felháborodás, a tehetetlenség. Megpróbáltam engedelmes lenni. Később azt hittem, hogy ez egy rossz szokás, és ha őt nagyon szépen megkérem, vagy ha nagyon megfenyítem azzal, hogy elköltözünk a gyerekekkel, akkor ő visszazökken a megszokott kerékvágásba.

Mikor mindent kipróbáltam, döbbenetesen vettem észre, hogy semmi sem használ. Tizenegy évig kitartottunk egymás mellett. Minden idegszálunkkal szerettünk volna gyereket, s ez a rettenetes harc a gyerekekért nagyon összekovácsolt bennünket, úgyhogy nem tudtam, mire véljem kezdődő kimaradásait.

Sokáig nem is tudtam, hogy játszik. Csak kimaradozott. Sosem mondta meg, hogy hol volt. Az idegességtől sokszor önkívületi állapotba kerültem. Aggódtam, mert azt gondoltam, valami baja esett. Mikor pedig hazajött, örültem, hogy nincsen semmi baja. Mivel nem mondta meg, merre járt, nőügyet

sejtettem. Egy nőnek ez a legkézenfekvőbb magyarázat ilyen esetben. A legszívesebben már ezt is tudomásul vettem volna, mint napról napra élni a bizonytalanságban. Egészen addig éltem ebben a bizonytalanságban és rettegésben, míg meg nem tudtam, hogy játszik.

– Hogyan tudta meg, hogy játszik, és nem egy másik kapcsolata van?

– Korábban is voltak sejtéseim. Egyre fogyott a pénzünk, egyre kevesebbet adott haza. Az is szöveget ütött a fejembe, hogy láttam, milyen sokra telik az egyik közeli munkatársának.

Akkor már sejtettem, nem tudok minden pénzről, ami befolyik hozzá.

Teljesen nyilvánvalóvá azonban egy óriási nyeresém tette. Ez a nyeresém akkora volt, hogy annyi pénzt addig sosem láttunk egy összegben. Akkor vallotta be őszintén és nyíltan, hogy kaszinóba jár, és a játék neki eddig igen sokba került.

– Amikor megtudta, hogy a férje játszik, mihez kezdett?

– A játékszenvedély ugyanúgy rombolja a személyiségét, mint az alkohol vagy a drog. Ahogy mindjobban elmerül a szenvedélyben, mindjobban elveszíti ön kontrollját, és még a bűnelkövetéstől sem riad vissza. Ennek következtében elmaradtak a barátok, megszűntek a személyes, régen jól működő kapcsolatai. Először is tehát megpróbáltam megkeresni a régi barátait, valamint felkerestem egy szinte atyai jóbarátjának tartott régi tanárát, hogy beszéljenek velem.

Másféle segítséget is kerestem. Eljártam pszichológushoz. Kibeszéltem magamból a bánatomat, de emellett mindenhol azt kerestem, hogy vele foglalkozna-e valaki. Három vagy négy pszichológusnál jártam, közülük az egyik kimondottan a szenvedélybetegekkel foglalkozott.

A férjemet megpróbáltam a pszichológusaimhoz irányítani. Azt hittem, ha elmegy, elkezdnek vele valamiféle terápiát, akkor hipp-hopp meggyógyul. Amikor nagyon sokat vesztett, amit nehezen vagy nemigen akart bevallani, vagy ha az adósságát már meg kellett adnia, megkért, fizessem ki helyette az adósságot. Cserébe hajlandó volt elmenni a pszichológushoz. De ez minden esetben egy beszélgetést jelentett.

– Tehát Ön még egy kicsit „leplezte” is azzal, hogy alkalmanként kisegítette?

– Igen, mert mindig elhittem, ha a segítségével megszűnik az adóssága, abba hagyja a játékot. Általában így könyörgött: „hogya most kisegítem, akkor soha többé nem fog ilyen előfordulni”. És néhány nap múltán újra játszani kezdett.

– Mindebből a gyerekek mennyit tudtak, hisz már nagyobbacsák voltak?

– A gyerekek kezdetben a dühkitöréseimből és a papa gyakori távollétéből sejtették, hogy valami gond van. Sokat láttak engem sírni. Feszültebb volt az idegállapotom, emiatt velük is türelmetlenebb voltam.

– Hogyan viszonyultak az apjukhoz, ha épp látták őt?

– Mindig nagyon örültek neki, és mindig számon kérték, amiért nem ment korábban haza, amiért nem teljesítette valami ígéretét.

– Mit válaszolt a gyerekeknek a férje?

– Elodázta valamivel a választ. Például azzal, hogy „majd holnap korán fogok jönni”.

Ez éveken át zajlott. A gyerekekkel mindennap azt reméltük, hogy másnapról jobb lesz az életünk.

– A férje betegsége közelebb hozta őt Önhöz vagy pedig eltávolította?

– Egyértelműen eltávolított tőle, mert nem értettem, miért nem akarja ő is azt, ami az egész családnak jó lenne.

Egyszer majdnem teljes egészében elveszítette azt az óriási nyeresémet. Erről nem tudott hogyan számot adni. Ekkor öngyilkossági fenyegetőzésekkel állt elő. Ezt képtelen voltam elengedni a fülem mellett, mert nem tudtam, hogy megteszi-e vagy sem. Ezután egy közös barátunk segítségével pszichiáterhez vittük. A pszichiáter elmondta, hogy mi lenne a teendő: egy hosszan tartó terápia, akár csoportos, akár családi, akár egyéni, egy erre hivatott szakemberrel. Ezt meghallgatta, de többet nem ment vissza. A férjem még meg volt róla győződve, hogy nem rossz a játék, s erről neki nem kell

lemondania. A következményeket pedig már akkor láthatta. Körülötte minden rogyadozott: a család, a pénzügyi helyzet, az egzisztencia.

– Körülbelül hány év telt el a kezdetektől, amikor mindezek bekövetkeztek?
– Körülbelül négy-öt év, s attól kezdve a helyzet a „mélyrepüléshez” volt hasonló. Elszabadult a pokol.

– Ez mit jelentett, miben nyilvánult meg?
– Akkor már egy fillért sem adott a keresetéből. Az adósság kezdett felhalmozódni. Esténként keresték a hitelezők. Ez egy rémálom volt.

– Meddig tartott ez a rémálom?
– Amíg tudomást szereztem arról, hogy a Jász utcában a Drogambulancián működik a szenvedélybetegeknek, a játékosoknak egy külön önszolgáltató csoportja. Elmentem, hogy körülnézzek, s megtudjam, micsoda ez. Tájékoztattam a férjemet, hogy a csoportot nem orvosok, nem pszichológusok vezetik, akik felülről kezelik a témát, hanem olyanok, akik ugyanattól szenvednek, mint ő, akik le akarnak szokni.

Ott tudtam meg, hogy ebbe a csoportba nem szabad karonfogva elvinni valakit. Vagy elmegy, ha le akar szokni, vagy nem megy el. Azt is megtudtam, hogy a szenvedélybetegek hozzátartozóinak is van csoportja.

Kezdetben nem tudtam, miért nekem kell eljárnom azért, hogy ő gyógyuljon meg. Kíváncsiságom, tehetetlenségem vitt rá, hogy a csoportba rendszeresen eljárjak. Rövid idő elteltével kezdtem magamat ott jól érezni. Megtanultam, hogyan lehet ebből a szituációból kilépni. Tudatosult bennem, én ugyanolyan beteg lettem, mint a férjem. Én az ő játékszenvedélyétől függtem. E felismerések után tudtam elkezdni építgetni a saját életemet, s próbáltam kitapasztalni, hogyan lehetek független az ő játékszenvedélyétől. Erre szolgált a csoportban elsajátított tizenkét lépésből álló program. Ez segített nekem, ez adott erőt az otthoni rémálom elviseléséhez. És ennek köszönhettem, hogy már nem úgy érintettek az otthoni események, mint a kezdetekben.

– A tizenkét lépcsős program segített Önnek új egzisztenciát, új baráti kapcsolatokat is kiépíteni?
– Igen. Azelőtt otthon egyedül vártam a férjemet. A régi barátaink nem jöttek, s egyre magányosabbá váltam. A csoportba való bekerüléssel viszont lettek külön programjaim. Volt, ahova már egyedül mentem, s megdöbbenve tapasztaltam, hogy a férjem nélkül is jól tudom érezni magam. Szerveztem programokat, akár a csoporton belül a családtagok közül valakivel, vagy pedig a gyerekekkel például koncertekre mentem. Már nem vártuk, hogy a férjem hazajöjjön, és eljöjjön velünk.

Ezek az események elősegítették a leválást, ami az életemre jó hatással volt. Az külön szerencse, és talán ugyanannyit nyomott a latba, hogy a hozzátartozók csoportja mellett munkát is találtam. Ezzel megszűnt az anyagi kiszolgáltatottságom. Addig anyagilag az édesapám segített, hogy meg tudjunk élni a gyerekekkel. A munkahelyemen elismertek, ez sikerélményt adott, s erősítette az önbizalmamat. Mindezt teljesen önállóan építettem ki, a férjem még egy tollvonásnyit sem segített.

– A férje nem is akart ebből elvenni?
– Olyan értelemben igen, hogy munkába állásom után már lelkiismeret furdalás nélkül nem adott pénzt. Amikor pedig eladósodott, tőlem kért a hitelek visszafizetésére. Borzasztó nehéz volt megállni, de nem adtam. Még cigarettára vagy benzinre sem.

Ha vettem egy-két drágább élelmiszert a gyerekeknek – például szalámit, dobozos üdítőt -, azt eldugtam, mintha nem is lenne. Ez visszás dolgot szült: egyrészt a gyerekek tudták, hogy az apjuk elől dugtam el ezeket, másrészt pedig sokszor olyan helyre dugtam, hogy magam sem találtam meg. Mindezek arra készítettek, hogy őszinte és nyílt legyek. Így később már megmondtam a férjemnek, hogy vettem szalámit, de ebből nem ehet.

– Ezt a csoportban tanulta meg?
– Igen.

- Erre a csoport előtt képtelen lett volna?
- Igen.
- Amíg beszélgettünk, az jutott eszembe, hogy más asszony már rég elköltözött, elvált volna. Ön miért maradt a férje mellett?
 - Megfordult a fejemben, hogy elköltözők a gyerekekkel, de nem tudtam megtenni. Közösén építettük a lakásunkat, azt eladni nem lehet, az egy nagy családi, közös, osztatlan ingatlan. Másrészt pedig a gyerekekkel havi harmincezer forintból élünk, amiből albérletet sem tudtam volna fizetni. Egyszóval: nem tudtam volna hova menni.
 - Így akkor, ha lehet ezt mondani, teljesen elhidegülve egymás mellett élnek a mai napig, mintha két albérlője lenne annak a lakásnak.
 - Igen, ez a jó kifejezés, ő a család életében, leszámítva a hétvégéket, egyáltalán nem vett részt. A tennivalókból, a ház körüli munkákból kihúzta magát, pedig egy kertészes családi házban gyakori az olyan munka, amit férfinak kellene elvégezni.
- Hétvégén viszont azt lehet mondani, hogy majdnem úgy működünk, mint egy rendes család. Vittük a gyerekeket kirándulni minden szombaton vagy vasárnapon a hegyekbe.
 - Most hány évesek a gyerekek?
 - A lányom 16, a fiam pedig 13 éves.
 - Egy gyerek számára ez a legkritikusabb kor. Ők hogyan élik meg ezt a felemás helyzetet?
 - Nagyon nehezen. Megsínylették. Főleg tanulási nehézségeik vannak. Nem tudnak eléggé koncentrálni, rossz eredményeket érnek el. A lányom meg is bukott most az év végén. A fiam is kettes tanuló, pedig nagyon értelmes gyerekek. Nem tudom, hogy mennyire szabad számon kérnem tőlük, hiszen az értelmi képességeik alapján több lenne tőlük elvárható.
- Karácsony előtt ért bennünket egy borzasztó krízis. Ez megrázta az egész családot, a gyerekekre is hatással volt. Egy banktól megtudtam, hogy a lakásunk jelzáloggal terhelt, és megindították az árverezési eljárást.
 - A lányom ebben a sérülékeny kamasz korban azt hitte, vele van a baj, őmiatta vagyok ideges, őrá haragszom. A gyerekeket ezért már egy kicsit korábban felvilágosítottam, mi az, ami körülöttünk zajlik.
 - Ezenkívül tudták, hogy járok a Jász utcába, azt is tudták, miért. Sokszor ők küldtek. Valószínűleg észrevették, hogy a csoport kiegyensúlyozottabbá tett.
 - A tanulási nehézségeken kívül még milyen hátrányok érték a gyerekeket?
 - A gyerekeknek kínossá vált az osztálytársak előtt, hogy az apjuknak jól kereső foglalkozása van, s ők mégsem járnak elegáns holmikban. Miután gyerekek, értetlenül álltak előtte, ez is arra készítetett, hogy elmondjam, mi az apjuk betegsége.
 - A férjem az utolsó másfél-két évben nem mindig tudott játszani, mert már nem volt pénze, és a hitelezők is megcsappantak. Ilyen napokon otthon feküdt depressziósán. Ezt a látványt a gyerekek nehezen viselték. Másrészt mivel nyitottnak neveltem őket, sokszor jöttek hozzánk a barátaik, ilyenkor viszont senki sem jöhetett. Azt a gyerekek is érezték, ha a papa csak ott fekszik a tévé előtt, vagy pizsamában mászkál egész nap, akkor nem lehet barátokat hívni. A lányom manapság inkább elmegey otthonról.
 - Most hogyan viszonyulnak a gyerekek az apjukhoz?
 - A lányomnak szinte teljesen megszakadt vele a kapcsolata. Nem, vagy csak tömondatokban válaszol a kérdéseire. Elhárít minden beszélgetést, amit a férjem néha-néha kezdeményezne. A férjem ugyanis állandóan kritizálja a lányomat, hogy meghízott, hogy lusta lett, hogy abbahagyta a sportolást, hogy rossz tanuló.
 - Érdekes módon a fiam tántoríthatatlanul imádja az apját, és csüng rajta, amikor csak lehet és tud. Amikor becsapja őt az apja, vagy nem jön haza, amikor ígérte, akkor odajön hozzám, s legyint egyet: „na, már megint”. De amint megérkezik, akkor boldog, s örül neki.

Minderről azonban manapság nehéz beszélni, mert úgy érzem, hogy jó ideje kezd a helyzet normalizálódni.

– A férje is elkezdett járni a csoportba?

– Nem, de a betegek csoportja a lemorzsolódások miatt megszűnt. Manapság a férjem többet van otthon. Ekkor jelentkezhetnek elvonási tünetek, mint minden szenvedélybetegség esetében.

A férjem már sokszor le akart szokni segítség nélkül, de még a szakembereknek sem hiszi el, ez egyedül nem megy. Ha ugyanis csak magára hagyatkozik, és visszaesik, mélyebbre zuhan. Önbecsülése is csökken, ez pedig depressziót eredményez. A leszokási folyamatnak komoly tünetei vannak, ami egyaránt igénybe veszi őt is és a családot is. Ezek a pozitív érzelmi megnyilvánulásokból, hirtelen dühkitörésekből mély depresszióba torkolló érzelmi hullámvásból áll.

– Ennek a betegségére felismerése, „hibáinak” beismerése, vagy anyagi okai lehetnek?

– A lakás elzálogosítását azért indították meg, mert egyáltalán nem fizette a kölcsöntörlesztést. Ennek pedig az az oka, hogy tavaly áprilisban az összes munkahelyéről elküldték megbízhatatlansága miatt. Ez volt a mélypont. Akkor be is feküdt a Nyéki úti kórházba, de szerintem még onnan is kijárt játszani. Így a kezelés nem használt. Ekkor a sorsot, a környezetét hibáztatta a helyzetéért. Magát nem hibáztatta sosem.

Így éltünk majdnem egy évig. Körülbelül három hónapja újra kapott munkalehetőséget. Ennek hatására kezd egy kicsit magához térni. Újra vannak társai, kollégái, feladatai. Csupán egyetlen egy hiba van: ez ugyanaz a munkahely, ahol én is dolgozom. Ez azért rossz, mert pont erről szoktattam le magamat a csoportban, hogy a férjem mindig a „szemem előtt legyen”. Én nem akarom ellenőrizni, s nem akarok róla semmit se tudni.

Ez a helyzet számomra visszaesésnek számít. Egyrészt, mindig tudom, mikor van a munkahelyén, mikor nincs. Ha nincs, akkor rögtön spekulálni kezdek, vajon legálisan van-e távol. Másrészt pedig megfogadtam, hogy soha semmilyen bajból nem húzom többet ki. Nem adok neki pénzt, én nem törleszték helyette, nem érdekelnek az adósságai. Egészen odáig jutottam, ha bántalmaznák, akkor sem segítenék rajta. Most pedig – s ez egy borzasztó csavar az életemben – mégis segítenem kell. Ha nem segítek, akkor elárverezik a fejünk fölül a lakást. Végül is megint én pucolom el a „sarát”. Én járok utána, hogy állítsák le az árverezést, adjanak új hiteltörlesztési konstrukciót. Tudomásul kell vennem, hogy a fizetését nekem kell majd felvennem, és nekem kell befizetnem a részleteket, és továbbra is az én keresetemből kell megélnünk. Újra a hátamra kellett vennem a terhét, más választásom nem volt. Mindez nem miatta van, ezt a kényszer szülte. Nem rajta, a gyerekeimen akarok segíteni.

– Ha marad ez a tendencia, hogy a férje tényleg nem játszik, akkor lát-e még reményt, hogy helyreáll a házasságuk, vagy pedig ez egy végleges állapot?

– Igen, látok reményt. Azt hiszem, hogy én ezt a kilenc évet kibírtam, a tudat alatt ez a remény motivált benne.

– Hogyha fel kéne állítani ennek a kilenc évnek a mérlegét, akkor mit tudna negatívumként mondani és mit pozitívumként? Egyáltalán vannak-e pozitívumai egy szenvedélybeteg házastársal való együttélésnek?

– Negatívuma nagyon sok van. Ez ugyan intimszféra, de úgy érzem, meg kell említenem, hogy a legszebb érett asszonykort elvette az életemből. Ezt nem lehet visszaadni.

Nem tudtam felhőtlenül élvezni a gyermekeimet akkor, mikor nyiladozni kezdett az értelmük az iskoláskor kezdetekor. Ezt is elvette tőlem.

Teljes mértékben megingott a belé vetett bizalmam. Nem tudtam rá büszke lenni. Nem tudtam rá felnézni.

A pozitívum talán az, hogy én nagyon hiszek benne, hogy az ember minden rosszból profitál. Én ettől a kilenc évtől talán gazdagabb lettem érzelmileg. Valamivel többet tudok az életről. Az mindenképpen pozitívum, hogy teljesen tudatossá vált bennem, hogy csak arra számíthatok, amit én csinálok meg, és hogy többre értékeljem magamat.

Nagyon sokáig a férjem árnyékában éltem: mindenben ráhagyatkoztam, tudomásul vettem, hogy mindent ő tud jobban. Most viszont sokkal jobban érzem magamat, büszke vagyok magamra, hogy mindezt végigcsináltam és talpra tudtam állni. Örülök annak, hogy nem kezdtem el inni, nem hanyagoltam el a gyerekeimet, és harmonikus velük a kapcsolat. Tehát az önértékelésem jobb lett. Annak ellenére lett jobb, hogy az anyósom kezdettől fogva minden felelősséget rám hárított, mondván „jó asszony mellől nem csavarog el a férje”. Egyébként ebből a felelősségből, rám aggatott bűntudatból a csoport segített ki.

– A mostani eszével mit csinált volna másképpen, illetve mi az, amit egy hasonló problémával küzdőnek ajánlana?

– Mindenképpen hamarabb függetlenítettem volna magamat.

A másik, amit hibának érzek, hogy amikor nagyon megharagudtam a férjemre, akkor megszüntettem minden kommunikációt. Pedig figyelmeztetett egy nagyon jó lelki tanácsadóm, hogy ezt nem szabad megtenni. De erre képtelen voltam. Én mindig a játékszenvedélyről akartam vele beszélni, ő másról beszélt volna. Én erre inkább a hallgatásba burkolóztam. Ez jobban eltávolított minket egymástól, mint indokolt lett volna. Illetve ez indokolt volt, mert a fejünk fölül eljátszotta a házat.

Talán ez a kényszerű együttélés kellemesebb lett volna, ha nem szüntettem meg a kommunikációt közöttünk. Beszélni kellett volna, amikor csak idő, alkalom lett volna, bármiről. Ezt a mai fejemmel másképpen csinálnám.

Az interjúban szó esett a betegség mélypontjáról. Erről eszembe jutott Pilinszky János A mélypont ünnepélye című verse:

Az ólak véres melegében
ki mer olvasni?
És ki mer
a lemenő nap szálkamezejében,
az ég dagálya és
föld apálya idején
útrakelni, akárhová?

Ki mer
csukott szemmel megállani
ama mélyponton,
ott, ahol
mindig akad egy utolsó legyintés,
háztető,
gyönyörű arc, vagy akár
egyetlen kéz, fejbólintás, kézmozdulat?

Kitud
nyugodt szívvel belesimulni
az álomba, mely túlcsap a gyerekkor
keservein s a tengert
marék vízként arcához emeli?

Vajon a szenvedélybetegség mélypontjának van-e ünnepéye? Van-e a hosszantartó lecsúszásnak egy pontja, pillanata, ahol, amikor még akad egy „utolsó legyintés”, egy „gyönyörű arc”, amiért érdemes elindulni az emelkedőn, ki a napfényre?

Az interjút készítette: Büki Péter

Írta: Graszt Tibor

A KRÍZIS ALAPÍTVÁNY MUNKÁJÁRÓL

A Krízis Alapítványt 1992-ben a XXII. ker. Nevelési Tanácsadó szakemberei hozták létre magánalapítványként, azzal a céllal, hogy alternatív modelleket kísérletezzen ki a gyermekvédelemben, elsősorban a prevenció terén. Az 1993. évi III. tv. (Szociális törvény) kötelező önkormányzati feladatként jelöli meg az átmeneti gyermekotthont, mint szolgáltatást.

Az Alapítvány 1993-ban, az országban elsőként, hozta létre átmeneti gyermekotthonát, melyet 1994-től a XXII. kerületi Önkormányzattal kötött ellátási szerződés keretében működtet.

Az 1997. évi XXXI., a Gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló törvény 1997. november 1-jétől a fentieket alapellátásként vezeti be.

Az Alapítvány működésének törvényességét a Fővárosi Főügyészség ellenőrzi, az Otthon fenntartói felügyeletét az Alapítvány, szakmai felügyeletét pedig a Fővárosi Közigazgatási Hivatal látja el. A kerületi önkormányzattól az ellátási szerződés alapján folyósított összeg felhasználását az Állami Számvevőszék ellenőrzi.

Forrásaink az átmeneti gyermekotthoni fejkvóta, a XXII. kerületi Önkormányzattal kötött ellátási szerződés, személyi térítési díj, pályázati pénzek, szponzori felajánlások.

Az Alapítvány átmeneti gyermekotthonának alapvető célja, hogy szervesen kapcsolódva a gyermekvédelem területi intézményrendszerébe, speciális segítséget nyújtson a szociálisan, mentálisan teljesítőképességük határára sodródott szülőknek problémáik időben történt felismerésében, kezelésében. A gyermekotthon sajátos eszközeivel, a szülővel, gondviselővel kötött szerződés alapján a gyermek átmeneti kiemelésével, családi krízismenedzseléssel vállalhat szerepet a családintegráció megőrzésében, a veszélyeztetett gyerekek pályára állításában, esetenként a gyermek számára legmegfelelőbb szakirányú társintézmény ajánlásában.

Az Alapítvány 1997-ben létrehozott egy a Gyermekotthonhoz tartozó Kiléptető Otthont, mely tovább kísérheti a nálunk nagykorúvá váló növendékeket, szociális kollégiumi jelleggel támogatva a hajléktalanságtól, munkanélküliségtől veszélyeztetett fiatalokat középiskolai tanulmányaik befejezéséig, illetve a munkába állás, társadalmi integráció első lépéseiben fokozatosan közvetítve az önálló életvitelre való átállással járó anyagi, erkölcsi terheket.

A Krízis Alapítvány tervei között szerepel az évek alatt a gyakorlatban kialakított és bejáratott modellt más közigazgatási egységekben, a helyi viszonyokhoz igazodó, a feladatvállalás alapján történő meghonosítása, budapesti, később országos hálózat kialakítása és működtetése.

A KRÍZIS ALAPÍTVÁNY GYERMEKOTTHONA

Célok és feladatok

- az átmenetileg krízishelyzetbe került családok gyermekeinek gondozása, visszaillesztése a társadalomba,
- a válsághelyzetbe került fiatal intézményes körülmények között való segítése,
- a súlyosan neurotikus, pszichotikus vagy deviáns szülők alkalmatlansága folytán megoldhatatlan élethelyzetbe került kiskorúak hosszabb ideig tartó gondozása, nevelése,
- a Krízis Gyermekotthonban nagykorúvá váló magukra utalt fiatalok utógondozása,
- speciális képességzavarokkal, tanulási nehézségekkel küszködő gyermekek képességeinek, motivációinak fejlesztése, rendszeres tanuláshoz szoktatása,
- a felnőtt élethez szükséges pozitív szerepek modellezése,

- a közösségi szokásrendszerek, viselkedési minták elsajátíttatása,
- a másság elfogadtatása,
- érzelmi érzékenység kialakítása, empátiás készség fejlesztése,
- a szabadidő-szervezés kultúrájának formálása, alakítása,
- a környezet, a testi higiénia, az önkiszolgálás, a megjelenés, az egyéni ízlésvilág fejlesztése,
- a kommunikáció, a verbális képesség, a tudatos életvezetés irányítása,
- intenzív családgondozás.

Az Átmeneti Gyermekotthon működése

Jelenlegi intézményi helyzetünket az önkéntes igénybevehetőség miatt a családsegítő szolgálatokhoz érezzük legközelebb, de eszközt jelenthetünk a gyermekjóléti szolgálaton keresztül a gyámhatóságnak a kezében, kevésbé súlyos vagy eldöntendő esetekben férőhelyeink preventív, ajánlás útján történő igénybevételekor. Intézményi kapcsolatainkat a már említetteken túl a Nevelési Tanácsadó, az iskolák és gyermekvédelmi felelőseik, a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet jelentik.

Az intézményben sokéves szakmai gyakorlattal rendelkező pedagógusokból, gyógypedagógusokból, pszichológusból, szociális asszisztensből, gyermekorvosból álló team dolgozik folyamatos munkarendben. A státuszok felosztása a következő: vezető-nevelő, gazdasági vezető-nevelő, 2 nevelő-családgondozó, 2 éjszakás-nevelő, szociális asszisztens, utógondozó, pszichológus, gyermekorvos. Fontos megjegyezni, hogy 1994 óta gyakorlatilag ugyanaz a stáb működik együtt, a nagy fluktuáció mindenképpen veszélyeztetné a szakmai munka eredményességét.

A Krízis Otthon által ellátott terület főként a XXII. kerület, ill. szabad férőhelyeink erejéig a vele szomszédos XI. kerület. A regionális jelleg szakmai megfontolásokból meghatározott, hiszen lényegesnek tartjuk, hogy a gyermek életében, környezetében, külső kapcsolatrendszerében csak a legszükségesebb változások következzenek be. Az iskola, a baráti kör változatlan maradjon, amennyiben ez a gyermekre nézve nem jelent veszélyt. 1997-ben az átmeneti gyermekotthonok hiánya miatt távolabbi kerületekből is fogadtunk rövid lefolyású kríziseseteket.

Az Otthonban 16 férőhely van, optimális kihasználtsága 14+2 krízishely. A jelenlegi igények szintjén a fent említett régió szükségleteit fedezi. Intézményünk koedukált, eredeti terveink szerint 6 és 18 év közötti gyermekeket fogad.

1997-ben 40 gyerek fordult meg otthonunkban. A jelenleg is bennélők száma 15 fő, a Kiléptető Otthonban 4 fő.

A gondozottak közül 1997-ben XXII. kerületi volt 23 fő, XI. kerületi 5 fő, egyéb kerületből 12 gyerek került otthonunkba.

Átlagos létszámunk 1997-ben 14,99 fő, az összes gondozási nap 5469 volt. A XXII. kerületi átlag 12,07 fő, az általuk igénybe vett gondozási napok száma 4405 volt.

A bekerülést kiváltó közvetlen okok között a hajléktalanság 13, haláleset a családban 5, családi viszály 11, szülő(k) börtönben 5, új családtag 3, kórházi kezelés szintén 3 esetben jelent meg.

A XXII. kerületből: a klienseket hozzánk irányító intézmény Nevelési Tanácsadó 5, Gyermekjóléti Szolgálat 5, Családsegítő Szolgálat 2, Gyámhatóság 3, kerületi iskola 6 alkalommal volt. A XI. ker. Pedagógiai Szolgáltató Központ, a CSSK és a Fővárosi GYIVI összesen 5 esetet küldött. Ajánlás útján 6 esetben szülő, 8 esetben pedig a gyermek jelentkezett.

1997-ben 16 lány- és 24 fiúnövendékünk volt. Életkor, gondozási időtartam és iskolatípus szerinti megoszlásukat táblázatba foglaltuk. (1. sz. melléklet)

Bekerülés az Otthonba

A bekerülést a családon kívül, szülőkön keresztül indítványozhatja a Nevelési Tanácsadó, az iskola, a családsegítő, a gyámhatóság, a gyermekjóléti szolgálat. Minden megkeresést regisztrálunk.

A kisiskolás gyermekek jelentkezésénél szülői, törvényes képviselői beleegyezés, valamint a gyerek részéről a felvétel elfogadása szükséges. Serdülő fiatalok esetében a szülő, az iskola, a gyámhatóság, társintézmény, vagy maga a kiskorú kérheti önként a felvételét. Az utóbbi esetben a törvényes képviselővel 72 órán belül felvesszük a kapcsolatot. A gyermek esetleges befogadásához a törvényes képviselő beleegyezése szükséges.

A felvétel kritériumai: szerződés-kötés, 6. betöltött életév (rendkívüli esetben önkiszolgálásra képes óvodáskorú), az Otthon házirendjének szülő és gyermek általi elfogadása, iskolalátogatás vagy annak rövid időn belüli megszervezhetősége, a leendő növendék kiskorúsága.

A felvétel menete

A felvétel egy hónapra szóló szerződéssel történik. Ezt a szerződéstípust minden esetben megelőzi a munkatársunk által készített általános interjú, mely tájékoztodik a gyermek problémáiról, korábbi, illetve jelenlegi életútjáról, környezetéről, iskolai karrierje előmeneteléről, társas környezetéről, érdeklődési területeiről. Munkatársunk ismerteti az otthon házirendjét, napirendjét, szervezeti és szabályzati kereteit, szülői oldalról információt gyűjt a családról, annak szereposztásáról, szerkezetéről, hagyományairól, nevelési módszereiről, familiáris, esetleges már meglévő segítő intézményi kapcsolatairól. Érdeklődik a család anyagi helyzetéről, tájékoztatja a szülőket az intézménybe kerülés anyagi vonzatairól (a térítési díj, családi pótlék, rendszeres nevelési segély felhasználásának módjáról), a pénzkezelés rendjéről, s bekéri a gyermek nyilvántartásba vételéhez szükséges dokumentumokat (anyakönyvi kivonat másolata, fénykép, TB kártya, személyi igazolvány, az anyagi kötelezettséget igazoló okmányok). Tisztázzák, hogy a szülő miben kér segítséget, problémáinak megoldása szerint mennyi időt vesz igénybe, együtt határozzák meg a lehetséges közös célokat, körvonalazzák az együttműködés módját.

A gyermekre vonatkozó részletes tájékozódás után az interjút készítő nevelő esetleírást, ideiglenes gondozási tervet készít, jelentést tesz az otthonban működő szakmai teamnek. Ezen a ponton kapcsolódik be a pszichológus, aki részletes anamnézist vesz fel, a gyermek intellektuális képességeinek, személyiségállapotának vizsgálata után kiegészíti a pedagógiai felmérést. A team-konzultáció alapján a gyermekotthon vezetője dönt a felvételtől.

A felvételt kizáró okok a következők lehetnek:

- ha speciális segítséget igénylő gyógypedagógiai eset,
- ha az intézmény profiljába nem illeszkedő orvosi, pszichiátriai kezelést igénylő eset (pszichózis, szélsőséges deviancia, narkózis).

Ekkor megkísérlünk a gyermek problémáira adekvát megoldást nyújtó társintézményt ajánlani.

A gondozás első hónapja

Az első szerződést minden esetben egy hónapos időtartamra kötjük. Ezt indokolják az első interjúval kapcsolatos tapasztalatok:

A jelentkező családok 50 %-ánál a szülők az első interjújuk során csak és kizárólag a gyerek magatartási és tanulási nehézségeit jelölik meg problémának. A szülők másik fele a saját felelősségét is érzékeli a krízishelyzet kialakulásában. Mintegy kétharmaduk a bajok forrását szociális

nehézségeikben látja. Az esetek mögött legtöbbször hosszú ideje tartó, nem ritkán generációkon áthúzódó problémák vannak, amelyek komplex beavatkozást tesznek szükségessé.

A jelentkezők 80 %-a hátrányos helyzetű. A szülők mintegy 50 %-a a munkaerőpiacról kiszorult vagy perifériára került, közel egyharmaduknál a problémák megoldatlan lakásviszonyokkal társulnak. A jelentkező gyermekek kb. 90%-ánál a szülők elváltak, és/vagy nem vérszerinti szülő neveli a gyermeket. A hozzánk forduló szülők negyedénél az apa neveli a gyermeket. Mint ahogy azt az adatok is mutatják, a helyzet rendezésére a gyermek családból történő tartós kiemelése legtöbbször elkerülhető. Nagyon fontos, hogy a bekerülésnél felmérjük a családi krízishelyzet mértékét, az intézményünk számára nem felvállalható eseteket a gyermekvédelem más ellátóihoz kell irányítani.

A felvétel után két héten belül sor kerül a családban történő részletes környezettanulmány elkészítésére, mely vonatkozik a lakás körülményeinek, állapotának, állagának felmérésére, higiénikus jellemzőire, a szülők hozzáállására, együttműködési készségére, anyagi helyzetére. Ebben az időszakban történik a kapcsolatok kialakítása az iskolával, a gyerek osztályfőnökével, tágabb rokonsággal, már meglévő intézményes és egyéb kapcsolataival (edző, külső családgyógyozó stb.). Amennyiben a családdal intézményes formában együttműködő szakember foglalkozik, a feladatok megosztásáról szakmai konzultáción döntünk.

Az első hónapban figyelemmel kísérjük a gyermek beilleszkedését közösségünkbe, vizsgáljuk külső és belső kapcsolatrendszerének alakulását. Tapasztalatainkat összevetjük az első interjú anyagával. A fentiek tükrében készül el a részletes terápiás terv, mely tartalmazza a gyerek jelen állapotának felmérésének, pedagógiai vizsgálatnak, az anamnézisnek, az orvosi vizsgálatnak, a környezettanulmánynak elemeit. Javaslatot tesz a gondozási időre, módszerekre, családgyógyozási célok, technikák, fejlesztési tevékenységek alkalmazására.

A team által elfogadott részletes terápiás terv alapján kötjük meg a szülővel a második időszakra szóló szerződést, itt újra felhívjuk a figyelmét az együttműködés fontosságára, a terápiás ülések szükségességére, meghatározzuk azok rendszerességét. Kijelöljük a családgyógyozásban a szülőre háruló feladatokat, igényeik figyelembevételével és véleményezésével egyeztetjük elképzeléseinket.

Nem kötünk újabb szerződést, más megoldást javaslunk, ha:

- a szülő együttműködésre képtelen,
- a gyermek sorozatosan és durván megsérti a házirendet,
- a gyermek személyisége olyan mértékben sérült, hogy nyitott, koedukált gyermekotthonba beilleszkedni képtelen, illetve veszélyezteti önmagát vagy társait. Ezekben az esetekben szükség szerint ideiglenes szerződéssel a gyermek az otthonban maradhat, míg olyan társintézményt nem találunk, amely befogadja.

Kirívó esetben a fentiek azonnali szerződésbontással is járhatnak, ilyenkor a megbízási szerződés ide vonatkozó pontjai alapján járunk el.

A gondozás második szakasza

Az otthon fő tevékenysége preventív jellegű, lényeges a gyerekek családból történő tartós kiemelésének megelőzése. Ennek keretében kettős feladatot lát el:

- a gyermekek biztonságba helyezése, iskolai helyzetének javítása, személyiségük erősítése annak érdekében, hogy családba visszakerülve stabilabb személyiségállapotban kevésbé legyenek kiszolgáltatottak.
- a családintegráció érdekében folyamatosan, intenzíven foglalkozunk a családdal, elősegítjük külső és belső kapcsolatrendszerének rendezését.

Az otthon komplex személyiségfejlesztés keretében gondozási, nevelési feladatokat lát el. Gondozási funkciói magukban foglalják a személyes higiénés ismeretek elsajátítását. Hangsúlyozott jelentőséget tulajdonítunk a szűkebb környezet tisztaságának, otthonosságának megteremtésének, a

kontrollált viselkedésnek. Nevelési programja felöleli a gyermekek mindennapi életének megszervezését, irányítását. Személyre szóló foglalkozás keretében biztosítja a szükséges korrekciót, szervezi a szabadidő értelmes, tartalmas eltöltését.

Kapcsolatot tart a különböző oktatási-nevelési intézményekkel, ezáltal elősegíti a gyerekek tanulási, magatartási, alkalmazkodási problémáinak kezelését. Mentálhigiénés gondozás keretében biztosítja a gyermek személyiségállapotának megfelelő terápiás módszer kiválasztását és alkalmazását.

Komplex családgondozás céljából családi fórumot hoz létre, kutatja a gyermek rehabilitációjának legoptimálisabb feltételeit. Vizsgálja a szűkebb, tágabb családi, rokoni kapcsolatok támogatásának lehetőségeit. Rendszeres időközönként szülői értekezletet tart, ahol elemzi a család számára a hasonló nevelési problémákhoz vezető tüneteket.

Tudatosan irányít, hogy a szülők együttműködési szándékát megnyerje. Célja továbbá a családok felelősségvállalásának erősítése, a társadalmilag elfogadott értékrendszer kialakítása, a visszakerülés feltételeinek megszervezése. Mindezekhez harmonikus, elfogadó környezetet próbál kialakítani.

A családsegítő nevelők, gyermekfelügyelők munkáját, melynek során szociális és pszichés problémákkal, feszültségekkel találkoznak, pszichológus segíti. A pedagógiai munka kontrollját biztosítják a heti rendszerességgel tartott teamülések. Ezeken a szakmai megbeszéléseken kerül sor valamennyi gyermek állapotáról, életmódjának változásáról történő tájékoztatásra, az azonnali beavatkozás szükségességének jelzésére, módjának egyeztetésére, esetenként külső szakértő bevonására. A hasonló rendszerességgel vezetett gyerek-teameken nagy hangsúlyt kap az egyéni és csoportos elképzelések, igények figyelembevétele és véleményezése. Az intézmény kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a hagyományok ápolásának, a különböző szokványos családi és személyre szóló ünnepek megrendezésének, azok bensőséges jellegének.

Nélkülözhetetlen keretet ad az otthon működésére vonatkozó éves terv, hetirend, napirend, a szünidei tevékenység tervezése, a folyamatos kapcsolattartás, vendégfogadás rendje a személyes igények mindenkori figyelembevételével.

Konvencionális feltételek mellett az egy hónapos beilleszkedési szakaszt követően a megfelelő terápiás eljárás a krízishelyzet jellegétől függően három hónaptól fél évig terjedő időszakot vehet igénybe.

A gondozás harmadik szakasza

Féléves benntartózkodás után minden gyermek esetében újra megvizsgáljuk terápiás tervünket, az eltelt idő és tapasztalataink tükrében elemezzük azt, szükség esetén alapvető változtatást eszközölünk, és a szülővel kötött új szerződésben meghosszabbítjuk a gyermek benntartózkodását. Ennek okai a következők lehetnek:

- a terápiás munka elhúzódása,
- a család erejét meghaladó és előre nem tervezhető – külső okokból eredő – problémák (pl. lakás vagy albérlet hiánya, tartós munkanélküliség),
- új, előre nem látott problémák felmerülése a családban,
- a gondozás irányának megváltozása (ebben az esetben ideiglenes szerződést kötünk arra az időre, míg a gyámhatóság intézkedése után a gyermeket társintézményben elhelyezzük),
- rendkívüli esetben, ha a gyermek személyiségfejlődése és a szülővel az otthon segítségével fenntartható kapcsolata úgy kívánja, vállaljuk a hosszabb ideig tartó gondozást.

Az elbocsátás menete

A kihelyezést minden esetben megelőzi egy felkészítő, támogató jellegű terápiás tevékenység: a ráhangolódás, beállítódás időszaka. Az otthonról történő leválás tapintatos, segítő szándékú pedagógiai, pszichológiai tevékenységet igényel, amely biztosítja a „kigondozás” sikerességét.

Az otthonból való elbocsátásnak különböző módjai lehetségesek:

- A gondozás eredményesen befejeződik, és a szerződés lejártakor a gyermek visszakerül családjába.

- A gyermek más intézménybe kerül.

- A szerződés lejártá után nem kerül sor hosszabbításra annak ellenére, hogy a gyermek problémáit nem sikerült megoldani. Ennek lehetséges okait és az eljárás módját fentebb már ismertettük.

- Szerződésszegés a törvényes képviselő részéről, illetve a gyermek súlyos fegyelemsértése esetén a szerződés lejártá előtt is sor kerülhet a szerződés felbontására és a gyermek elbocsátására. Az ilyen esetekben megpróbálunk megoldást találni arra, hogy a gyermek helyzete ne romoljon, szükség esetén ideiglenes szerződéssel az otthonban maradhat a fiatal addig, míg elhelyezése megnyugtatóan meg nem oldódik.

- A törvényes képviselő felbontja a szerződést. Ebben az esetben nincs lehetőségünk a gyermek további gondozására.

Arra az esetre, amikor a gondozott az otthonban éri el a nagykorúságot és a családról való leválás folyamata előre-haladott, ezért a családba való visszahelyezés nem megoldható, alapítványunk 1997-ben Kiléptető Otthont hozott létre.

Amennyiben a gyermek más otthonba illetve kollégiumba kerül, részletes esetleírást bocsátunk a társintézmény rendelkezésére, amely tartalmazza az anamnézist, a feltárt családi vonatkozásokat, az esetkezelés során alkalmazott terápiás módszereket. Természetesen a személyi adatok védelmének, a szakmai titoktartás követelményeinek messzemenő figyelembevételével.

Amennyiben a gyermek a családjába kerül vissza, úgy a gondozás során keletkezett dokumentumok az Alapítvány irattárában kerülnek megőrzésre.

A KILÉPTETŐ OTTHON PROGRAMJA

A Kiléptető Otthon helye az Alapítvány szervezetében

A Krízis Alapítvány Átmeneti Gyermekotthonának munkája során gondot okozott azoknak a fiataloknak a sorsa, akiknél a családi krízishelyzet egybeesik a családtól való elszakadás folyamatával. Ezek a gyermekek vagy későn kerültek intézményünkbe, vagy a problémáik súlyosbodtak oly mértékben, hogy a családi háttér veszélyeztető mivolta akadályozza a visszaillesztést, vagy a család integritása csak erős intézményi háttérrel fenntartható fenn. A Kiléptető Otthonban elhelyezett fiatalok befejezték nappali tanulmányaikat, és/vagy nagykorúak lettek. Számukra a Krízis Alapítvány 1997-ben Kiléptető Otthont nyitott. Az új szervezeti egység létrehozását a Fővárosi Önkormányzattól és a Népjóléti Minisztériumtól nyert támogatás tette lehetővé. A Kiléptető Otthon 6 férőhelyen évente 8-10 fiatal számára nyújthat megoldást a gyermekotthon elhagyása után, az országban egyedülálló módon kezelve a hajléktalansággal veszélyeztetett fiatalok problémáját.

A Kiléptető Otthonban egy felsőfokú végzettségű munkatárs dolgozik főállásban. Az ő feladata a Kiléptető Otthon életének megszervezése, személyre szóló gondozási tervek elkészítése, a lakásban élő fiatalokkal kapcsolatos dokumentáció vezetése, folyamatos kapcsolattartás az Otthon munkatársaival, részvétel a team munkájában és javaslattétel a Kiléptető Otthonban elhelyezett fiatalok ügyeiben. Feladata ezen kívül a Kiléptető Otthon működtetésével kapcsolatos egyéb teendők elvégzése.

A fiatalok mentális stabilitását a gyermekotthon pszichológusa heti rendszerességgel kontrollálja. Az intézményben folyó szakmai tevékenységért a gyermekotthon vezetője felel. A működés folyamatosságát az állami fejkvóta, az Alapítvány gazdasági háttere, szerződési és személyi térítési díjak biztosítják.

A kiléptető otthoni elhelyezés célja a fiatalok felkészítése az önálló életvitelre, lakhatási körülményeik rendezése (minimálisan albérlet), munkába szoktatás, személyiségállapot rendezése, folyamatban lévő tanulmányaik befejezése, szocializációs szintjük további stabilizálása, fejlesztése.

A kiléptető otthoni elhelyezés feltételei

A Kiléptető Otthonban csak olyan nagykorú fiatalokat helyezünk el, akik előzőleg legalább három hónapig a gyermekotthon lakói voltak, további intézményi segítségünket igénylik, és az Alapítvánnyal szerződést kötnek. Feltétel még, hogy munkaviszonnyal rendelkezzenek, illetve nappali rendszerű tanulmányokat folytassanak. Ez utóbbi alatt a Munkaügyi Központ által támogatott képzés és átképzés is értendő. A felvételtől a gyermekotthon vezetője dönt a team javaslata és a pszichológiai vélemény alapján.

A kiléptető otthoni elhelyezés

Amennyiben a felvételtől döntés születik, akkor a bekerülő fiatallal szerződést kötünk. A szerződés az alábbi lényeges pontokat tartalmazza:

- a szerződés időtartama és szakaszai,
- a költség hozzájárulás és a kötelező takarékoság mértéke,
- a fiatal személyes kötelezettségvállalása (tanulmányi kötelezettségek teljesítése, munkavállalási kötelezettség, a Munkaügyi Központtal való együttműködés kötelezettsége stb.),
- együttműködés a Kiléptető Otthon munkatársával.

A kiléptető otthoni elhelyezés időtartama maximum két év. Ez az időszak három szakaszra különül el. Az első szakasz időtartama fél év, a másodiké egy év, végül a harmadik szakasz ismét fél év. Szakmailag indokolt esetben a szakaszok időtartama változtatható, illetve bizonyos szakaszok kihagyhatók. Az egyes szakaszokban a fiatalok eltérő összeggel járulnak hozzá az elhelyezés költségeihez, illetve különböző mértékű takarékoskodást vállalnak. Mind a költség-hozzájárulást, mind pedig a kötelező takarékoskodást megköveteljük a nappali jellegű képzésben résztvevő gondozottaktól is. Nekik természetesen kisebb összegig, de az iskola melletti kereső tevékenység, a családi pótlék, ösztöndíj, étkezési támogatás mértékének arányában kell kötelezettséget vállalniuk.

A szerződés idő előtti felmondásának lehetséges okai:

- a szerződés megszűnése a fiatal részéről,
- a házirend súlyos megsértése,
- amennyiben a felvételen megjelölt okok megszűnnek (házasság, lakáshoz jutás stb).

A kétéves szerződés lejárt után csak rendkívüli esetben lehet az elhelyezést meghosszabbítani. A Kiléptető Otthont elhagyó fiatal utógondozásban részesítjük.

Kiléptető otthoni tapasztalatok

Az elmúlt három hónap igazolta várakozásainkat. Főiskolára, középiskolába járó gondozottaink vagy nem találtak az iskola mellett végezhető munkát, vagy az első ill. második hónapban elveszítették állásukat.

Feladatunknak érezzük tudatosítani növendékeinkben az önálló életvitellel járó felelősséget, ill. meghatározni a munkahelykeresésben, munkahelyi szerződés-kötésben vállalt szerepünk mértékét.

Az együttélés kezdeti konfliktusai, a befizetési kötelezettségek, a munka elvesztéséből adódó jövedelemkiesés, a rendszeres étkezés megoldatlansága a gyermekotthon részéről további – eredeti terveinken felüli –, fokozatosan visszavonandó támogatás beiktatását tette szükségessé.

Intézményi környezetből kikerülve a társadalmi beilleszkedés nem zökkenőmentes, a fiatalok folyamatos kapcsolattartást, állandó visszajelzést igényelnek.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt öt évben a gyakorlatban alakultak pedagógiai, pszichológiai módszereink, és a gyermekotthon működésével kapcsolatos elképzeléseink. Az otthon létrehozásakor elképzelt módszerek nem mindig váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, és arra is rá kellett jönnünk, hogy az eredeti programban elképzelhető képest más jellegű krízishelyzetben is kerülnek otthonunkba gyerekek. Kiderült, hogy a háttérben általában súlyos családi problémák lappanganak, és nem elegendő a gyermek családba való visszahelyezéséhez a bekerüléskor megismert krízishelyzet felszámolása. Sok esetben a családgondozás mellett családterápia is szükséges, és bizonyos esetekben célszerűbb a családról való leválás folyamatát gyorsítani. Általánosságban elmondható, hogy döntő tényező a szülői ház, a család biztonsága, harmóniája mellett a fiatal önértékelésének javulása, és teljesítményének növelése.

Az évek során sikerült folyamatos munkakapcsolatot kiépítenünk a társintézményekkel és a gyámhatóságokkal. Különösen fontosak számunkra a XXII. kerületi kapcsolatok, hisz tevékenységünk zöme e kerülethez kötődik. Folyamatos munkakapcsolatban vagyunk az Önkormányzat Családvédelmi Irodájával, a Gyermekjóléti Szolgálattal, a Gyámhatósággal, a Nevelési Tanácsadóval, a Családsegítő Szolgálattal és a kerületünkben működő többi segítő szervezettel. Több alkalommal szerveztünk találkozót az iskolák gyermekvédelmi felelőseivel, beszámolóinkat eljuttattuk a kerületi iskoláknak. Az elmúlt évben tovább nőtt alapítványunk szakmai elismertsége. Rendszeres résztvevői vagyunk a szakmai szervezetek rendezvényeinek, meghívást kapunk gyermekvédelemmel és a nonprofit szervezetekkel kapcsolatos jogszabályok szakmai előkészítő vitáira, és a Hálózat a Demokráciáért Program szervezésében több más nonprofit szervezettel közösen részt veszünk egy országos képzési programban, amely az önkormányzatok és a gyermekvédelemmel foglalkozó civil szervezetek együttműködését segíti a gyermekvédelmi törvényben előírt feladatok teljesítése érdekében.

Írta: Negrea Vídia – Büki Péter

A SPECIÁLIS GYERMEKOTTHONOKRÓL részletek egy készülő módszertani levélből

A módszertani ajánlások kidolgozása azért vált szükségessé, mert jelenleg a speciális szükségletű gyermekek és fiatalok igényeit csak érzékeljük, de pontosan még nem tudjuk megfogalmazni, s ennek következtében nem alakulhatott ki az egységes tipológia. Nincs kidolgozott módszertan ezekre az otthonokra vonatkozóan. Sok helyen nincsenek speciális gyermekotthonok, így a speciális szükségletű gyermekek elhelyezése esetleges, nemegyszer otthonról-otthonra költöztetik őket, nem kapják meg a megfelelő segítséget, gondozást.

Mindennek a háttérben nagyrészt az áll, hogy a magyar gyermekvédelemben ezt a területet – néhány elszigetelt próbálkozást leszámítva – mostohán kezelték az elmúlt évtizedekben. Emellett a gyermekvédelmi rendszer ezen a ponton – talán nem túlzás – a legszerteágazóbb. Ennek a területnek kellene rendelkeznie a legtöbb interdiszciplináris kapcsolattal. Vagy úgy is lehet fogalmazni: a speciális szükségletű gyermekek, fiatalok gondozásához igen sok és sokféle ismeretre van szükség. Ezek: az egészségügyi, pszichológiai, szociológiai, szociális munkás, pedagógiai, gyógypedagógiai, jogi ismeretek. Természetesen ebből nem az következik, hogy a speciális szükségletű gyermekeket és fiatalokat gondozónak „univerzális zseninek” kell lennie, hanem az, hogy meg kell találni a leghatékonyabb módot az együttműködésre az egyes tudományok művelőivel, ezért ki kell dolgozni egy közös, mindenki által ismert és elfogadott szakmai nyelvet. Tekintsék e munkát első lépésnek ebbe az irányba, amelynek során olyan kérdésekre keresünk választ, melyeknek előzetes eldöntése nélkül nem lehet mindezt megvalósítani. Bízunk abban, hogy a tapasztalatok felhalmozódásával a közeljövőben a közös gondolkodás eredményeképp elérjük célunkat.

I. A SPECIÁLIS SZÜKSÉGLETŰ GYERMEKEK ÉS AZ ŐKET ELLÁTÓ INTÉZMÉNYEK

A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló speciális igényű gyermekek a Gyermekvédelmi törvény értelmében {58.§ (1)}: „az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett, tartósan beteg, illetőleg fogyatékos, beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, szenvedélybeteg, illetve koruk miatt különleges ellátást igénylő gyermekek.” Ezt a törvényhelyet gyakorlati megközelítésből a következőképp fejtjük ki: azok a gyermekek és fiatalok sorolhatók ide, akik

- 0-3 éves korúak,
- fogyatékosok (értelmi, érzékszervi, mozgásszervi és halmazottan sérültek);
- krónikus betegek;
- szorongásos és érzelmi (affektív) rendellenességet vagy/és idegrendszeri labilitást jeleznek;
- neurotikus vonásokat testi tünetekben manifesztáló zavarokkal küszködnek;
- alkalmazkodási, kapcsolatteremtési nehézségekkel küszködnek;
- a tanulási képességek zavaraival küszködnek, amely zavarok az iskolai teljesítmény szintjén jelentkeznek először, és inadekvát kezelésük miatt gyakran magatartászavarok kíséretében fordulnak elő;
- a szociálisan elfogadhatatlan, vagy a környezet számára kezelhetetlen és szenvedést okozó viselkedésük (pl. antiszociális magatartásuk, figyelemzavarral, hiperaktivitással jellemezhető, vagy dacos és negativisztikus magatartásuk);

- káros szenvedélyben szenvedők (alkohol, drog, játék vagy valamilyen deviánsnak minősülő viselkedésben szenvedők);
- bűncselekményt elkövetők;
- családi, gyermekotthoni, iskolai és egyéb közösségek diszfunkciói következtében tünethordozóvá váltak;
- visszaélések áldozatai (abúzus, bűncselekmény).

Az eddigi gyakorlat alapján, ha speciális szükségletekkel rendelkezett a gondozott, akkor ellátása elkülönítetten (szegregáltan) valósult meg. Enélkül nem volt valószínű, hogy intenzív, speciális szolgáltatásokat nyújtó szakemberek álljanak az „igénylők” rendelkezésére. Az elkülönített ellátás szükségszerűségét főleg akkor tartották fontosnak, ha a speciális ellátást igénylő gondozotról megállapították, hogy hátrányosan befolyásolja környezete zökkenőmentes életvitelét. A szegregált gondozással a speciális igényű gondozottak esélyegyenlősége sem valósulhatott meg. Ha az elkülönítés elhúzódott, az gátolta a szociális képességek fejlődését, és elkerülhetlenné vált a társadalmi kirekesztettség kialakulása. Ezzel a gyakorlattal szakítva szükséges az integráció, az integrált elhelyezés előnyben részesítése a speciális igényű gondozottak esetében.

A gyermek, a fiatal életvitelét kedvezőtlen tényezők egy része interaktív természetű. Ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy bizonyos esetekben a családok, az intézmények maguk váltják ki a speciális szükségleteket, és nem egyszer a problémák újratermelődéséhez a családok, az intézmények diszfunkcionális működése járul hozzá. Ezekben az esetekben meg kell ismerni a családok és az intézmények munkatársainak szükségleteit is, és megfelelő terápiára, továbbképzésekre, valamint az intézményi (szervezet) fejlesztésre kell hangsúlyt fektetni.

Az „elég jó anya” elméletet kidolgozó angol gyermekorvos és pszichoanalitikus, Winnicott, felhívta a figyelmet arra, ha valaki jól akarja felnevelni gyermekét, nem kell tökéletességre törekednie, mint ahogy a gyerektől sem várható el, hogy tökéletes emberré váljon. Ha mégis a tökéletességet igényeljük, ez többnyire megakadályozhat abban, hogy saját vagy mások hiányosságaival, fogyatékosságaival szemben nyitottak és megértők legyünk, vagy ellensúlyozni próbáljuk azokat. Az „elég jó anya” szinonimájaként gondoljuk az „elég jó gondozás” attitűdjét, amely az „elég jó gyermekotthonban” valósul meg. Ezekben az otthonokban a gondozott az életkorának megfelelő szinten képessé válik arra a megkapaszkodásra, amely szükséges a biztonságérzet kialakulásához. Az „elég jó gyermekotthon” elkerüli a „bekebelezést”, ami által a gondozott elveszítené identitását és kóros függőség állapotába kerülne, képtelen lenne a leválásra, az eredeti közösségbe való visszakerülésre vagy az önálló élet megfelelő időben történő megkezdésére. Megítélésünk szerint az „elég jó gondozás” és az „elég jó gyermekotthon” a következő alapelveken épülhet föl.

II. ALAPELVEK

Az alapelvek irányadóak mind a jogalkotásra, mind pedig a jogalkalmazásra. A jogalkotásra kétféle hatást gyakorolnak: egyrészt megszabják, kijelölik a gyermekvédelmi eljárás módját és a gyermekvédelmi gondoskodás menetét; másrészt befolyásolják a gyermekvédelmi jogszabályok későbbi módosításait. A jogalkalmazásban is kétféle szerepe van az alapelveknek: elsősorban segítik a jogalkalmazót (jelen esetben azt, aki a Gyermekvédelmi törvény alapján végzi munkáját) a jogértelmezésben; másodsorban joghézagok esetén, azaz olyan esetekben, amikor a jogszabály „nem fed le”, hézagpótló, kiegészítő szerepet töltenek be.

II/A Strukturális alapelvek

A strukturális (szervezeti) alapelvek eredendően nem a speciális ellátást igénylő gyermekvédelmi gondoskodás alatt állókkal szembeni bánásmódot tartalmazzák. Forrásuk a Gyermek Jogairól szóló

ENSZ Egyezmény, az Alkotmány és a Gyermekvédelmi törvény. Az egyes alapelveket úgy fejtjük ki, hogy tartalmazzák a speciális igényű gondozottakkal szemben a gyakorlati megvalósítás lehetőségeit. Az alapelvek sorrendje nem tükröz sorrendiséget.

Az emberi méltóság tiszteletben tartása: a méltósághoz való jog egyik funkciója az egyenlőség biztosítása. Az emberi méltóságot általános személyiségi jognak tekintjük, amely magában foglalja a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogot. Maga az emberi személyiség a jog számára érinthetetlen (ezt fejezi ki az emberi élethez és méltósághoz való jog korlátozhatatlan volta), a jog csakis a külső feltételek biztosításával segítheti a függetlenséget.

- A diszkrimináció tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, azaz egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, vagyis az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba. Azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.

- Az emberi méltóságra épülő alapjogok, amelyek a speciális igényű gondozottak ellátása, gondozása-nevelése szempontjából a legfontosabbak: jog a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz; gondolat, lelkiismeret és vallásszabadság; férfiak és nők egyenjogúsága; a gyermeki jogok; jog a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez; jog a szociális biztonsághoz; művelődéshez való jog.

- A szociális biztonsághoz való jog a szociális ellátások összessége által nyújtandó olyan megélhetési minimum állami biztosítást tartalmazza, amely elengedhetetlen az emberi méltósághoz való jog megvalósulásához. Ezt ki kell terjeszteni a gyermekvédelmi ellátórendszerre is.

Gyermek-, illetve családközpontúság: a gyermekközpontúság a Gyermekvédelmi törvény egyik alapelve. Ennek az alapelvnek a speciális igényű gyermekek ellátása esetében oly módon is érvényesülnie kell, hogy a szükséges kezelésnek (habilitáció, rehabilitáció, stb.) addig kell tartania, amíg az a gondozott érdekét szolgálja, illetve a kezelést olyan hatékonysággal kell végezni, hogy a gyermek vagy a fiatal minél előbb integrálódhasson, illetve reintegrálódhasson a családjába, a környezetébe, a társadalomba.

- Biztosítani kell a gyermek, fiatal komplex rehabilitációját.
- Törekedni kell arra, hogy a családi kötelék a gondozás minden szakaszában szoros maradjon.
- A speciális ellátást igénylő gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek számára – ha a saját családjába nincsen lehetőség visszatérésre – biztosítani kell az örökbefogadás és a nevelőszülőhöz való kerülés lehetőségét.

- Amennyiben nem valósul meg a családi elhelyezés, a gyermek, a fiatal gondozása – a mindenkori állapotának figyelembevételével – az arra megfelelő gyermekotthon típusban történik.

- A kezeléssel egyidőben meg kell kezdeni a gondozott utógondozását a mihamarabbi visszaállítás érdekében.

A probléma komplex megközelítése: a speciális szükségletű gondozott biológiai, pszichológiai és szociális állapotának felderítése, terápiája; a különböző képzettségű szakemberek egybehangolt, a gyermek, a család/gyermekközösség érdekeit szem előtt tartó hatékony beavatkozása.

- A tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottságok mintájára bizottságok működtetése szükséges, amelyek feladata a korrekt (bio-, pszicho-, szociális szempontú) diagnózis megállapításán túl a gondozás/kezelés jellegének és körülményeinek kijelölése, valamint a meghatározott időpontokban való felülvizsgálata a családdal/gyermekotthonnal kapcsolatot tartó családsegítő szakember bevonásával.

- A tünet kezelésén túl a szűkebb környezet (család, gondozók, kortárs csoport, önszolgáltató csoport) bevonása és felelősségtudatának kialakítása; szükség szerint a szűkebb környezet kezelése a gondozott sikeres integrációja, reintegrációja érdekében.

- Az eredeti lakókörnyezethez közeli terápiás/rehabilitációs célú elhelyezés.

Prevenció mint alapelv: azok az eljárások, melyek minimalizálják, illetve kiküszöbölik azokat a társadalmi, pszichológiai és egyéb akadályokat, veszélyeket, melyek fizikai és érzelmi betegségeket,

illetve szocializációs zavarokat okoznak, vagy hozzájárulnak ezek felléptéhez. Formái: elsődleges, másodlagos és harmadlagos megelőzés.

elsődleges megelőzés: a veszélyeztető tényezők kiküszöbölése a gyermek és családja integritásának védelme érdekében az időben történő felvilágosítás és az újszerű viselkedésmódokra való motiváció kialakításával. Ez a társadalmi feladat a gyermekvédelemben többnyire az alapellátásokon keresztül valósul meg.

másodlagos megelőzés: korai felismerés, gyors és hatékony beavatkozás lehetőleg a környezet megváltoztatása nélkül. A család egységének megóvása az alapellátás eszközeivel.

harmadlagos megelőzés: A tünetek kezelése utáni beavatkozások komplex rehabilitációval. Mindez már a szakterületek együttműködésével történik.

Normalizációs alapelv: a fogyatékossgal élő emberekről történő gondoskodás megváltoztatását, emberhez méltó életük elismerését, életfeltételeik normalizálását célzó mozgalomból kifejlődött, átfogó elméleti koncepció, amit később kiterjesztettek mindazokra, akik „kirekesztett” emberként élnek a társadalomban. A normalizációs elv szerint nincs kétfajta ember – fogyatékos és ép. Emberek vannak, változatos tulajdonságokkal. Nem lehetséges tehát kétféle bánásmód sem, csak egyetlen: emberhez méltó. Ebben az alapelvben megjelenik az alkotmányos emberi méltóság, az egyenlőség, valamint diszkrimináció tilalmának elve.

- A speciális szükségletű gyermekek, fiatalok ellátását végző intézmények „elég jó” működésének érdekében megfelelő személyi és tárgyi feltételek biztosítása.

- A professzionalizáció kialakítása a fejlődést, a szociális tanulást, az érzelmi biztonságot nyújtó, változatos, a heteroszexuális kapcsolatokra lehetőséget adó és nyitott világ megteremtése érdekében.

- Kialakítani a normális napi, heti, éves ritmust; a normális tapasztalatszerzést; megadni a normális tiszteletet, azaz elfogadni a speciális szükségletű gondozott döntéseit, kívánságait, vágyait.

- Biztosítani a társadalom nem speciális szükségletűek számára rendelkezésre álló kultúráját, szolgáltatásait a speciális szükségletű emberek számára is.

Integráció alapelve: a speciális szükségletű gondozottak részére a folyamatos és teljes inklúziót (bevonást) jelenti a lehető legtöbb szociális és oktatási szinten. Ehhez a folyamathoz más emberekkel való állandó jellegű, tudatos és tervezett interakciókra (kapcsolattartásra, információcserére) van szükség, beleértve ebbe a speciális igényű gondozottak családait és kortársait is, illetve annak lehetőségét, hogy más csoportokkal találkozzanak.

- A családok támogatása annak érdekében, hogy a speciális igényű gyermek saját családjában maradhasson (pénzbeli és természetbeni ellátások, pl. családsegítés).

- A korai fejlesztés megvalósításának biztosítása.

- A mindennapi tevékenységekben való teljes részvétel biztosítása, az önállóságra és a felnőtt korra felkészítés érdekében.

Szektorsemléesség elve: a Gyermekvédelmi törvény életbe lépésével megszűnt a gyermekvédelem „állami monopóliuma”. Az egyes ellátásokat a megyei, a települési önkormányzatok megvásárolhatják ellátási szerződés megkötésével más önkormányzatoktól, a civil és az egyházi szervezetektől, illetve az önkormányzatok által már működtetett intézményektől.

- A nem állami szervezetek nagyobb mozgástérrel rendelkeznek, rugalmasabbak így gyorsabban tudnak reagálni az újonnan jelentkező speciális igényekre. Problémaérzékenységük nagy, nyitottak, széleskörű kapcsolatrendszerrel bírnak, ami a gondozási, kezelési módok sokszínűségét eredményezi.

II/B Funkcionális alapelvek

Elgondolásunkban az „elég jó gondozás” nem nélkülözheti az alábbi funkcionális alapelveket, amelyek szinte kizárólag a speciális gyermekotthonok működéséhez kapcsolódnak.

Közös munka: Az interperszonális kapcsolatok körében zajló együttműködés hatékonysága a munkatársak motiváltságától, beállítottságától, elméleti és gyakorlati tapasztalataitól függ. Emiatt egy új gyermekotthon vagy részleg kialakítása első lépésének az egymásra hangolódásnak kell lennie, majd ezt követi a közös értékrend kialakítása. Ez olyan személyekkel valósítható meg, akik önként vállalták azt, hogy a team tagjai lesznek. A szakmai tevékenység minden esetben csoportmunkában történik, az egyéni tevékenység is csak erős háttértámogatással valósítható meg. Ehhez szükséges a folyamatos, mindenre kiterjedő és mindent átfogó „megbeszélési rendszer” (szupervízió, esetmegbeszélés, tanácsadás), aminek célja a folyamatos tanulás és fejlődés, a munkaerő célszerű érvényesítése, a megújulás lehetőségeinek biztosítása, a kiégés megelőzése. A közös munka nem csupán a közvetlen munkatársakkal való együttműködésre korlátozódik, hanem mindazokra, akik a gondozott sorsának rendezésében aktív szerepet töltenek be.

Egyértelműség: Mind a gondozók, mind a gondozottak számára fontos, hogy világosan meghatározott és érthető jogokat és köteleességeket, lehetőségeket és elvárásokat fogalmazzunk meg az együttműködés kezdetén. Itt sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy különböző korcsoport más-más módszert igényel.

Kiszámíthatóság: A gondozottal kapcsolatos eseményeket fejlődési szintjének megfelelő módon közöljük, törekedve arra, hogy mindig több lehetséges megoldást dolgozzunk ki egy-egy helyzettel vagy eseménnyel kapcsolatban. Fontos, hogy közlésünk alkalmával azt a személyt is nevezzük meg, aki a továbbiakban figyelemmel kíséri problémáját, de arról is gondoskodjunk, hogy legyen egy „helyettes” személy is, aki elérhető abban az esetben, ha az előző már nem érhető el (akár fizikailag, akár érzelmileg).

Következetesség: Figyelembe kell venni a gondozott fizikai, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlettségét, aminek megfelelően be kell vonni a szabályok kialakításába. Azok a szabályok, amiket közösen vagy előzőleg már kidolgoztunk és ismertettünk, nem változhatnak naponta. Ügyelnünk kell arra, hogy a szabály van a gondozottért, nem pedig a gondozott a szabályért. Azaz szükséges, hogy legyenek kivételek, aminek okát és indokoltságát minden esetben tudatosítani kell.

Értékelés: A szabályok és elvárások mindig azonos követelményekkel járnak. Ha a gondozott megteszi, amit kérnek tőle, azt mindig el kell ismerni vagy meg kell dicsérni. Ha megszeg egy előre megbeszélte követelményt, a szabályszegés megbeszélése vagy a büntetés nem maradhat el. (Bővebben ld. A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről című módszertani levélben írottakat.)

Határok kijelölése: Minden gondozott biztonsági és szabadsági fokát éppen azok a határok tágítják, amiket az elfogadott és áttekinthető keretek nyújtanak. Ezek a következők: az önkifejezés lehetőségei, a vélemény kinyilvánítása, a panasztétel lehetősége és módja, a saját és közérdekű döntéshozatalban való részvétel lehetősége. A gondozott fejlődésével egyidejűleg, fokozatosan – a szükséges arányban – háttérbe szorul a nevelők szerepe a szabályok kialakításában és a határok kijelölésében.

III. ALAPFOGALMAK

Az alapelvek megvalósításához szükséges, hogy az alapfogalmak szintjén is a gyermekvédelmi szakma egységesen gondolkodjék. Ennek több oka van. Egyrészt az egyes fogalmakat több tudomány is használja (szocializáció, rehabilitáció, stb.), így a meghatározásokban a különböző tudományoknak a megközelítési módjai dominálnak. Másrészt pedig az évek során többször módosult egy-egy fogalom tartalma, nemegyszer az elnevezése is. Mindezeket túl nélkülözhetetlen az egységes probléma-meghatározó rendszer (egységes diagnosztikai rendszer) kialakítása. Mindezeket figyelembe véve szükséges, hogy a szakma kidolgozza magának a közös kommunikáció eszköztárát.

IV. MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK A SPECIÁLIS GYERMEKOTTHONOK KIALAKÍTÁSÁRA

Az alapelvek gyakorlati érvényesülésével – összhangban a nemzetközi gyakorlattal – megvalósulhat a deinstitutionalizáció, amely az örökbefogadást, a (speciális hivatásos) nevelőszülői elhelyezést, valamint a nagyintézményekben történő új felvételek számának csökkentésével és az eredeti lakóhely közösségében integrált ellátási alternatívák kiszélesítésével járó folyamatot jelenti. Amennyiben az örökbefogadás és a nevelőszülőnél történő elhelyezés nem valósul meg, úgy a speciális ellátást igénylő gyermekek, fiatalok bentlakásos intézményben történő gondozása indokolt, mint szükséges rossz. Mindezekből megállapítható, hogy a gyermekotthoni elhelyezés célja bizonyos esetekben a szülői nevelés kiegészítése/tehermentesítése, esetenként helyettesítése, valamint a rövid ideig tartó intenzív és sérülésspecifikus gondozás, a rendellenességek szakszerű kezelése, korrigálása, a tünetek krónikussá válásának megelőzése. Minden esetben számolni kell a speciális gyermekotthonok előnyeivel, illetve hátrányaival.

Előny: a gyermek szakszerűbb kezelése; az egyénre szabott, sérülésspecifikus gondozás megvalósítása; a környezetváltozás jótékony hatása; a dezorganizált vagy kaotikus környezeti tényezők rendezése a gondozott további veszélyeztetettsége nélkül.

Hátrány: a megbélyegzés lehetősége; a korábbi kapcsolatok megszakadása vagy meglazulásának veszélye; új közösséghez való alkalmazkodás átmeneti időszaka; az azonos problémákat hordozó gondozottak egymásra gyakorolt negatív hatásának veszélye (pl. a „neurotikusok” felerősítik egymás neurózisát, sőt a nevelőket is neurotizálhatják); a küldő intézmények ezáltal megszabadulhatnak a „problémás” gondozottaktól, anélkül, hogy motiváltak lennének sorsuk rendezésében.

A speciális gyermekotthonok általános tárgyi és személyi feltételeinek kialakításához György Júlia (1985) tapasztalatait vesszük alapul: „Rendkívüli jelentősége van annak, ha a gyermek – különösen a sérült gyermek – elsősorban klimatikusan jó, de a környezet szempontjából is szép otthonban nevelkedik, mert (...) sok esetben a gyermek hormonrendszerének rendbe hozására és fizikai megerősítésére is szükség van. Másrészt a belső berendezés derűs, harmonikus, tehát esztétikai hatása is megnyugtatóan és fejlesztően hat a gyermekre, és világos, hogy jobban szeret 'otthon' lenni ilyen helyen, mint egy sivár, unesztétikus, hiányosan felszerelt börtön- vagy kaszárnyajellegű intézetben. (...) Mindez persze nem jelenti azt, luxus kivitelű berendezés kell (...).”

A munkatársak kiválasztásánál is irányadóak lehetnek a számukra György Júlia (1985) tapasztalatai: „...ha egy nagyon alkalmasnak látszó egyéniségre akadunk, inkább eltekintettünk a pedagógiai diplomától is” – később természetesen ezek a személyek is megszerezték a megfelelő szakképesítést. Mindez azonban kevés. Az intuíción alapuló választást alapos pszichológiai vizsgálatokkal is ki kell egészíteni. „Elsősorban azért – folytatja a szerző –, hogy hibásan fejlett vagy különösen kóros személyiség kezébe ne kerüljön a gyermek nevelése, továbbá, hogy megakadályozzuk egyrészt a tehetségtelen dilettantizmus, másrészt a nem – hivatott hivatásosak térfoglalását ebben a munkában.”

Mind a tárgyi, mind pedig a személyi feltételekre vonatkozó előírásokat részletesen tartalmazza a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet és A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről című módszertani levél.

Az alábbiakban csupán vázlatosan írjuk le elképzeléseinket; egyben megkérjük kollégáinkat, egészítsék ki ezt az alfejezetet, hogy az így összegyűlt tapasztalatokból egységes módszertani anyag készülhessen.

A speciális gyermekotthonok típusai

A) Nem a gyermekvédelmi jogszabályok által szabályozott speciális igényű gondozottak ellátását biztosító otthonok.

Megemlítésük azért szükséges, mert ezekben is élnek gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók.

A.1. Kiskorú fogyatékosok otthonai;

A.2. Javítóintézetek.

A.3. Fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei.

B) A Gyermekvédelmi törvény által szabályozott, még kialakítás/átalakítás alatt álló speciális gyermekotthonok:

B. 1. Koruk miatt speciális ellátást igénylő gyerekek otthonai (0-3 éves):

Létesítésének oka György Júlia gondolata alapján annak kiküszöbölése, hogy az anyától való elválasztás traumatikus élménye a 0-3 év közötti korszakban ne okozzon súlyos kórképet. Mivel a fejlődést megakasztó hatások között talán legelső helyen áll a primer környezet fluktuálása és annak erősen destruktív hatása, a károsító környezethatásoknak ez a csoportja képezi az ártalmak csúcsát, s azokat a csecsemőket éri, akik voltaképpen semmilyen családdal nem rendelkeznek, akiket csak a gondozók folyton váltakozó nagy száma vesz körül. Feladat:

- az alapellátások, ezen belül is főleg a gyermekjóléti szolgálatok munkatársainak preventív családgondozása a társszakmák képviselőivel együtt (pl. orvosok, védőnők, kórházi szociális munkások, stb.);

- családok átmeneti otthonai létesítése a településeken, valamint a szakellátási intézményekben, ahol a szülővé válás folyamatára, a gyermek szükségleteinek felismerésére és kielégítésére szakemberek támogatásával sor kerül;

- örökbefogadó, illetve nevelőszülőnél történő mielőbbi elhelyezés, amennyiben a fenti lehetőségek nem érték el a kívánt hatást, és csak ezt követheti bentlakásos otthoni elhelyezés.

- korai fejlesztés, rehabilitáció.

Telepítés: a területi és a megyei önkormányzatok gyermekvédelmi koncepcióinak igény szerinti összehangolásával lakásotthonok létesítése, amely adott esetben más célra is felhasználható (pl. krízisotthon).

Elhelyezés: a családok átmeneti otthonában önkéntesen. Örökbefogadás, nevelőszülői, illetve gyermekotthoni elhelyezés esetén hatósági intézkedéssel.

Tárgyi feltételek: a családok átmeneti otthona esetén garzon jellegű lakrészek; gyermekotthoni részleg esetében a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet előírásai az irányadók.

B.2. Általános iskola és diákotthon gyermekotthona (bővebben erről a következő tanulmány szól);

B.3. Egyéb speciális ellátást igénylő gondozottak gyermekotthonai

B.3.1. Ambulanter kezelést ellátó intézmény

Szakemberei a gyermeket, a fiatal eredeti környezetében ambuláns módon gondozzák/kezelik, s ebbe a segítő folyamatba bevonják a szűkebb környezetet is.

Feladat:

- az akut – egészségügyi, pszichológiai vagy szociális – válsághelyzet rendezése több terület segítő szakemberinek bevonásával;

- az eredeti lakókörnyezetből való kiemelés megelőzése;

- a gyermek, a fiatal és a gondozó alkalmassá tétele a felmerült nehézséggel való megküzdésre;

- a közösségi részvétel ösztönzése a problémák megoldásában;

- a gondozást ellátó (szülő vagy nevelő) készségeinek fejlesztése a gyermek szakszerűbb ellátása érdekében – mindez párhuzamosan történik.

Működtetése több formában is megvalósítható: utazó szakemberhálózat kiépítésével, civil szervezetek bevonásával, gyermekotthonok szakemberinek szolgáltatásával.

Az alkalmazott módszerek egészségügyi, pszichológiai vagy szociális jellegét az adott intézmény hagyományai, az igények és az alkalmazott szakemberek határozzák meg.

B.3.2. Gyógyító jellegű gyermekotthon Létesítésének okai közé tartozik, hogy figyelemmel kísérje az orvostudomány, a pszichológia felismeréseit, és azokat adaptálja, használhatóvá tegye a speciális szükségletű gondozottakkal végzett egészségügyi, pszichológiai, szociális és pedagógiai munka számára. A gyógyító otthonban végzett munka hatékonysága attól függ, hogy milyen módon történik a vizsgálat, az eredmények értékelése, valamint az ebből levezethető terápiás eszközök alkalmazása. Feladat:

- az egészségügyi intézményrendszerrel való szoros együttműködésen keresztül a speciális igényű gondozottak egészségügyi állapotából adódó kezelése; ezzel párhuzamosan gyermekvédelmi eszközök igénybevétele (pl. családgondozás);
- gyógyítás vagy szinten tartás, az érettebb általános alkalmazkodás, a nagyobb testi és foglalkozási aktivitási képesség elérése (habilitáció).

Telepítés: előzetes igényfelmérést követően megyénként vagy regionális összefogásban.

Elhelyezés: olyan gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók, akik többnyire pszichiátriai betegek, HIV-fertőzöttek, krónikus betegek. Az elhelyezés kis létszámú (6-8 fős), szanatórium jellegű épületben, megfelelő szabadidős programok szervezéséhez alkalmas környezetben.

Az elhelyezés időtartama függ a gondozott tünetétől.

A személyzet összetételében, a 15/1998. (IV 30.) NM rendelet által előírtakon kívül, egészségügyi szakemberek nagyobb arányú foglalkoztatása.

Módszerek: különféle terápiák és foglalkozások, valamint a speciális gyermekotthonoknak megfelelő nevelési, pedagógiai programok és technikák.

B.3.3. Rehabilitációs gyermekotthon

Létesítésének oka Whittaker megállapítása szerint: „A bármennyire is szakszerű és sikeresnek tűnő intézményes nevelés sikerességét tönkretelheti az utógondozás és visszailleszkedés, beilleszkedés segítésének hiánya” (idézi Dr. Herczog Mária, 1994.) A beilleszkedés sikere függ a korábbi közösségek meghatározónak tartott tagjainak bevonásától a gondozói, a terápiás és a szabadidős tevékenységbe.

Feladat:

- a gondozásba vett értelmileg, testileg fogyatékos vagy súlyosan magatartászavaros gondozottak szociális beilleszkedésének segítése;
- a beilleszkedés sikere érdekében a korábbi közösség (család, gyermekotthoni csoport) meghatározónak tartott tagjainak bevonása a gondozás folyamatába;
- a beteg gyermekek és fiatalok különböző (gyógy)intézményekből való távozása után az utógondozás biztosítása
- egészségmegőrzés, egészség- és személyiségfejlesztés.

Az elhelyezés időtartama az előre meghatározott terápia időtartamától függ, ami indokolt esetben, szakértői felülvizsgálatra meghosszabbítható.

B.3.4. Intenzív foglalkoztató gyermekotthon

Létesítésének oka a deviánsnak minősülő, antiszociális irányban veszélyeztetett és/vagy ön és közveszélyes gondozott szociális és pszichikai problémái kezelésének szükségessége. Azokat a szociológiai és pszichológiai kutatási eredményeket vettük figyelembe, amelyek bebizonyították, hogy a hátrányos helyzetből való „kiszabadulás” esélyét a különböző támogatásokon kívül a képzettség, az

oktatás és a szociális készségek gyakoroltatása javítja. A gondozottaknak el kell sajátítaniuk azt a képességet, hogy önállóan tudjanak elvégezni feladatokat.

Feladat:

- a jól szocializált életvitel képességének kialakítása;
- a gondozottak támogatása abban, hogy saját maguk kezdjék el fejleszteni és javítani élethelyzetüket;
- teljes rehabilitáció, a gondozottak reintegrációja a társadalomba;
- szociális munkások alkalmazása, akik a gondozott eredeti környezetében feltérképezik az önálló életvitel lehetőségeit, és az utógondozás feltételeit biztosítják.

Módszereiben gazdag palettával rendelkeznek: tanítás, szakoktatás és képezés mellett az egyéni fejlődésnek megfelelő rehabilitációs és reszocializációs programok. Bűnelkövetők esetében mediáció.

Az elhelyezés időtartama 3-6-9 hónapos ciklusokban.

Ennél az otthontípusnál kiemelt szerepet kapnak a jól képzett, hiteles és a gyakorlati területen tehetséges nevelők, akik személyiségükkel és életvitelükkel képesek közvetíteni a gondozottak által is elfogadott viselkedési mintákat.

B.3.5. Gyermekotthon speciális csoporttal: ennek a típusnak a kialakítását a Gyermekvédelmi törvény lehetővé teszi, ám ezt csakis elkülönített módon (szegregáltan) lehet megvalósítani. Ellentmond az integráció alapelveinek, ezért szakmailag kifogásolható.

B.3.6. A gondozottak integrált elhelyezése a gyermekotthonon belül megvalósítható a tárgyalt elvek figyelembevételével vállalható valamennyi speciális igényű gondozott esetében, ha a jogszabály által előírt személyi és tárgyi feltételeket biztosítani tudja az otthon, és ezt szakmai programjában részletesen kidolgozza.

Felhasznált irodalom:

A koppenhágai Kofoeds Iskola munkaprogramja. Kézirat, 1995.

Atkinson, R. L. et al: Pszichológia. Osiris-Századvég, Budapest, 1994.

Bettelheim, Bruno: Az elég jó szülő. Gondolat, Budapest, 1994.

Domszky András: A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről című módszertani levél. Országos Család- és gyermekvédelmi Intézet 1999. (megjelenés alatt)

Gosztonyi Géza, Pik Katalin (szerk.): A szociális munka szótára. Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete, Budapest, 1998.

Dr. György Júlia: A gyermekotthoni nevelésről. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1985.

Dr. György Júlia: A családi struktúra és atmoszféra hatása a gyermek személyiségfejlődésére és kóros reakcióinak irányára. In: Tanulmányok a gyermekpszichológia köréből (szerk.: Dr. Horányi Györgyné). Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest, 1976.

Dr. Hárdi István: A lelki egészségvédelem alapjai. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1991. Hengeller, Scott W.: Delinquency in Adolescence. In: Developmental Clinical Psychology and Psychiatry, (vol. 18) London: Sage Publications.

Dr. Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata. Pont Kiadó, Budapest, 1994.

Lányiné Engelmayer Ágnes: Értelmi fogyatékosok pszichológiája I. kötet. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1996.

Maughan, B. and Rutter, M.: Continuities and Discontinuities in Antisocial Behavior from Childhood to Adult Life. In Advances Clinical Child Psychology, Volume 20, ed. By Thomas H. Ollendick and Roland J. Prinz. Plénum Press, N. Y., 1998.

Mérei Ferenc: Községek rejtett hálózata. A szociometriai értelmezés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

Mészáros A.: Az iskola szociálpszichológiai jelentésvilága. ELTE, Eötvös Kiadó, Budapest, 1997.

Pedagógiai lexikon (Báthory Zoltán és Falus Iván főszerkesztők). Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Volentics Anna: A családi háttér nélküli nevelés jellegzetességei Magyarországon. In: Gyermek és Ifjúságvédelem, 5. évf. 1986/4.

Volentics Anna: Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

Working Together under the Children Act 1989. London: HMSO, 1991.

Zászkaliczky Péter (szerk.): A függőségtől az autonómiáig Kézenfogva és Soros Alapítvány, Budapest, 1998.

Zászkaliczky Péter, Lechta Viktor, Matuska Ondrej (szerk.): A gyógypedagógia új útjai – rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció. Liecreh Gúth Kiadó, Bratislava, 1997.

- 32/1998. (VI. 25.) AB határozat
- 4/1993.(11. 12.) AB határozat
- 34/1992. (VI. 1.) AB határozat

Írta: Büki Péter

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS DIÁKOTTHON GYERMEKVÉDELMI SZEMPONTÚ ÁTALAKULÁSA

Az oktatási alrendszernek, valamint a szociális ellátórendszer gyermekvédelmi alrendszerének van metszete, ami nem üres mező. A metszet egyik pontja a gyermekvédelmi alapellátások közé is sorolható iskolai gyermekvédelem, a másik a Gyermekvédelmi törvény által is szabályozott általános iskolák és diákotthonok, pontosabban ezekben az intézményekben a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek részére kialakítandó gyermekotthon. A továbbiakban az utóbbi intézménnyel foglalkozom.

Erős ellentétek feszülnek a metszetben található intézményekben. Az iskolai gyermekvédelemben igen sok a megoldatlan probléma. Ennek kifejtésére azonban itt nincsen mód.

A gyermekvédelmet érintő másik intézmény az általános iskola és diákotthon. Ebben az intézményben igen sok probléma indukálódott azáltal, hogy erre is vonatkozik a Gyermekvédelmi törvény. A problémák megoldására, kezelésére három mód kínálkozik.

Az egyik megoldás, ha jelentéktelenné tesszük az alrendszerek között felmerülő problémákat. Elűtjük ezeket a pénzhiányra hivatkozva, vagy pedig a fenntartóra, a hozzá nem értő jogszabályalkotóra hárítva a felelősséget. Ideig-óráig ez lehet megoldás, de a gondozott gyermekek érdekeit ez nem szolgálja.

Kínálkozik egy másik megoldás, a közös ismérvek keresése, az ellentétek háttérbe állítása. Ez talán az első lépés lehet a harmadik, a legjobb megoldás felé. Eddigi tapasztalataim azt mutatják, hogy a szakma képviselői a legjobb esetben eddig jutottak el.

Két fő oka van annak, hogy a Gyermekvédelmi törvény rendelkezik az általános iskola és diákotthon átalakításáról.

Egyrészt ez az intézmény kezdettől fogva nevelt, oktatott (akkor még) állami gondozott státusú gyermekeket. Ma is sok helyen említik, hogy a diákotthoni növendék és a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek közötti különbség nem nagy. Vagyis a diákotthonos gyermekek zöme oly mértékben veszélyeztetett, hogy bármikor kiemelhetik őket családjajaikból.

Másrészt pedig meg kell említeni az 1997. február 25-27. között megrendezett Gyermekvédelem a gyógypedagógiában című zánkai konferenciát. Ez a konferencia záró dokumentumában kérte a Népjóléti Minisztériumot, hogy a diákotthonokban élő állami gondoskodásba vett fogyatékosok is kerüljenek a készülő Gyermekvédelmi törvénybe. Ez megtörtént. A Gyermekvédelmi törvény 156. § (4) bekezdése rendelkezik a diákotthonban és kollégiumban elhelyezett gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekekről oly módon, hogy ezek az intézmények többcélú közoktatási intézményekké alakulnak át, ha minimum 15 átmeneti vagy tartós nevelt gyermeket gondoznak.

Az így kialakult többcélúságot tartom a problémák forrásának. Ha az embernek egyidejűleg több célja van, kénytelen-kelletlen sorrendet állít fel, ami – ha nincsen semmiféle kényszerítő körülmény – leképezi az egyén értékrendjét. Így van ez a többcélú intézményekkel is. Az eddig tisztán oktatási profilú intézmények nehezen tudják a gyermekvédelmi gondolkodást és értékrendszert is figyelembe venni. Erre példa, hogy egy gyermekotthoni átalakítás ügyében felvilágosítást kérő igazgató arra a javaslatomra, hogy külső lakásotthonok kialakítására törekedjen, mert az megfelel az integrációs és a normalizációs elveknek, azt a választ adta, az lehetetlen, mivel sok embert igényel, és újabb iskolai felszereléseket kéne oda vásárolni. Elgondolkodtató és meglepő válasz volt, hisz világossá vált az oktatáscentrikus – vagy ha tetszik: az intézménycentrikus-gondolkodás dominanciája, a kliens-, gyermekcentrikus gondokodásmód teljes hiánya. A Gyermekvédelmi törvény egyik nagy érdeme, hogy az intézménycentrikus gyakorlattal szakítva, a gyermek érdekeit veszi alapul, azaz a törvény

gyermekcentrikus. Az eset tanulsága, hogy az iskola nem gyermekotthon, a gyermekotthon nem iskola – ez utóbbi persze nem jelenti azt, hogy a gyermekotthonokban nem tanulnak a gyerekek, hiszen a családban élő gyermek is szokott otthon tanulni.

Feszültség keletkezik a tárgyi feltételek különbözősége miatt is mind a gondozott gyermekek, mind a munkatársak között. A diákotthonok tárgyi feltételei közismerten rosszak. Nemrégiben még a fővárosban is akadt olyan diákotthon, ahol az osztályterem volt minden élettere a gondozottaknak, azaz ugyanabban a teremben tanultak, játszottak, laktak. A Gyermekvédelmi törvény szakmai végrehajtási rendelete, a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet részletesen szabályozza a gyermekotthonok tárgyi és személyi feltételeit. Ezek a rendelkezések kedvező feltételeket teremtenek a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek számára.

Mindez jogi feszültséget is rejt. Csak utalok az esélyegyenlőség kérdésére, főleg abban az esetben, ha a diákotthonos gyermek valamilyen oknál fogva nem tud hazamenni hétvégére vagy a szünidőre.

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet szakmai-módszertani feladata az is, hogy segítse az általános iskola és diákotthont az oktatás- és iskolacentrikus gondolkodás mellett a kliens- vagy gyermekcentrikus gondolkodás elsajátításában. Ehhez viszont meg kell találnunk az optimális módot (a problémamegoldás harmadik módját) a két alrendszer között, ami nem elválaszt, hanem összeköt. Sőt mindezen túllépve, fel kell ismernünk, hogy mindkét fél minden egyes porcikája és részlete egy és ugyanaz, annak ellenére, hogy első ránézésre teljesen ellentétesnek tűnnek. Nem az eljárásban kell keresnünk a megfeleléseket, mert az csak mód. A gyökerekhez kell visszanyúlnunk. Az egyes diszciplínák gyökerei alapelvekben manifesztálódnak. Az UNESCO Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottságának jelentésében az oktatás négy alappillérét különböztetik meg (1):

1. megtanulni megismerni,
2. megtanulni dolgozni,
3. megtanulni együtt élni másokkal és végül
4. megtanulni élni.

Ezek a gyermekvédelemben is alappillérek, alapelvek. Tehát az alapelvek azonosak, és ezen keresztül a végső cél is azonos. A cél elérésének módjában különbözik csupán a két alrendszer, de ezek nem ellentétesek, hanem egymást kiegészítő módozatok. Oly annyira kiegészítő módozatok, hogy egyik a másik nélkül nem állna meg.

Az UNECSO egy másik, 1972-es jelentésében utalásokat találunk a mai világ elidegenítő hatására, amit a reklám, a propaganda és egyéb tényezők a konformista viselkedésre sarkalláson keresztül fejtenek ki (2). Mint ismert, 1998 decemberében az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese jelentést tett közzé az otthonot nyújtó gyermekintézményekben élő gondozottak alkotmányos jogainak érvényesüléséről. Domszky András a jelentést elemezve arra megállapításra jutott, hogy a gyermekotthonok mai működési zavarainak elidegenítő jellege, egyetlen szóban, a személytelenségben foglalható össze.(3)

A személytelenség, az elidegenedés a nagy intézményekben fordulhat elő a legkönnyebben. A statisztikai adatok azt mutatják, az általános iskolák és diákotthonok óriási létszámmal kénytelenek működni. Előfordul az országban alapító okiratban engedélyezett 90, 70, 50 férőhelyes gyermekotthon, valamint 100, 70, 50 férőhelyes diákotthoni részleg; így ismert 150 összférőhelyre kiadott alapító okirat. Egy-egy ilyen kaszárnya – már adottságai folytán is – maradandó lelki sérülést okozhat egy családjából kiemelt gyermeknek. Ahogy Hankiss Elemér írja: „... az otthon elvesztése (...) családi válságok következtében, az emberi élet egyik legnagyobb traumája. Otthonát elvesztve az ember hirtelen újra lecsupaszodik, törékennyé s védtelenné válik egy idegen világban.”(4)

Nem véletlen tehát, hogy a jogalkotó a speciális gyermekotthonok létszámát 15 főben maximálta. Az általános iskola és diákotthonok mellett – ha a gyermeket nem sikerült nevelőszülőnél elhelyezni – speciális gyermekotthonokat kell létrehozni.

1992-ben az Európa Parlament határozatot hozott az értelmileg akadályozottak jogairól, melyben célokat rögzít és sürgős, konkrét intézkedéseket szorgalmaz a polgári jogok, a nevelés és fejlesztés, a foglalkoztatás és szociális biztonság és az ápolás és elhelyezés területén. Témánk szempontjából néhány jelentősebb ajánlás, követelmény: az értelmi akadályozottak szüleinek támogatása, oktatás és nevelés a normalizáció és az integráció szellemében, szakemberek képzése, kisebb lakóformák megteremtése.(5) A kisebb lakóformák a Gyermekvédelmi törvény elnevezése szerint a lakásotthonok, illetve a speciális ellátást igénylő gyermekek számára a speciális gyermekotthonok vagy a gyermekotthonok speciális csoportjai.

Az általános iskola és diákotthonok esetében speciális lakásotthonok kialakítása szükséges. Mindezt önálló, nem a diákotthonból leválasztott, nem is az intézmény területén belül működő otthonként kell elképzelni, hanem az intézmény székhelye szerinti településen épített vagy vásárolt házból, lakásból kialakított lakásotthonokként. Ez felel meg a normalizációs és integrációs alapelveknek, mert így a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók „bejárók” lesznek, a szünidőkben sem maradnak az üres, több funkciós épület falai között. A gondozottaknak ezáltal a külvilággal is megváltozik a kapcsolatuk – mennyiségileg és minőségileg egyaránt több lesz –, ami a társadalmi integrációjuk segítségével túl a szocializáció folyamatára is pozitív hatást gyakorol, egyben reciprok hatásként növelheti a környezet toleranciáját a fogyatékosokkal szemben. A külső lakásotthonok kialakításával csökken a diákotthoni rész zsúfoltsága, így az is otthonosabbá tehető.

A speciális gyermekotthonok telepítése nagy körültekintést igényel. A tervezéskor nem csupán a kiköltöző gyerekek szükségleteire, az épület adottságaira kell figyelemmel lennünk, hanem a lakókörnyezetre is. A speciális lakásotthonok telepítésekor az előkészítés folyamatába a környéken lakókat is be kell vonni. Ez a tájékoztatástól, az esetleges félelmek, hiedelmek eloszlatásán át az aktív, segítő együttműködésig igen sokféle lehet.(6)

A telepítés előkészítésére láttam érdekes példát 1998 nyarán Kisújszálláson. Az otthon akkor ünnepelte jubileumát. A gyermekotthon vezetősége jótékony célú kerti ünnepséget szervezett, amire meghívta az egész várost. Ezzel a lakosság önkéntelenül bevonódott a gyerekek sorsának megoldásába, hisz láthatták milyenek a gyerekek, s hogy milyen mostoha körülmények között élnek.

Mint arról már esett szó, kívánatos, hogy a lakásotthonok az általános iskola és diákotthon székhelyén legyenek. Mindez könnyen megoldható, ha csupán néhány házra van szükség, de óriási problémát jelent például Nyírbátorban, ahol a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók száma 120 körüli. Nekik körülbelül tíz lakásra, házra lenne szükségük. Ennyi egy településen nehezen vásárolható. Ebben az esetben távolabbi településekre is költöztetni kéne a gyerekeket, ez viszont az iskolába járást nehezíti meg.

További probléma több lakásotthon esetében, hogy hány ház képez egy szakmai egységet. Ez nem pusztán adminisztratív kérdés. A Gyermekvédelmi törvény ugyanis a gyermekvédelmi rendszer decentralizálására törekszik. Ezért lényeges, hogy minden lakásotthon önálló szakmai programmal rendelkezzen, amit a lakásotthon munkatársai dolgozzanak ki a gondozott gyermekek szükségleteihez igazodva. Ebből az is következik, hogy ez a dokumentum nem örökérvényű, szükséges annak megújítása, felülvizsgálata.(7)

A Gyermekvédelmi törvény szellemiségével ellentétes a diákotthonon belüli leválasztással kialakított lakóotthon. Így előfordulhat az is, hogy 4-5 lakásotthon (otthononként 12 fővel, azaz összesen 48-60 fővel) működjön, s mellette üzemeljen a kaszárnyaszerű diákotthon is. Ugyanakkor a lakásotthonok szakmailag egy vezetés alatt állnak, így minden tekintetben megkérdőjelezhető az önállóságuk, tehát végeredményben egy 48-60 fős gyermekotthont alakítanak ki. Ez pedig törvénytelen, főleg ha speciális gyermekotthonnak minősülnek.

Mindezek mellett feszültség alakul ki a diákotthonos és a gyermekotthonos növendékek között. A kaszárnya-jellegű diákotthonból kialakított lakásotthonok a folyosók leválasztásával jönnek létre. Az így kialakított lakásotthoni részlegek alapterülete elmarad a 15/1998. (IV. 30.) NM rendeletben

foglaltaktól. Az ilyen módon létrehozott lakásotthon tetszetős a korábbi diákotthoni részhez képest, s ebből adódik a konfliktus. A diákotthoni körülmények között maradók is szeretnének hasonló „jó” körülményeket a maguk számára, nem pedig 7-10 férőhelyes személytelen hálótermet. A házon belül kialakított lakásotthon inkább nevezhető modern diákotthonnak, mint lakásotthonnak.

A házon belül kialakított lakásotthon azért sem szerencsés, mert az otthon és az iskola nem határolódik el élesen egymástól. A belső lakásotthonok szorosan kapcsolódnak az iskola, a diákotthon életéhez még a szabadidős tevékenységek eltöltésében is. Ez utóbbi problémát tapasztaltam már „külső” lakásotthon esetében is, azaz a lakásotthon mini diákotthonként funkcionált. Ez is azt szemlélteti, hogy a gyógypedagógiának és a gyermekvédelemnek ebből a közös tartományából hiányzik még a gyermekvédelmi gondolkodásmód.

Több helyen felvetődött már a kérdés, ki lesz a gyámhatósági felülvizsgálat után a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek gyámja. A kérdés valójában az, ki a Gyermekvédelmi törvény szerint az otthont nyújtó gyermekvédelmi intézményben elhelyezett gyermek gyámja? A Gyermekvédelmi törvény 84. § (2) bekezdése alapján gyámul rendelhető a gyámi feladatok ellátására alkalmas nevelőszülő, gyermekotthon vezetője, ahol a gyermeket a gyámhivatal elhelyezte. Egy minisztériumi állásfoglalás alapján a gyámságot csak a nevelőszülőnek van joga nem vállalni, különben állampolgári kötelesség, így az a gyermekotthon vezető, aki a gyámságot nem vállalja, nem alkalmas gyermekotthon vezetésére.(8)

Az általános iskola és diákotthon esetében ez nem így alakult. Mint ismert, a felülvizsgálatoknak 1999-ben be kell fejeződnie, ugyanakkor a gyermekvédelmi szakellátórendszer átalakítására adott idő 2002. Több megye a gyermekvédelmi koncepciója szerint az általános iskola és diákotthon átalakítását csupán 2001-ben és 2002-ben tervezi, így sok helyütt gyermekotthoni részlegvezető vagy igazgatóhelyettes még nincsen, viszont számtalan gyermek felülvizsgálata megtörtént, s a gyámhatóság az általános iskola és diákotthont jelölte ki a gyermek számára, gyámnak pedig az iskola igazgatóját.

Jó lenne, ha a megyék átgondolnák a gyermekvédelmi koncepciójukat, s a speciális szükségletű gyermekek helyzetének rendezését nem utoljára hagynák, mert ez sérti az esélyegyenlőséget. Ugyanakkor leképezi a társadalom fogyatékosokkal szembeni magatartását is. Másrészt nem szerencsés egy nagy, többfunkciós (nagy részben oktatási profilú) intézmény igazgatóját még gyámi teendővel is megterhelni.

Kit fogad be az általános iskola, diákotthon és gyermekotthon? Ismert olyan megyei gyermekvédelmi koncepció, ami szerint csak a 3/6-16 éves korú gyermeket. Ez is az oktatás-centrikus gondolkodást tükrözi. Nem gondol a gyermek iskolából való kikerülése utáni időre, hiszen a gyermekvédelmi gondoskodás a gondozott 18. életévéig tart – ha nem történik korábban családba visszahelyezés. De a gondozott kérésére 24. életévéig utógondozói ellátást kell részére biztosítani. Az pedig szakmailag nem támogatható, hogy 16 évesen a gondozott új helyre kerüljön.

Esett már szó arról, hogy a gyermekotthonos és a diákotthonos gyerekek között feszültség alakul ki, ha a diákotthonos gyermek látja, hogy a társa jobb körülmények között él. Az is igaz, hogy sok gyermek esetében ez a relatíve rosszabb helyzet és tárgyi körülmény sokkalta jobb, mint családjában. Hallottam már igazgatótól, hogy a diákotthonba való bekerülés a gyermek számára a felemelkedés egyik lépcsője lehet. Bizonyára ez igaz, mégis úgy gondolom, hogy a diákotthonos gyermek életkörülményein is javítani kell. Gyakran előfordul, hogy több diákotthonos gyermek nem tud hazamenni hétvégére vagy szünidőben. Róluk is gondoskodni kell. Ezt meg is teszik a diákotthonok. Az ellátás javítása érdekében azonban szükség lenne arra, hogy az általános iskola és diákotthon kiegészítő tevékenységként gyermekek átmeneti otthonát üzemeltessen ezeknek a tanulóknak. Ehhez két dolog kell. Az egyik: az alapító okirat módosítása a fenntartó engedélyével. A másik: a Gyermekvédelmi törvény 97. §-a értelmében az általános iskola, diákotthon és gyermekotthon ellátási szerződést kell, hogy kössön a települési önkormányzattal. Az ellátási szerződés megkötésében

megítélésem szerint a települési önkormányzatok is érdekeltek, mert 1999 folyamán ki kell építeniük a gyermekvédelmi alapellátás teljes rendszerét, s nem valószínű, hogy egy kis település önmaga biztosítani tudja a speciális igényű gyermekek számára a megfelelő átmeneti ellátást.

JEGYZETEK

- (1) Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése. Osiris Kiadó, Magyar UNESCO Bizottság, Budapest, 1997.
- (2) Id. ugyanott
- (3) Domszky András: Miért jó nekünk az ombudsmani vizsgálat? In: Család, Gyermek, Ifjúság, 1999/3.
- (4) Hankiss Elemér: Az emberi kaland. Helikon Kiadó, 1998.
- (5) idézi: Zászkaliczky Péter: A deinstitutionalizáció folyamata a német nyelvű országokban. In: Függőségtől az autonómiáig, Kézenfogva és a Soros Alapítvány kiadása, 1998.
- (6) A telepítésre vonatkozó módszertani ajánlásokat Id. bővebben az OCSGYVI Szakellátási Osztályának A gyermekotthonok működésének és követelményei című módszertani levelében.
- (7) Id. ugyanott
- (8) Dr. Forgács László, a Szociális és Családügyi Minisztérium osztályvezetőjének 1998. december 9-én kelt levele alapján.

Írta: Krasznai Judit

ELŐÍTÉLETEK

Mindnyájunknak vannak előítéletei. Mértékük, számuk, intenzitásuk, gondolatainkra és cselekedeteinkre való hatásuk nagyon különbözőek. Nagyon sokfélék vagyunk, nagyon sokfélék az előítéleteink is, nagyon különbözőképpen éljük meg őket, és élünk velük. Van, aki büszke az előítéleteire, és egész gondolkodását, életét áthatja, van, aki szeretne szabadulni tőlük. A Bibliában erre vonatkozólag is sok gondolatot, eligazítást kaphatunk. Salamon mindenképp felett és előtt ezt kéri az Örökkévalótól: „Adj tehát szolgálóknak értő szívet, hogy ítélhesse népedet, tudván különbséget tenni jó és rossz között...” Az Örökkévaló ezt mondja Mózes 5. könyvében: „ítéljétek igazsággal ember és testvére meg a jövevénye között. Ne ismerjétek tekintélyt az ítéletben, a kicsinyt mint a nagyot hallgassátok meg, ne féljétek senkitől, mert az ítélet Istené...” A Példabeszédek is megerősíti ezt: „Személyt válogatni az ítéletben nem jó.” Persze ítélet és előítélet nem ugyanazok a fogalmak, de azt hiszem, a fenti gondolatok éppen azért születtek, hogy ne ítéljünk előre. És lényegében ez a célja a jelen dolgozatnak is.

A fentiekkel szemben azonban mi mindnyájan igen könnyen és elfogultan ítélünk. Az emberi lehetőségek – és igen keserves tapasztalatok – szerint mindenkiből lehet kirekesztő és kirekesztett is. Különösen fontos ez a gyerekeknél, akik támogatásra, védelemre szorulnak, és erre szorulnak különösen azok a gyerekek, akik bármilyen okból bekerülnek a hivatalos gyermekvédelem rendszerébe. Van mit védeni rajtuk, ekkor már sajnos sokszor nemcsak a „kinti” körülményektől, hanem magától a „gyermekvédelemtől” (az idézőjel természetesen szándékos) is meg kell védenünk őket.

A szakirodalomban sokan és sokféleképpen foglalkoztak az előítéletekkel és sokan a gyermekvédelemmel is. A fenti két szempont azonban – előítélet és gyermekvédelem – tudomásom szerint még közvetlenül nem került egymás mellé. Jelen dolgozatom abból az okból készült, hogy ezt a két szempontot, mint együttesen feltáratlan területet, összehozza, és abból a – talán naiv – célból, hogy ezen a különösen érzékeny területen, a gyermekvédelemben, a gyerekekkel való foglalkozásban csökkenjenek – megszűnjenek? – az előítéletek. Hogy soha ne fordulhasson elő, hogy egy gyerekhez másképp szólnak – vagy nem szólnak, hanem leszólják, akadályozzák, kiközösítik, ütök, eltapossák –, mert más a bőrszíne, a haja, a szeme, a vallása, az anyanyelve, vagy csak egyszerűen másképp gondolkodik, vagy valamiért kirí a környezetéből. Hogy ez ne fordulhasson elő se cigánnyal, se zsidóval, se kínaival vagy törökkel, se beteg gyerekekkel vagy éppen az egészséggel, se a nagyon okossal vagy nagyon butával, se a gazdaggal vagy szegénnyel, se a mozgássérülttel vagy éppen az állami gondozottal. Szóval senkivel. Hogy mindnyájan befogadók és befogadottak lehessünk. „Hogy egyszer és mindenkorra berekesszük a kirekesztés maratóniját.”

DEFINÍCIÓK

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az előítélet: „elfogultságból eredő, nem tapasztalatra alapozott ítélet”, míg az ítélet önmagában: „valakiről, valamiről alkotott értékelő vélemény.” Allport a New English Dictionary-t idézi: „Kedvező vagy kedvezőtlen érzés egy személy vagy egy dolog vonatkozásában, mely megelőzi a tényleges tapasztalatot, illetve nem azon alapul.” Legrövidebb definícióként egy másikat idéz a tomista moralistáktól: „rossz feltételezése másokról elegendő bizonyíték nélkül.” Allport saját meghatározása összegezni próbálja a fentieket: „Az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd, melynek alapja pusztán annyiban van, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik.” Szerinte: „Az előzetes ítéletek

akkor válnak előítéletekké, ha az újonnan feltárt ismeretek nem képesek változtatni rajtuk.” Tehát az ő végleges meghatározása: „Az etnikai előítélet hibás és rugalmatlan általánosításon alapuló ellenszenv. Megmaradhat az érzések szintjén, de kifejezésre is juthat a viselkedésben. Irányulhat egy-egy csoport egésze, de egyetlen egyén ellen is, azon az alapon, hogy az illető a szóban forgó csoport tagja.” „Az így meghatározott előítélet valóságos hatása abban áll – írja tovább Allport –, hogy az előítélet célpontja hátrányos helyzetbe kerül, aminek nem saját helytelen viselkedésében van az oka.” Aronson szerint az előítélet: „ellenséges vagy negatív attitűd valamilyen csoporttal szemben – olyan attitűd, amely téves vagy nem teljes információkból származó általánosításokon alapul.” (Ez a meghatározás lényegében megfelel Allport fenti definíciójának.)

AZ ELŐÍTÉLETTŐL A CSELEKVÉSIG

Az előítélettől a cselekvésig több fok vezet, de „minél erősebb egy attitűd, annál valószínűbb, hogy heves és ellenséges cselekvésbe csap át.” (Allport) A fokozatok a következők: szóbeli előítéletesség, elkerülés, hátrányos megkülönböztetés, testi erőszak, kiirtás.

„Bár a legtöbb ember sosem lép át a szóbeli előítéletesség fokozatából az elkerülés fokozatába, vagy az elkerülésből az aktív hátrányos megkülönböztetésbe, illetve a még magasabb fokozatokba, tudatában kell lennünk, hogy az egyik fokozatban megnyilvánuló aktivitás megkönnyíti a magasabb fokozatokba való átkerülést.” A harmincas-negyvenes évek zsidótörvényei nem maradtak meg sem a szóbeli előítéletesség, sem a hátrányos megkülönböztetés szintjein, és nagyon féltő, hogy Csurka mára igen nagy mértékben „továbbfejlődött”, valamikori „udvarias előítéletei” (Allport) még tovább fejlődnek.

Amikor a Lauder iskolába menő buszon gyakran „bűdös zsidóznak”, és a 16 éves lányom nem hagyja szó nélkül („tessék ezt most már abbahagyni” – mondja), nem vagyok sem nyugodt, sem boldog ettől a történettől – bár némi bizonytalankodás és vívódás után megdicsérem a kiállásáért, és örülök, hogy a történet másik szereplője a szóbeli előítéletesség mellett csak enyhe testi erőszakot alkalmazott a gyerekekkel szemben. („Takarodj innen” – mondta, majd valószínűleg ezt megakadályozandó rátette a botját a lányom lábára.) És az a gyermekotthonban lejátszódó történet sem tesz boldoggá amelyben az otthonba frissiben bekerülő testvérpárról a nevelő kijelenti: „a fiúból börtöntöltelék lesz, a lányból k...”, és ha ez még abszolút szóbeli előítéletesség is, valószínűleg igen nagy mértékben meghatározza a gyerekekkel való bánásmódját, és ennek az előítéletnek akár csak metakommunikációs eszközökkel való közvetítése, közlése felmérhetetlen károkat okoz a gyerekek személyiségében.

AZ ELŐÍTÉLETEK SZEMÉLYISÉGLÉLEKTANI OKAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Sanford az autoriter személyiség jellemzőit vizsgálta, és szoros összefüggést talált az etnocentrizmus és az antiszemitizmus, az etnocentrizmus és a gondolkodás hibái (sztereotípiák, merevség, racionalizáció) között. A F („fasizmus”) skála segítségével munkacsoportjával együtt összeállította a személyiség azon jellemző vonásait, amelyek az egyént fogékonnyá teszik a faji előítéletek és a fasizmus iránt. Ezek a vonások a következők: konvencionális (hagyományos középosztályi értékrendhez való szigorú ragaszkodás, a külső társadalmi nyomás iránti fogékonyság), behódolás az autoriter uralom előtt, autoriter agresszivitás (eredetileg a szülők elleni ellenséges érzületből fakad, eltúlozza a csoporton belüli tekintélyek iránti tiszteletet, és ellenséges érzületét a csoporton kívüli tekintélyekre viszi át).

Ez a legfontosabb láncszem a behódolás és az etnocentrizmus között), babona és sztereotípiák (saját felelősség kívülre helyezése, szabad akarat visszaszorulása, merev viselkedés, leegyszerűsített kategóriákban való gondolkodás), hatalom és keménység (hatalmi komplexus és engedelmesség),

rombolási ösztön és cinizmus (a cinizmus a racionalizált agresszió egy formája), projektivitás (a tudatos én által nem helyeselt hajtóerők kivetítése kisebbségi csoportokra), nemiség (gátlások és más emberek szexuális viselkedésével kapcsolatos morális felháborodás).

„Az emberi pszichikum kategóriák segítségével képtelen lenne a gondolkodásra (a kategória itt általánosítást jelent). Kialakulásuk után a kategóriák a normális előzetes ítélet alapjául szolgálnak... Működésük eredménye elkerülhetetlenül egy olyan előzetes ítélet kialakulásához vezet, mely könnyen előítéletté változhat. Az ember legfontosabb kategóriái személyes értékrendszerének alkotórészei. Akkor illesztjük be az új tapasztalatot kategóriánkba, ha az megerősít bennünket előzetesen már kialakult meggyőződésünkben... Van egy igen egyszerű érvelési fogás, mely lehetővé teszi az emberek számára, hogy a legellentmondóbb bizonyítékok láttára se adják fel előzetes ítéleteiket. Ez a kivételek elismerésének trükkje. [...] Amikor egy tény sehogy sem illik bele egy szellemi keretbe, a kivétel elismerést nyer, de a terület azonnal bekerítődik. („Nekem is van egy nagyon rendes zsidó szomszédom – mintha nem is zsidó lenne!” – saját idézet) A személyes értékek és az előítélet kapcsolatában Spinoza „túlbecsülésről” beszél – szeretetből többre tartani valakit a kelletténél... Az embernek először túl kell becsülnie azoknak a dolgoknak az értékét, melyeket gyűlöl. A kerítések elsősorban abból a célból emelkednek, hogy védelmezzék azt, ami számunkra kedves. A pozitív vonzalmak nagyon lényegesek az élet szempontjából. A kisgyerek létezni se tudna anélkül, hogy ne szorulna egy gondozó személy támogatására. Szeretnie kell valakit, és azonosulnia kell valakivel, mielőtt megtudná, hogy mit jelent a gyűlölet. (»A szeretetében megcsalt gyerekek egyedüli lehetősége a gyűlölet« – mondta Vikár György pszichoanalitikus egy előadásában.) „[...] Jólesik azt hinni, ha valaki képes rá, hogy az egyik kategória valamennyi vonatkozása csakis jó, míg a másiknak valamennyi vonatkozása csakis rossz.” Ugyanakkor „mindenfajta előítéletesség lényegéhez tartozik az ellentétes, sőt egymást kizáró állítások egyidejű jelenléte ugyanabban a gondolkodásban, ugyanazoknál az embereknél.”

CSOPORTNYOMÁS, KONFORMITÁS

Aronson szerint – és neveléssel, gyerekekkel, emberekkel foglalkozván ezt saját tapasztalataim nagymértékben alátámasztják – „Csak a nagy biztonságban élő ember képes arra vállalkozni, hogy a konvencióktól eltérő szerepek szerint viselkedjen... az előítélet mindenütt jelen van, és mindnyájan nagy árat fizetünk érte.” Én sokszor biztatom a gyerekeimet (és sokszor saját magamat is) arra, hogy a saját fejükkel gondolkodjanak, sokszor elmondom nekik, hogy attól, hogy valamit sokan ugyanúgy csinálnak, még egyáltalán nem biztos, hogy az a jó. Szociálpszichológiai kifejezéssel élve: hogy ne engedjenek feltétlenül a csoportnyomásnak. Ám ezt a csoportnyomást elég nehéz kikerülni, jelen van a gyerekek iskolai életében, közösségeiben éppúgy, mint a felnőttek közösségeiben is, jelen volt és van pl. az antiszemita megmozdulásokban (1956-ban, amikor sokak szerint nem voltak antiszemita megnyilvánulások, édesanyámat egy, az utcán spontán összeverődő csoport hajszaal hóján felakasztotta. Nekem magamnak is vannak hasonló – ennél enyhébb, de számomra máig igen emlékezetes emlékeim – iskolatársaim leköptek, lezsíráztak, sőt „bűdös zsidóztak”. Sem édesanyámnak, sem nekem, sem egész családnak mindaddig semmiféle ilyen jellegű konfliktusunk nem volt a környezetünkkel, sőt, tudomásunk és érzésünk szerint szerettek és elfogadtak minket), és igen nagy mértékben jelen van pl. gyermekotthonban élő gyerekeknél, akiknek majdnemhogy lehetetlen nem úgy élniük, viselkedniük ahogy az adott szűkebb közösség (csoport, szoba) megkívánja tőlük. Hiszen többnyire semmiféle háttérük nincs, a „nagy biztonságban éléstől” (érzelmileg legalábbis) igen messze vannak. Ez a „szocializáció” vagy konformista magatartás nyilván működhetne jól is, lehetne pozitív irányú, de az esetek igen nagy részében nem az. Nem kimondottan pozitív, mikor a kisközösség kivetíti magából azt a gyereket, akit még esetleg látogatnak vagy rendszeresen hazavisznek, és nem pozitív akkor sem,

amikor a deviáns viselkedésű gyereket környezetéből kiemelve beteszik pl. a rákospalotai otthonba sok egyéb deviáns gyerek közé, ahol természetesen a deviáns viselkedés a konformista.

AZ ELŐÍTÉLETEK MEGTANULÁSA

Az előítéleteket megtanuljuk. (Aronson) A gyermek átveszi szüleitől a készen kapott attitűdöket, a kora gyermekkori tanulásban döntő az azonosulás szerepe. „Az előítéletek megtanulása és kialakítása más, de az előítéletekre megtanító szülők rendszerint úgy is nevelik őket (a gyerekeket), hogy előítéletes személyiségjegyek alakuljanak ki bennük.” Amikor a gyerekek megmondják, hogy ne játsszon – mondjuk – a szomszéd kisfiúval, mert az cigány, amikor látja a felnőtteket, hogy tartják maguktól távol pl. a sötétbőrűeket vagy akár a mozgássérülteket, amikor a tanító az állami gondozott gyerekekkel feltűnően másképp bánik, amikor a deviáns viselkedésű vagy pszichiátriai beteg gyermekotthonban élő gyermekének azt mondja a nevelő: te is olyan leszel, mint az apád – minden lehető módon tanítjuk a gyermeket. Aronson szerint „nagyon valószínűnek látszik, hogy a visszautasító, hanyag, valamint a következtelen nevelési stílus előítéletek kialakulására vezet.” Az antiszemita nézetek „átadásánál” feltételezhető, hogy nemcsak utánzásról van szó, hanem a szülők érzelmi életének zavarairól is. „...a túl szigorúan nevelt, mindig erélyesen megbüntetett vagy örökösen kritizálgatott gyermekekben könnyebben alakul ki a csoportokkal szemben táplált előítéleteket centrális helyzetben őrző személyiség. És megfordítva, a kevésbé feszült és biztonságos otthonokból származó gyermekek, akiket szeretetteljesen és engedékenyen neveltek, valószínűleg türelmesek lesznek életük során. ...Egyetlen gyermek sem születik előítéletekkel a fejében. Az előítéleteket mindig tanuljuk. Az előítéletek megtanulása az esetek többségében a személyiség szükségleteinek a kielégítését szolgálja. A tanulás azonban mindig a személyiség felserdülését övező társadalmi struktúra talaján megy végbe.”

Az előítélet – ritkán – lehet pozitív is, de ennek „állandó veszélye az előjelváltás könnyű lehetősége... Az előítélet ily módon nemcsak a másik, az ő elkülönítő megkülönböztetését szolgálja, hanem a mi-kohézió eszköze is, csoportszervező erő, cseppben a nemzeti büszkeség.”

ETNIKAI ELŐÍTÉLETEK

[...] „Többség és kisebbség, a szavak hagyományos értelmében, egymás függvénye: a kisebbségre azért van szükség, hogy a többség vele szemben állva határozhassa meg önmagát.

[...] Mindenki valamely kisebbséghez tartozik, a legtöbb ember egyszerre több csoportba is, többféle kis csoportba. Ezt kell tudatosítani önmagunkban és a társadalomban, s ez jellegzetesen értelmiségi feladat. Társadalmainkat csak a diverzifikáció tarthatja fenn és viheti előre. Márpedig a különbség csak akkor hatékony, s egyáltalán, csak akkor különbség, ha autonóm lehet. Kis autonómiák egymáshoz kapcsolódásának hálójában ez a szabadság, a személyiség és a közösség szabadsága egyaránt. [...] A zsidóság elpusztítása fölött nem szabad napirendre térni soha. Napjainkban azonban – nem ehelyett, hanem emellett – látni kell azt is, hogy a cigányság viszonylatában Magyarország legfeljebb ha ott tart, ahol a zsidóság viszonylatában talán a XVIII. században tartott. Ezen a téren most még tehetünk valamit a kisebbségek diszkriminációja ellen, akár szóban, ehhez programot adni az értelmiség feladata, akár tettekkel, ez politika. A zsidóság vállalását, a különbözőség elfogadását és védelmét a maga idejében elmulasztotta a magyar társadalom, a cigányság esetében még most sincs jóvátehetően késő.”

Antiszemizmus akkor keletkezik – írja Csepeli –, „ha a frusztrált többség a magától megkülönböztetendőknek érzett zsidó kategóriához társítja a sikerességet.” [...] A szabadjára engedett gyűlölet talaján alakul ki az előítélet legembertelenebb fajtája, a megsemmisítési program. A sztereotípiák lehetetlenné teszik az érintettek individualitásának tudomásulvételét, és így az előítélettel sújtott csoport tagjainak deperszonalizációját valósítják meg. [...] A cigányokkal szemben táplált

ellenérzések és előítéletek az interjúhelyzetben (és talán a mindennapokban is) gátlástalanabba jutnak kifejeződésre, mint az egyéb (nemzeti, vallási, társadalmi) előítéletek. Ennek nem annyira lélektani, mint inkább társadalmi okai lehetnek. A cigányok ugyanis a mai magyar társadalom gazdaságilag és politikailag leginkább kiszolgáltatott tagjai.” Csepeli ezt 1990-ben írta, a cigányság helyzete az azóta megvalósult rendszerváltásban sokszorosan nehezedett. Ezt a nehéz helyzetet mutatja az is, hogy a cigányság közismert családcentrikussága ellenére igen nagy az állami gondozott cigány gyerekek száma, és igen nagy közöttük a fiatal bűnelkövetők száma is. (A Rákospalotai Leánynevelő Intézetben majdnem kizárólag cigányok vannak. Persze ez abból is származik – mint ahogy előadásában Aczél Anna igazgató elmondta –, hogy a bíróságok azokat a gyerekeket utalják oda, akiknél semmilyen megtartó vagy rehabilitálásra alkalmas családi háttér nem található.)

A megkülönböztetés vágya, az idegenség tudata, az „élődsiség” Hermann Imre szerint is nagy szerepet játszik az antiszemitizmus keletkezésében. „Mindkét jelleget jól összekapcsolja a fajvédő magyarok tízparancsolatának 1. pontja: Ne feledd, hogy a zsidóság rajtunk élőködő, magyarnak nem tekinthető idegen nép. Látjuk, – írja Hermann – hogy a társadalmi tetvezkedés ösztönszerű szokásának kóros elharapódzásáról van szó. Ahogy az egyén bizonyos lelkiállapotokban leválasztja, letépi bőrének már-már idegenné vált részeit, kérgesedéseit, körmét, hajszálait, úgy választ le magáról valamely népközösség egy közte élő, részben már beolvadt, de most „idegennek” kiáltott népcsoportot. [...] A társadalomlélektan ismeri ezt a jelenséget, és a közösség kiküszöbölési hajlamáról beszél.” Az antiszemitizmusnak még az is az „előnye”, hogy „különösen alkalmas gazdasági krízisek levezetésére. Az élődsiség vádjá ugyan minden kiszípolozó osztályt érhet, de a zsidó idegensége egyértelműen meghatározza a krízisszerű társadalmi tetvezkedés útját.”

Márton László nagyon élesen és (nyilván sokak számára) vitathatóan fogalmaz (ám valószínűleg igaza van): „...a zsidóság ma Magyarországon pontosan abban az értelemben faji kategória, ezt a fogalmat zsidók és nem zsidók egyaránt abban az értelemben használják, amilyen értelemben ezt a fogalmat a fasiszta fajelmélet kialakította, majd szankcionálta.” Magyarság és zsidóság szembeállítása zsidó részről is előfordul: „ha valaki magyar zsidó létére a két fogalmat szembeállítja, éppolyan, előítéletektől fertőzött sémákban gondolkodik (ha más is az előítéletek tartalma), éppolyan rasszista meghatározottságú sztereotípiákat forgalmaz, mint az a nem zsidó, aki nem szabadult meg előítéleteiről.” Bereczky Albert református lelkész a másik oldalról nézve azt mondja: „...az antiszemitizmustól nem a zsidókat félttem, hanem a magyarokat. Mert a legrosszabb esetben – sajnos, ez bekövetkezett – a zsidóknak csak a testét ölhetik meg, de az antiszemita a saját lelkét öli meg.” (Ez a »csak« természetesen sokszorosan idézőjelben értendő. Úgy gondolom, hogy ez a gondolat Bereczky Albert részéről nem a »test megölésének« lekicsinylése – ő maga egyébként aktív szerepet vállalt a zsidómentésben –, hanem a keresztény gondolkodás szerint a lélek elsődlegességének, magasabbrendűségének gondolata, amivel az antiszemitizmus tarthatatlanságát, a »normális« emberi étellel való összeférhetlenségét akarja kiemelni.)

ZSIDÓ GYERMEKVÉDELEM ÉS GYERMEKNEVELÉS

A zsidóságban kezdettől fogva igen központi helyet foglal el a gyermek. A bibliai korban a meddőség nagy szégyen volt, és a gyermekáldás öröm és jutalom. (Utóbbi vajon miért nem lehet az ma is?) A 127. Zsoltár (3) azt mondja: „Íme, birtok az Örökkévalótól gyermekek, jutalom a testnek gyümölcse”, és Károlyi Mihály fordításában: „Íme, az Úrnak öröksége: a fiak, az anyaméh gyümölcse jutalom.” „A gyermek Isten áldása. Jákob büszkén mutat Ézsau kérdésére az őt követő kis csoportra: gyermekeim ezek, kikkel megajándékozott engem Isten.” (1. Mózes 33:5). Amikor Mózes a fáraóhoz megy azzal a kéréssel, hogy bocsássa el a népet, természetes számára és az egész nép számára is, hogy együtt mennek: „Ifjainkkal és véneinkkel megyünk, fiainkkal és lányainkkal...” Az Örökkévaló azt

mondja a népnek: „Vajha megvolna nekik e szívük, hogy félnének engem és megőriznék mind a parancsolataimat, minden időben, hogy jó dolguk legyen nekik és fiaiknak mindörökké.”

Itt már a gyermekek tanításáról van szó, ami igen nagy hangsúlyt kap a zsidóságban: „Neveld a fiút az ő módja szerint, ha megöregszik, sem tér attól.” (Az ő módja szerint! Azt hiszem, ezt – az ő módját – nem halljuk meg ebben és sokszor nem vesszük tekintetbe. Szólni akarok, a gyerek saját, egyéni szükségleteiről. Úgy látszik, a Biblia tudja azt, amit ma csak kezdünk újra tudni, tanulni.) A Sma Izraelben, legfőbb imánkban is szerepelnek a gyermekek: „És legyenek ezen ígék, melyeket neked ma parancsolok, a szívedben, jól tanítsd azokra gyermekeidet és beszélj róluk, midőn ülsz házadban és midőn jársz az úton, midőn lefekszel és midőn fölkelsz.” A széder-esti szertartásban is központi szerepe van a gyerekeknek, a gyerek kérdez, neki, nekik meséljük el az egyiptomi kivonulás történetét. A Sulchan Aruch azt mondja: „Minden apa köteles a micvakötelességek teljesítésére nevelni, szoktatni a kis gyermekeit, úgy a tóra parancsainak, mint a bölcsek rendelkezéseinek teljesítésére, minden egyes parancsot a kisfiú vagy kisleány értelmességéhez képest.” Minden apa köteles tórára tanítani fiát, mert az nagyon mondva (M.V.11.19.): tanítsátok meg azokra gyermekeiteket, beszélvén azokról...” „A tanító üljön ott és tanuljon a gyermekekkel egész nap és az este nagy részében is...” Bernstein Béla írja: „a szülő... kötelessége a gyermek egészségére és önérzetére tekintettel lenni. Sőt vallási kötelesség teljesítésénél is korlátot szab a hagyomány a gyermek testi jólétében, és pl. nem engedi, hogy a kiskorú idő előtt böjtöt tartson, még áv hó 9-én és jom kipurkor is a gyermeknek csak erejéhez képest szabad ezt tennie. Szintén köteles a szülő kiskorú gyermeki eltartásáról gondoskodni. Ha az apa nem felelt meg ennek, figyelmeztették rá és pedig igen érdekesen. Kiáltottak – írja a Talmud – a piacra, egy felfordított mozsárra és az kiáltották: íme, a varjú is gondozza fiókait, ez az ember pedig nem törődik gyermekével. Ha azonban képtelen volt az apa eltartani kiskorú gyermekét, akkor a városra háramlott ez a kötelesség, de ha volt vagyona, úgy behajtották rajta bírói úton. (Ketubot 49b.) Bizonyára nemigen volt alkalma a hatóságnak beleavatkozni a szülők jogkörébe, hisz az a szellem, mely e tekintetben a zsidóságot jellemezte, a legmélyebb családi érzést teremtette meg, és a legáldozatkészebb szülőket nevelte. Nemhiába keletkezett a közmondás: »Az atya szereti fiát, a fia meg a fiát«, azaz sokkal többre képes az atya gyermekéért, mint megfordítva, a fiú megint az ő fiának fizeti meg, amit szüleitől élvezett.

[...] Az apának kötelessége, mondja a törvény, fiát Ábrahám szövetségébe felvételni, ha elsőszülött, kiváltani, továbbá taníttatni vallásra, ismeretekre, majd pedig mesterségre, hogy megélhetését biztosítsa, sőt pl. úszni is. (Kiddusin 29 a). Éppúgy tartozik az apa a leányát is taníttatni. (Nedárim 35b) Még azt is elvárja a törvény az apától, hogy ne fukarkodjék gyermekei taníttatásánál, hanem bőkezűen járjon el. (Bécá 16 b)” „A tanulás képessége és készsége nagyon fontos a zsidóságban. Még sokszor fontosabb, mint maga a tudás. A tudást el lehet veszíteni, a megszerzésére való képességet nehezebben. Erről – a tanulásról – szól a hagyományos zsidóság egész élete is.” – hallottam legutóbb Staller Tamás pedagógiumi előadásában.

„Az eddigieket összevetve megállapíthatjuk azt a vitathatatlan tényt – írja tovább Bernstein Béla –, hogy a zsidóságban kezdettől fogva ismerték és alkalmazták a gyermekvédelem emberséges elvét, az irányadó volt a zsidó vallás hívei számára, mint Istentől eredő tan, melyet a Szentírás és a belőle folyó hagyomány minden tekintetben fontosnak és nélkülözhetetlennek tartott. Az a szellem, mely ezáltal a zsidóságban meghonosodott, gondoskodott arról, hogy a gyermekvédelem törvényei ne csak elméletben létezzenek, hanem érvényesüljenek az életben, minden egyes család életében.

Mert a zsidóságnak fő ereje, egyúttal jövőjének biztosítója a családi életben van.”

Ez a mondat: „a gyermekvédelem törvényei ne csak elméletben létezzenek, hanem érvényesüljenek az életben, minden egyes család életében” – jelmondata lehetne az egész mai gyermekvédelemnek is. Az évszázadok, évezredek folyamán a zsidóságban mindig nagyon fontos maradt a család, a gyerekek tanítása és jóléte. Szalárdi Mór zsidó orvos 1885-ben megalakította a Fehér Kereszt országos lelencház egyesületet, majd ezt az egyesületet bízta meg Széli Kálmán a gyermekvédelem országos

megszervezésével. Szilárdy lett az állami gyermekmenhely igazgatóhelyettese és főorvosa (a gyermekvédelemben szerzett érdemeiért magyar nemességet kapott). Nagyon sok gyermekvédelemmel foglalkozó társadalmi egyesületben találunk zsidókat. Ilyenek voltak az Országos Patronázs Egyesület, Országos Gyermekvédő Liga, Országos Gyermekvédő Egyesület, Budapesti Szünidei Gyermektelep. Az 1860-as években létesült a Pesti Izraelita Leány- majd Fiúárvaház, utána az Izraelita Siketnémák Intézete. Volt árvaleánymenhely, gyermekkórház, gyermekágyas otthon, tanonc-tanfolyam, leányotthon (ez utóbbi felnőtt, egyedülálló, szegény zsidó nőknek), gyermeknyaraltatási akció is. Az elméleti háttérrel a Gyermektanulmányi Társaság biztosította. (Ebben részt vett többek között Ranschburg Pál, Nemes Lipót is.) A zsidó nevelésben igen fontos szerepet játszottak a zsidó iskolák, így a Zsidó Gimnázium is. Ennek a gimnáziumnak a Munkácsy utcai épületében (amely egyébként fiú árvaházként működött) tanult és érettségizett édesanyám. (1930-ban végzett, és mindig nagy szeretettel emlegette híres tanárát, Turóczi-Trostler Józsefet, aki ugyan nagy fájdalommal élte meg, hogy ekkor nem taníthatott az egyetemen, viszont kiváló, egyetemi szintű előadásokat tartott.) Ebből az épületből (Munkácsy M. u. 5-7.) vitték el a nyilasok a gyerekeket 1944. december 24-én. A gyerekek egy részét Gidófalvy Lajos örnagynak és társainak sikerült megmenteniük. Az árvaházban a nyilaskeresztes uralom idején mintegy 1200 zsidó gyermek vészelt át a Vészkorszakot.

Az egész világon a Soá idején azonban sem a gyermekvédelem, sem a zsidók, sem a nem zsidók nem tudtak megmenteni 2 millió gyermeket. Nevük most már örökké hangzik a Jad Vasem Múzeum gyermekmúzeumának falai között, és ismeretlen-ismerős arcuk örökké tükröződik a sokszorosan visszaverődő gyertyák fényében. Sokkal később született gyermekeinkről is eszünkbe jutnak ők...

A Soá idején a szülők is elpusztultak. Sok apa soha nem látta meg gyermekét. Unokatestvérem édesapja is ott maradt egy ukrainai tífuszbarakkban, amit rájuk gyűjtöttek. És elpusztultak a nagyszülők is... így legjobb barátnőm édesanyjának édesanyja –, aki kezében 8 hónapos unokájával ment a gázba Auschwitzban. (Miután az SS-tiszt megnyugtatta az anyát, adja nyugodtan a gyermeket a nagymamának. Az anya később megszökött Auschwitzból.) Unokabátyám és barátnőm ma házasság, két felnőtt gyerekük van. Úgy gondolom, hogy a mai zsidó gyerekvédelemhez vagy gyerekneveléshez az is hozzátartozik, hogy a gyerekek minderről tudjanak. Az én szüleim, nagyszüleim csodával határos módon munkaszolgálatosként, gettóban „megúszták”. Az előbb említett és szüleim által is nagyon szeretett nagybátyámon kívül (akit 85 éves nagynéném mindmáig gyászol és visszavár) „csak” a nagycsaládból deportálták a sokgyerekes vidéki rokonokat, akik közül senki nem jött vissza. A nyilasuralom alatt gyerekvédelem (a szó nagyon szoros értelmében) volt az is, hogy a nyilas razzia idejére az akkor 2 éves bátyámat beágyazták az ágynemű közé. Hála Istennek, ő is megúszta. Annak a 40 embernek a sorsáról, aki beszáfolódott a Pozsonyi úti svájci védett ház 2 szoba-hallos lakásába, pontosat nem tudok. Azt tudom, hogy egy újabb razziát (ami után a Dunapartra vitték az embereket) édesanyám és bátyám úgy úsztak meg, hogy orvos munkaszolgálatos édesapám egy újabb védlevelet hozott nekik, amivel éppen átköltöztek egy másik házba. (A Pozsonyi úton egy kisfiúnak volt egy almája, amit a sok gyereknek sokfelé osztottak. A kisfiú nézte a neki jutó igen apró cikket, majd tagoltan közölte: én hoztam egy almát.)

A háború után nagyon sok gyerek maradt teljesen szülő nélkül. Sokakat neveltek fel a zsidó árvaházban, sok értelmiségi ember, a mai magyar író- és művészvilág több tagja is élt és nevelkedett ott. Úgy gondolom, ez a tény – bár nyilván a dolog sokkal összetettebb ennél – önmagában is bizonyítja, hogy a gyermekotthonban – a jó, emberre, gyerekre szabott, egyéni szükségleteket figyelembe vevő, nagyon jó pedagógusokkal, emberekkel rendelkező otthonban – lehet olyan embereket nevelni, akik megállják és megtalálják a helyüket az életben. (Bár valószínűleg ezek a gyerekek sem sérülés nélkül nőttek fel. Azt gondolom, hogy a gyermekotthon mindenképpen az utolsó megoldás.)

A SZÜLŐSZEREP NEHÉZSÉGEI

„A holocaustot túlélő betegek között sokan vannak, akik képtelenek a szülőszerep vállalására.” – írja Virág Teréz. Ezt fogalmazza meg Kertész Imre is a Kaddis a meg nem született gyermekért c. művében. A második, harmadik generációban is megjelennek a legkülönbözőbb neurotikus tünetek. Virág Teréz egy harmadik generációs (8 éves) holocaust-túlélővel kapcsolatban mondja: „A terápia célja a szülők által indukált szimptóma-képzés leállítása volt. Ennek előfeltétele, hogy a túlélők leszármazottai képesek legyenek szembenézni gyászukkal. Ha ezeknek a családoknak lehetővé tesszük, hogy kimondják el nem mondott, rejtett félelmeiket, könnyíthetünk szorongásaikon.”

Az anyaszereppel – bár más okokból – az állami gondozásban felnőtt lányoknak is gondjaik vannak. „Azoknak az anyáknak, akik korábban gondozottak voltak, kétszer olyan gyakorisággal van nehézségük a szülői nevelés terén, mint az várható lenne – írja Barnes. Például közel felük nehezen tud melegséget kifejezni gyermeke felé, majd kétharmaduk bizonyult érzéketlennek olyankor, mikor gyermeke bajba került, egyharmaduk pedig nem játszott gyermekével. Többen vannak köztük, mint a nem gondozott anyák között, akik nehezebben tanulák meg a gyerekekkel való bánást.” (A rákospalotai leányotthonban, ahol anyaotthon is működik fiatalkorú anyákkal Aczél Anna igazgató elmondta, hogy milyen nehéz – majdnem lehetetlen és reménytelen – megtanítani a lányokat a gyerekükkel való szeretetteljes bánásmódra, arra, hogy a gyerek igényeit vegyék figyelembe, és ne akarjanak pl. az alig négy hetes gyerek mellől feltétlenül discóba menni. Minden erőfeszítésük ellenére is előfordul, hogy a gyereket az elég gyorsan bekövetkező betegség alkalmával a kórházban hagyják és ők eltűnnek. Ilyenkor még az is sikernek mondható, ha mégis megjelennek, és hivatalosan próbálják rendezni a gyerek sorsát.)

A GYERMEKOTTHONI NEVELÉS ÉS A GYERMEKVÉDELEM JELENLEGI PROBLÉMÁI

„A valóban nevelő otthon nem fosztja tehát meg a gyermeket szabad mozgásától, s lehetőleg normális családi élethez hasonló életet biztosít számára” – írja György Júlia. „A neveléshez a nevelőnek tehát valódi tekintélyre van szüksége, ez viszont csakis a szeretet és bizalom talaján teremhet, és csakis akkor, ha kölcsönös. [...] Rendkívül rombolóak ezért s szándékkal pontosan ellentétes hatást érnek el a kipellengérező, megszegényítő büntetések. Ezzel szemben mindannyian tudjuk, hogy mennyivel építőbb, milyen erőforrást jelent az egyén számára az elismerés minden formája.” (Miért tudjuk mindezt – pedig mennyire magától értetődőnek tűnik – olyan nehezen megvalósítani? Miért nem tudjuk – tudják – megsimogatni az egyetlen jó szóra is ugró, ún. „családi csoportban” (az elv persze nagyon jó!) élő gyereket, miért a kevés kinti kapcsolat megvonásával büntetik az egyébként jó képességű gyerek rossz jegyeit? Hány pedagógiai, emberi bukfunc van ebben? Csodálkozunk, ha a gyerek fejre áll tőle?)

„Minden gyermekben, bármilyen körülmények között is született, és bárkik voltak is a szülei, potenciálisan az emberi faj születik meg ismét, és valamennyiünk számára rendkívüli a felelősség az emberi élet iránt” – idézi Herczog Mária James Agee-t. A gyermekvédelem egy lehetséges meghatározása: „kisegítő tevékenység, amelynek célja a család nevelőmunkájának kiegészítése, esetleg pótlása. A gyermekvédelem lényege nem a nevelés, hanem bizonyos esetekben a gyermekvédelemnek eszköze lehet a nevelés, így a gyermekvédelemnek be kell avatkozni, ha szülők hiányoznak, ha gyermek árvaságra jutott, szülei elhaltak, vagy házasságon kívül született, és így nem élvezte a család támogatását. [...] A gyermekvédelem célja tehát csak olyan tevékenység lehet, ami a lehetőségek legvégső határáig tiszteletben tartja a családok életmódját, életstratégiáját,

szokásrendszerét, tradícióit. Ehhez minél fiatalabb korban biztosítja a feltételeket, a szükséges ismeretek, készségek, minták elsajátításához. Ugyanakkor biztosítja a szükséges és elégséges beavatkozást a gyerek érdekében védelmében.”

Szükséges és elégséges – tehát akkor kell beavatkozni, ha szükséges, de akkor be kell, és nem kell feltétlenül megvárni, míg az alkoholista, gondatlan szülők kisgyermeké égési sérülésekben meghal, mint ahogy ez nemrégiben megtörtént. Viszont minden valószínűség szerint nem kell átmeneti nevelésbe venni és intézetbe utalni a rendezett családban élő, tartós betegség miatt (az orvosi igazolást hiteltelennek minősítik) iskolába nem járó 12 éves kislányt. (A kislány jelenleg magántanuló, napi 2 órát az iskolában tölt, egyébként otthon van a családja és a saját megelégedésére is. Az átmeneti nevelés még mindig nem szűnt meg, még mindig kérdés, hogy hisznek-e az újabb, mástól származó orvosi igazolásnak. Tiszteletben tartunk-e itt bárkit, bármit is? A családot, a szülőt, a gyereket, az ő jólétüket, kívánságaikat, életmódjukat?

Tanítja-e valaki az intézetekben dolgozó, többnyire nem képesített, vagy nem szakirányú képesítéssel rendelkező gyermekfelügyelőket – akik lényegesen több időt töltenek el a gyerekekkel, mint a képesített (bár sokszor nem a gyermekvédelemre képesített) nevelők – a gyerekek alapvető szükségleteire, igényeire, alapvető pszichológiai ismeretekre, arra, hogyan bánjanak a saját indulataikkal?

A CSALÁD A GYERMEKVÉDELEMBEN

Látszólag nagyon messze tértünk el az előítéletektől. De úgy gondolom, hogy mindez a háttér- ill. mindaz, amit ebből fel tudtam vázolni – a gyermekvédelem történetének néhány jellemzője, néhány adalék és gondolat a zsidóság gyermekvédelméből ill. gyermekvédelmi szemléletéből, a személyiség kialakulásának néhány motívuma nagyon is hozzátartozik az előítéletek kialakulásának, működésének megértéséhez.

Az állami gondozott, intézetben nevelkedő gyerek más, mint a családban nevelkedő? Az előbbieket fényében más is, vagy sajnos másodlagos ártalmak (a gyermekvédelem ártalmainak) következtében más is lehet. De – mint a fenti idézetekből is láthattuk – a család is lehet ártó tényező. Az intézetben nevelkedő gyerekek nem változnak meg az alapvető fiziológiai és pszichológiai szükségletei. A 3 évest, ha sír, ha magányos – erre minden oka megvan – ugyanúgy ölebe kell venni, mint saját gyerekeinket. Ha a 13 éves el akar bújni, hagyni kell, ha beszélgetni akar, beszélgetni kell vele. Együtt kell velük lenni, játszani kell velük, tanácsot és útmutatást kell nekik adni, ha igénylik. Egyáltalán, gyerekek, embernek kell -kellene! – tekintetni őket. Megtesszük ezt? Megteszik ezt, akikre rá vannak bízva?

A családból mindenképpen ki kell emelni a gyereket? Szerencsére az új gyermekvédelmi törvény ennek éppen az ellenkezőjét mondja: „A gyermeknek joga van a testi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez.”

Pedig a család sokszor szerepel „zavaró tényezőként”. Talán a régi szemlélet maradványa, hogy a gyerek akkor nyugodt (a kórházakban is sokáig ez volt az álláspont), ha nem találkozik a szüleivel, ha nem látogatják. (Bár még régebben tudták, hogy ez nem így van.) Lehet, hogy ettől – az esetleg problémás szülő távollététől – a nevelő lesz nyugodtabb, és az is lehet, hogy a gyerek a látogatás vagy hétvégi hazamenetel után zaklatottabb lesz. De ennek a kezelése megint csak szakmai hozzáértés – vagy sokszor hozzá nem értés – és sokszor egyszerűen csak emberség kérdése. A gyerekek ez a – nagyon sok esetben őt egyedül a külvilághoz kötő kapcsolata – szó szerint életbevágóan fontos. Amikor ő – az egyébként bármilyen jó csoportban – egy a többi gyerek között, amikor soha senkitől személyre szóló figyelmet nem kap. Persze ha az anya éppen aktuális rossz állapotában (és alapvetően pszichopátiás személyiség lévén) a gyereket összecsomózott lepedőkön „ki akarja menteni” az otthon betegszobájából – mint ahogy ez konkrétan megtörtént –, akkor a gyereket tényleg meg kell menteni

tőle. (Szerencsére az 5 éves gyereknek ebben az esetben több esze volt, és nem hallgatott az anyjára.) De ha az anya (vagy apa) a látogatás alkalmával nem tud mit kezdeni a gyerekével, mert megszakadt a kapcsolatuk, mert ő maga nehéz helyzetben van (hiszen azért van ott a gyereke), mert nincsenek ismeretei a gyerekekről általában és a saját gyerekéről különösen, akkor eltávolítás helyett – ha a szülőnek van igénye a kapcsolattartásra – inkább segítséget, támogatást, ismeretet kellene neki nyújtani, és lehetőséget adni, hogy minél több időt tölthessen a gyerekével.

A 12 éves tartósan beteg (generalizált allergiával kezelt) – feljebb már említett – kislányt iskolába nem járás miatt (ami egyéként ebben az esetben átmenetileg legalábbis indokolt volt) miért kell intézete utalni? (A gyermekvédelmi törvény életbelépése után!) Ez a rendszer merevsége, egyes emberek oda nem figyelése, netán butasága? Vagy előítélete? Hazudik a szülő, hazudik a gyerek, hazudik az orvos, különben is, mi jobban tudjuk, hogy mi a jó nektek, majd megismerkedtek az állami intézettel, és a gyerek azért is iskolába fog járni. (Hát nem járt. A gyereket ugyan átmeneti nevelésbe vették és beutalták az Alföldi utcai otthonba, de iskolába onnan sem járt – mint ahogy onnan egyébként sokan nem járnak egyéb okok miatt (sokszor éppen a gyermekvédelem tehetetlensége, merevsége miatt) –, a kislány azonban érdekes módon ott is beteg volt, amit újabb vizsgálatokkal, papírokkal támasztottak alá. Viszont levizsgázott évvégén, 2 hónap ott töltött idő után, közben hétvégeken hazajárt, hétközben látogatták. Normális családi életet élnek, szülei és testvérei vannak. Valószínűleg ebben az esetben elég lett volna némi jóhiszeműség, a környezet pontosabb ismerete, esetleg egyszerű tanácsadás, ismeretátadás. Végiggondolta-e valaki, mit érezhet az a gyerek, akit környezetéből hirtelen kiszakítva beraknak egy intézetbe? Ebben az esetben ráadásul értelmetlenül. De nagyon sokszor a szükséges esetekben is érzéketlenül, előkészítetlenül, durván, embertelenül. És hányszor megtörtént ez az elmúlt években! Ez a kislány az elmúlt tanév vége óta otthon van, még mindig hivatalosan adaptációs szabadságon. Az átmeneti nevelés megszüntetése most folyik.)

INTEGRÁLT NEVELÉS

A fogyatékos gyerekek állami gondozásával kapcsolatban is igen sokféle előítélet, tévképzet létezik, a valódi megoldásnak pedig igen kevés az esélye:

„...részben a magyarországi közzgondolkodás, részben pedig az ezzel is összefüggő integrációs lehetőségek és speciális intézményrendszer, ellátórendszer hiánya okozza, hogy az értelmi fogyatékos és mozgássérült gyerekek nagy számban élnek intézményekben és válnak állami gondozottá. A szülők a közösség viszonyulása és az otthoni ellátási lehetőségek igen szűkös volta miatt sokszor kényszerülnek arra, hogy a gyereket bentlakásos intézményben helyezték el, illetve az otthoni nevelés komolyabb stigmatizációt jelent, mint a gyerekről való lemondás. (! – K. J.) Az integráció – a gyerekek egészséges közösségbejáratása, akár óvoda, akár iskola esetén – szinte megoldhatatlan az épületek alkalmatlansága, a szakmai felkészületlenség és a többi szülő ellenállása miatt. [...] A fogyatékos gyerekek esetében az önálló életvitel esélye egyre csökken az intézetben töltött idő múlásával, ami sokszoros teher mind az egyén, mind a közösség számára.” Az integrációra azért ma már vannak próbálkozások, de az állami gondozott intézet (csoport, nevelők) igen könnyen – és indokolatlanul – veti ki magából azt a minimálisan értelmi fogyatékos gyereket, aki éppen a be nem fogadás és a nevelő szakmai hozzá nem értése miatt sok másodlagos magatartási problémával küzd. Izraelben kiváló példát láttunk az autista gyerekek integrációjára egy iskolában (egy-egy órákon bent vannak, másokon speciális pedagógus foglalkozik velük.) Magyarországon a „problémás” gyerekeket se sikerül többnyire integrálni. Pedig egy-egy fogyatékos gyereket minden osztály elbírna, neki igen nagy hasznára lenne, talán a fogyatékos iskolát vagy annak egy részét is kiválthatná, és az egészséges gyerekek toleranciát, fogyatékosokkal való gyakorlati bánni tudást tanulhatnának – beszéltek meg legutóbb Fischer Miklós kisebbségekkel foglalkozó pedagógiumi óráján.

A GYERMEKVÉDELMI RENDSZER ÁTALAKULÁSA

A nagy intézetek lebontása – bár erről is igen helyesen rendelkezik a törvény – sokszor nagyon lassan és nehézkesen megy végbe. A rendszer merev, még mindig, maguk az épületek, az épületegyüttesek, a műszaki berendezések nem alkalmasak – vagy egyesek szerint nem alkalmasak – a szétbontásra. Meg különben is, minden jó úgy, ahogy van. Csak az a kérdés, kinek jó? Az adminisztratív személyzetnek, a konyhásnak, a fűtőnek, a nyugdíj előtt álló nevelőnek, netán az igazgatónak? Talán nekik igen, a gyerekeknek biztosan nem. A szemlélet nagyon-nagyon lassan változik. Mint ahogy a pszichológusok, pszichopedagógusok, pszichiáterek, családterapeuta k befogadása is.

CIGÁNY GYEREKEK A GYERMEKVÉDELMEBEN

Az állami gondozottak között nagyon magas a cigányok száma. Ennek gyökerei a hatvanas évekre nyúlnak vissza. Diósi Ágnes nagyon keményen fogalmaz: „...a gyerekeket számos esetben helyezték el állami nevelőotthonokban, a közösségi nevelés mítosza jegyében, és hivatkozással a cigány életmód káros voltára. Családból való kiemelésük az esetek jelentős részében karhatalmi erőszakkal ment végbe. Az alkalmatlannak minősített szülők, gyerekeiktől megfosztva, valóban alkalmatlanná váltak, már semmi sem állította meg őket az erkölcsi széthullásban. A gyerekek pedig, elszakítva családjuktól, megfosztva a közösség megtartó melegétől, gyökértelenül nőttek fel az intézetekben, normális életre elve alkalmatlannak.” A helyzet máig sem változott. Az intézetekben felnövő cigány gyerekek semmit sem tudnak saját kultúrájukról, gyökereikről. Herczog Mária írja ugyanezt:

„Noha a hivatalos statisztika rosszul értelmezett emberi jogokra hivatkozva, álszemérmesen nem tartja nyilván ma még a cigány származású gyerekeket, becslések szerint megynkénti arányuk 25-80 % között van az állami gondoskodásban élők körében... A felülreprezentáltság egyik nyilvánvaló oka az a szemlélet, amely a vizsgálatot végző vagy határozatot hozó személy létfelfogása és normái szerint dönti el, ki alkalmas, ki nem, mi normális, mi deviáns. ...A cigánygyerekek számára a nevelőintézetben töltött idő olyan másféle életet, mintát, normákat mutat, amelyek adaptálására semmi esély, és nincs érdemben használható készség – hacsak a tisztálkodási és étkezési technikát nem tekintjük annak, aminek jelentőségét nem szabad alábecsülni –, ami az otthoni környezetben következő, viszont annak tisztázása sem történik meg, hogy mi az a másság, amiért ők lemaradtak, behozhatatlan hátrányokat szenvedtek, és ez miképpen ellensúlyozható, pótolható. Az egész gyermekkorukat gyermekotthonban töltő gyerekek számára pedig az álszent egyformaság és látszólagos tolerancia azt eredményezi, hogy olyan mértékű elszakadás és identitásválság következik be, hogy sehová sem lehet tartozni. Az optimális megoldás az lenne, ha az örökbe fogadható cigánygyerekek olyan környezetbe kerülhetnének, ahol identitásukat vállalva válhatnának kiegyensúlyozott felnőttekké.” A cigánysággal kapcsolatos előítéletek azonban – mint tudjuk – és mint jelen dolgozatomban már említett kutatások (Barczy és társai) is alátámasztják – igen intenzívek és tartósak. Erős Ferenc írja: „...a cigány (roma) lakosság az etnikai előítéletek leggyakoribb célpontja Magyarországon. [...] ...a cigányokkal szembeni diszkriminációs készségek könnyebben juthatnak felszínre, mint a zsidókkal szembeniek. A cigányok diszkriminálása, illetve az ilyen szándék kinyilvánítása a mai Magyarországon nem ütközik „kulturális tabukba”. Úgy tűnik, valóban nem ütköznek –, és ha a gyerekeknek vagy a szülőnek a legkisebb devianciája vagy akár bármilyen problémája van, kész az ítélet: hiszen cigány...”

De – az előző gondolatra visszatérve – ne essünk az ellenkező végletbe sem, ha cigány gyereket nem cigány szülő nevelné vagy örökbe fogadná, adjon erre a gyermekvédelem lehetőséget. (Lehetőségeket keresve arra és segítséget adva abban, hogy a nem cigány nevelő család a gyereket megismertesse saját kultúrájával, gyökereivel.) Minél előbb, nem végtelenül elhúzva az időt! A

kisgyermeknek minden ott töltött perc számít! (Sajnos, többnyire negatívan számít. Persze a cigány nevelőszülő-hálózat kiépítése nagyon jó – lenne. De ez is elég bonyolult kérdés. Többek között azért is, mert az előítéletek — vagy csak fokozott identitástudat, csoporttudat? – a cigányságon belül is léteznek. A nagymama ugyan nem akarja nevelni a gyereket, de nem is egyezik bele, hogy oláh cigányokhoz kerüljön. Inkább maradjon az intézetben. Az megint más kérdés, hogy a hivatalokat miért érdekli a nagymama véleménye, aki a gyerekekkel évek óta semmilyen kapcsolatban nem volt? Úgy gondolom, ez megint csak látszólag szolgálja a gyerek érdekét, abszolút a valódi érdekeivel ellentétben.)

(Egy újabb zárójeles probléma. A „cigány gyerek” kifejezés nem véletlenül szerepel fent kétféle helyesírásban. A magyar helyesírás szabályai 11. Kiadásában – Akadémia Kiadó Bp. 1992. – így nem szerepel a szó. A Magyar Értelmező Kéziszótár – Akadémiai Kiadó, Bp. 1972. – egybeírja, és általában a szerzők is így használják. Én azonban – bár lehet, hogy az egybeírás a helyes – úgy érzem, hogy az egybeírás ebben az esetben némi degradációt jelent – természetesen nem a fenti szerzők részéről, akinek a gondolataival maximálisan egyetértek, hanem az általános szemlélet szerint. Mit szólnánk mi, ha a zsidó gyereket így írnák: „zsidógyerek”? Cigányok és zsidók sajnos egymással kapcsolatban sem előítélet-mentesek. (Miért pont ők lennének azok? Persze ezt főleg a zsidó oldalról tapasztalom néha.) Diósi Ágnes nagyon szépen ír erről (ld. fenti tanulmány): „A nagy trauma után évtizedekig nem tudtam azonosítani magamban a zsidót. A cigánysággal való azonosulásban ismertem fel, mit jelent zsidónak lenni Magyarországon. S az ő hagyományaik vezetnek vissza a sajátomhoz. Az ő sorsuk döbentett rá, hogy egyes embereket lehet asszimilálni, de egy népet: soha.”

KÖZÖSSÉGI-EGYÉNI NEVELÉS

Az újszülött- vagy csecsemőkorától otthonban nevelkedő gyerek egész életében csoportban él. A közösségi nevelés mindenekfelett-valóságának tévhite ma már nem él, de a mai gyakorlat még mindig ennek felel meg. Az itt és így felnövő gyerekek semmilyen önálló tere és ideje nincs. Márpedig kinek nincs erre szüksége? Egy állandóan csoportban élő gyerekek pedig különösen van. A gyerekek, akit megfosztottak előző életétől (az intézet előtítitől), vagy ilyen nem is volt, arra is nagy szüksége lenne, hogy tisztában legyen saját múltjával. Nagyon fontos az állandóság: „Az állandóság azt jelenti, hogy az embernek van múltja. A család tagjaként jogi és társadalmi státusza van, lehetőség szerint életre szóló biztonságos, legalábbis folyamatosnak tűnő és gondoskodó kapcsolatai – emlékeztetik elmúlt életére, múltjára és jelenére is.” Szükség van a gyermek identitástudatának kialakítása, emocionális és szociális fejlődésének kialakítása érdekében egy élettörténetkönyv elkészítésére. Nagyon fontosak a fényképek is. (Tudom, hogy az otthonban élő óvodások egyik igen kedves időtöltése, hogy saját fényképalbumukat – nagyon jó, hogy ez van – nézegetik egy felnőttel kettesben. Viszont az óvónőknek erre idejük, és sokszor energiájuk, figyelmük ritkán van).

A gyerek a nevelőszülőkhöz sem „tisztá lappal” megy, már van egy előélete. Itt ugyanúgy fontosak a fentiek, és az is, hogy a gyerek vérszerinti szüleit ne felejtse el. „A nevelőszülők némelyike hajlamos megvédeni a gondozott gyereket a múlt kellemetlen rossz emlékeitől, szeretnék a gyerek terheit megkönnyíteni, ezért elutasítják a vérszerinti szülők viselkedését... A nevelőszülői családba történő kihelyezés nem pótolhatja a természetes családot, családi mintát ad, de nem az a célja, hogy a gyerek elfelejtse saját szüleit... Azok a nevelőszülők, akik azt várják el nevelt gyermeküktől, hogy saját szüleit elutasítsa, még akkor is, ha a legjobb szándék vezérli őket, nem cselekszenek helyesen „mivel ennek eredménye az lehet, hogy a gyermek lojalitás-konfliktusba kerül.” (fenti dolgozat)

PSZICHIÁTRIAI PROBLÉMÁKKAL KAPCSOLATOS ELŐÍTÉLETEK

A gyermekotthonokban igen intenzíven élő előítélet, hogy a pszichiátriai betegek gyermekei előbb-utóbb biztosan maguk is megbetegednek. Ha a 3 éves „hisztizik” (egyébként teljes joggal, amikor a legkisebb torokfájással átteszik az anyjával töltött hétvége után éppen újra megszokott környezetéből a betegszobába), ha a kamasz gyerekkel a legkisebb magatartási probléma van, abban a pillanatban mindenki azt mondja (jobb esetben csak gondolja, de mindenképpen ezt közvetíti): persze, hiszen az anyád is ilyen. (Az otthonban nevelt gyerekek között meglepően magas a pszichiátriai betegséggel kezelt anyák gyermekeinek a száma.) A gyerekek úgyis emiatt szoronganak sokszor, akkor is, ha nem beszélnek róla –, és a nevelőknek ezek a majdnem leküzdhetetlen előítéletei, és ezek minden módon való közvetítése néha valóban hozzájárulhat a betegség manifesztálódásához – mint önmagában is terhelő életesemény. Itt megint ismeretekre, szakmai segítségre lenne szükség a nevelők számára, és sok-sok egyéni foglalkozásra a gyerekeknek (mint minden gyereknek egyébként, de ezeknek a gyerekeknek különösen), hogy félelmeiket, problémáikat, a betegséggel kapcsolatos tudatos-tudattalan aggályait megfogalmazhassák, és ha szükséges, felszínre kerülhessenek mindezek, és lehessen valamilyen módon kezelni ezeket. A tudományos vizsgálatok szerint a szkizofrén anyák gyermekeinél a megbetegedés valószínűsége 10-15%, és kialakulásában a genetikai tényezők mellett pszichoszociális tényezők játszanak szerepet: egyéni jellegzetességek, terhelő életesemények, családi környezet. Arra sincs magyarázat, hogy a hat évvel ezelőtt intézetbe utalt testvérpár (édesapjuk alkoholista volt, meghalt, édesanyjuk pszichiátriai gondozott) körülményeit, hazajutási lehetőségeit miért nem vizsgálja felül azóta senki. Az egyébként nagyon rendes családgondozó most sem ígéri, hogy ezt belátható időn belül megteszi – nagyon sok gondozottja van. És tartósan él az előítélet: akit egyszer pszichiátriai betegséggel kezeltek, nem alkalmas a gyereknevelésre.)

GYERMEKVÉDELEM A MAI ZSIDÓSÁGBAN

Mindennek persze csak közvetve van köze a címben jelzett témához, de közvetve – van. Nagyon is van, hiszen minden, kívülről és belülről jövő előítélet nagyon is meghatározza a mai magyar zsidó gyermekvédelmet is. Az állami gondozottak körében – valószínűleg a máig ható zsidó hagyományok, a család és a gyermek már jelzett szerepe folytán – nagyon kevés a zsidó gyerek. Ha ez mégis előfordul (sajnos a családok felbomlásának tendenciája az előbbieket ellenére sokszor a zsidó családokat is eléri), és nyilvánosságra kerül, a gyerekek gyorsan családba kerülnek. (Ez történt nemrégiben a főti gyermekvárosban gondozott három testvérrrel.)

Azért teljesen nyugodtak nem lehetünk. Például a zsidó kollégiumban elhelyezett közel 30 gyerek és családjuk, környezetük telis-tele van szociális-pszichológiai-pedagógiai problémákkal, amelyek megoldására komoly szakmai team segítségére lenne szükségük. (Érdekes kérdés pl., hogy a két utcával arrébb lakó szülőnek miért lakik a kollégiumban a gyereke. Nyilván van rá ok, de ez valahogy nem egyezik a zsidó családról alkotott fogalmunkkal. – Ez a fogalom is előítélet? – Mint ahogy nem egyezik meg az elképzeléseinkkel az sem, hogy a szülő bemegy a kollégiumba panaszkodni, hogy túl sokat – heteként kétszer – jár haza a gyereke.)

És egy kicsit a másik oldal: van mit védeni a gyereken akkor is, ha nem a szegénység a probléma, hanem éppen a gazdagság. A gazdagság nem jellemhiba (sőt nagyon jó, kellemes és kívánatos lehet), de igen könnyen azzá válhat – mondtam többször a gyerekeimnek, és ezt a tapasztalatot több tanár is megerősítette. Amikor a gyerekek a pénz válik az első számú értékévé, amikor tanulás, munka, szellemi és morális értékek mind a többedik helyre szorulnak vissza, amikor a tanárok is azt mondják: mit csinálunk, ilyen a világ, amikor a kisgyerekeknél is az a téma, hogy kinek milyen felszerelése, ruházata, háza van, és a nagyok odavágják a tanárnak egy rosszabbul sikerült és ennek megfelelően nem kiválóra értékelt felelet után, hogy „nem ezért fizet az apám” – akkor baj van. Akkor úgy gondolom, ezeket a gyerekeket „védeni” kell még a saját szüleik ellen is, akkor is, ha a gyerekeket nem lehet, és nem kell a szüleik ellen nevelni.

De ha itt az iskolában nem hallanak valamit arról, hogy léteznek más értékek, más értékrend is, lehet, hogy már véglegesen késő lesz. És ezek a gyerekek nem fogják továbbadni a gyerekeiknek sem a zsidó, sem az általános emberi értékeket. Pedig ami a Zsoltárok könyvében meg van írva, nem rossz tanács: „Bizonyságaid útján örvendtem mint mindenféle vagyon fölött.” És ugyanezt mondja Jeremiás könyvében az Örökkévaló is: „Ne dicsekedjék a bölcs az ő bölcsességével és ne dicsekedjék a vitéz az ő vitézségével, ne dicsekedjék a gazdag az ő gazdagságával, hanem azzal dicsekedjék, aki dicsekszik: hogy belátó és megismer engem...”

KINT ÉS BENT

Még egyszer a „kintről és bentről”. A nevelőknek „bent” megvan a véleményük a szülőkről, akik állami gondozásba adják a gyerekeiket, akik hajléktalanok, alkoholisták, pszichiátriai betegek stb. Nagyon ritkán ítélik meg őket szakmai érvek alapján, és az egész szemlélet nagyon lassan alakul át igazán szakmaivá, igazán szocioökológiai szemléletté.

A kis községekben telepített – egyébként nagyon jól működő – lakásotthont, amit nagy szeretettel és hozzáértéssel vezet egy házaspár egy saját gyerekük mellett hat gyerekkel – a falu nem fogadja be, számtalan rosszindulatú megjegyzést, bántást kapnak. (A hat közül négy cigánygyerek, ketten az értelmi fogyatékoság határán. A nevelőanya mindent megtesz értük, és mindent megvesz nekik, sokszor a saját pénzéből is, mert különben minden szelet csokiról számlát kellene kérnie. És elviseli, tolerálja nemcsak a nem könnyű gyerekek csínytevéseit, hanem a környezet hántásait is, derűsen. De kinek jó az, hogy a környezetük így reagál rájuk?)

Vannak előítéleteik a gyerekeknek is, bőségesen. Most csak egyet emelnék ki, a nagy gyerekek, kamaszok előítéleteit a nevelőkkel, gyerekfelügyelőkkel szemben. A kamaszok nagyon bizalmatlanok, a családban élők is. Az intézetben élők sokszorosan azok, és erre sajnos általában minden okuk megvan. Mint ezt már fent említettem, Adler leírta, hogy a kiskorukban elhanyagolt gyerekeknél ez a bizalmatlanság természetes és nagyon nehezen változtatható. És nagyon nehezen változtatható akkor, ha ez a bizalmatlanság kölcsönös, feljük is áramlik. Pedig mégiscsak ők a gyerekek, a „gondozottak”, nekik lenne szükségük elsősorban segítségre, bizalomra. (Persze ez nem zárja ki azt, hogy a felnőtteknek is szükségük van erre – sokszor a gyerekek részéről is.)

PERSPEKTÍVÁK

„Egyetlen család sem írhatja ki a kapuja fölé: „Nálunk semmi baj nincs” – idézi Herczog Mária a kínai közmondást. Nem írhatjuk ki. Sem saját otthonainkban, sem gyermekotthonainkban, a gondolatainkban, ítéleteinkben sem.

Van-e kiút az előítéletekből, a gyermekvédelem buktatóiból, az előítéletekből a gyermekvédelemben? A kérdés borzasztóan nehéz. Az előítéletek makacsok, ez a természetük, a gyermekvédelem rendszere minden átalakítás, átalakulás ellenére is merev, nehezen mozdul. Az új gyermekvédelmi törvény megjelenéséhez mindenki sok reményt fűzött. Igen nagyjelentőségű pl., hogy a törvény szerint anyagi okból nem lehet gyereket a családból kiemelni. Megvalósítható lesz ez vajon? Az az 5 éves cigány kisfiú, akinek egyébként jóindulatú, de nagyon szegény anyja több apától származó három kisebb gyerekével most áll kilakoltatás előtt egy VIII. kerületi szükséglakásban, hová, hogyan fog hazakerülni? (Arról nem is beszélve, hogy a gyerek és anyja már kölcsönösen idegenek, „idegenszagúak”. Az anya egy darabig látogatta a gyereket, néhányszor haza is vitte. A gyerek nem érezte jól magát, s az anya egy idő után nem erőltette a dolgot. A kisfiú a volt gyerekfelügyelőről álmodik és mesél éjjel-nappal, aki néhányszor hazavitte őt.) „Az 1997. XXXI. Törvény nem varázsszövő, amely egy csapásra mindent megold. Sok kérdés van, melyre nem ad, nem adhat választ, és a törvényből adódó, jelentősebb eredmények is csak 5-7 év múlva távlatában várhatók.”

A gyermekvédelemben reménytelen a helyzet? Azért amikor a gyermekotthoni nevelők és igazgatók (ilyen is előfordul) mindent megtesznek, hogy az erősen antiszociális irányban haladó, iskolába éppen nem járó, reaktív depressziós kislánynak jó és a gyerek kedvére való iskolát keressenek, amikor a sértetten síró három évest (aki hiába mondja egy egyszeri alkalommal váratlanul felbukkanó rokont meglátva és édesanyjára nem is emlékezve, hogy: „nekem két anyukám van” - sajnos, nincs egy sem, illetve egy nincs) mégiscsak ölbe kapja az óvónő, és nem rákiabál – mindezekből talál mégis kibontakozik valami változás. És talán megvalósul a gyermekek jogairól szóló egyezmény: „...a gyermek is »ember« vagyis a gyermeket is megilletik az ember jogok. Az emberi sors kezdetét jelentő gyermekkor speciális »emberi jogai« megfelelő jogi védelmet igényelnek a gyermek születésének pillanatától kezdve. Újszerű napjainkban, hogy a speciális védelmen túl a gyermek polgári és politikai jogainak elismerése is előtérbe kerül (például a helyzetét érintő kérdések esetén a döntéshozatalban való részvételi joga vagy a gyermeki társadalom önszerveződési igényének elismeréseként a gyermek egyesülési és gyülekezési joga.)... (Az egyezmény) visszatükrözi az emberi jogok fejlődésének két alapvető vonását: tartalmazza az emberi jogok széles skáláját és kizár mindenfajta diszkriminációt a jogok érvényesülésében.” A gyermekkor értelméről Marié Winn a következőket írja: „A gyerekek lehető leggondosabb nevelése éppolyan feltétele a gyermekkori ártatlanság megőrzésének, mint ahogy az első emberpár Paradicsomban való maradásának is az ártatlanság megtartása volt a feltétele... Ahogy Ádámnak és Évának, ugyanúgy minden egyes embernek el kell hagynia a paradicsomot, hogy felnőtté váljon... Hogy mint felnőtt meg tudja állni a helyét, hogy önálló legyen, és hogy beteljesítse földi küldetését, bármi legyen is az. És mindenképp sikeres szülő legyen, akinek megadatott a hosszú, felelősségtől mentes, a szülők szerető védelméről és gondoskodástól végigkísért gyermekkor.”

Ha tudjuk azt, hogy minden gyerek és minden ember egyetlen és senki mással nem helyettesíthető (ez a gondolat a bibliai kommentároknak is szerepel), talán könnyebben meg tudjuk adni nekik, a gyerekeknek és egymásnak is, amire vágnak, amire vágyunk. Kosztolányi Halotti beszéd c. versében ezt így fogalmazza meg: „...homlokán feltündökölt a jegy, hogy milliók között az egyetlenegy... Szegény a forgandó, tündér szerencse, hogy e csodát újólá megteremtse.”

„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Én vagyok az Örökkévaló” – mondja a Tóra (nem a fenti értelmezés szerint) egyetlenesen. És ezt is: „Ne szorongassátok egyik a másikat, s félj Istenedtől, mert én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.” Meg tudjuk-e ezt tenni? Zsidók és nem zsidók, együtt, egymással? Talán az alábbi apró, de azt hiszem, fontos történet alapján (is) van erre mégis valami remény. Amikor két nappal ezelőtt a Mazsike 10 éves évfordulójára rendezett ünnepségen Jancsó Miklós filmrendező (aki nem zsidó) meghatóan köszöntö meg az egyesület megalakulásában és munkájában játszott szerepéért kapott díjat, a riporter azt kérdezte tőle: „Mondja már meg, mit szeret a zsidóknak, mikor mi olyan sokszor utáljuk egymást? (Kívülről jövő előítélet a zsidó összetartásról! És belülről is jövő – miért kell utálni egymást? – ld. fent tórai idézet.- KJ.) Jancsó azt válaszolta: „maguk utálhatják egymást, ha akarják, de egy nem zsidónak enyhén szólva nem elegáns dolog utálni magukat.” Arra a kérdésre pedig, hogy miért nem csinál a zsidókról egy kritikus filmet, ezt válaszolt: „ezt a filmet valószínűleg jobb lenne egy zsidónak megcsinálnia.”

„Alkossunk embert a képünkre, hasonlatosságunk szerint...” A vallástudósok, filozófusok, valláspszichológusok szerint (utoljára én Popper Péter pedagógiumi előadásában hallottam) a teremtés hetedik napján az Örökkévaló megpihent, de nem véglegesen, a teremtés most is folyik, a mi közreműködésünkkel, hiszen Isten ezt („alkossunk, teremtsünk”) az embernek mondta, többes számban mondta. Halljuk meg ezt a felszólítást (érdemes odafigyelni Rá!), és teremtsünk Vele együtt – nem csekély kiváltság ez! Teremtsünk egy olyan világot, ahol jó és érdemes élni, ahol tudunk együtt élni kicsik és nagyok, zsidók és cigányok, magyarok és románok, azok is, akiknek másképp áll a szemük vagy netán másképp gondolkodnak. Egy olyan világot, ahol el lehet vonulni és ahol együtt lehet lenni, ahol senki sem idegen, de mindenki lehet más. Teremtsünk. Együtt, mi, mindnyájan.

Írta: Fábián Andrea

GYERMEKVÉDELEM, DILEMMÁK, FOGALMAK ÉS MÓDSZEREK

Ezzel a címmel jelent meg az 1999-es év elején, Kolozsváron, a Presa Universatara kiadásában Dr. Szamosközi Roth Mária, a kolozsvári Babes-Bolyai tudományegyetem Szociális Munka Tanszék adjunktusának a könyve.

Érdekes, könnyen olvasható és komplex olvasmánynak bizonyul e könyv, mely elsősorban tankönyvnek készült, de fontos információkat szolgáltat mindazon szakemberek számára, akik a gyermekvédelem területén dolgoznak.

A szerző maga két részre osztotta könyvének tartalmát. Az első rész, a „Bevezetés a gyermekvédelembe” több kisebb alfejezetet foglal magába, melyek révén a gyermekvédelem elméleti megközelítéseit térképezi fel. Részletesen bemutatja az erőszak különböző formáit (fizikai, lelki, szexuális erőszak), a gyermekek elhanyagolásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati megközelítéseket, a gyermekek védekezési mechanizmusait, a gyermekek ellen elkövetett rossz bánásmódok tipológiáját, az erőszak esetén történő intervenciót, számos, a gyermekvédelemmel kapcsolatos hazai és nemzetközi kutatási eredményt.

A szerző külön hangsúlyt fektet a gyermekvédelem központi fogalmainak tárgyalására, magyarázatára (pl. erőszak, elhanyagolás, bántalmazás stb.), s kifejti azokat a dilemmákat, melyek olyan ellentmondásokból fakadnak, mint a szülői jogok és a gyermekek jogai, a családon belüli bensőséges viszonyok és a szociális munkás azon felelőssége, hogy beavatkozzon a gyermekek érdekében, a gyermekek esélyegyenlőséghez való joga a család szociális helyzetének különbözősége ellenére.

A gyermekvédelmi kategóriák leírásán túlmenően, a szociális diagnózis és az előrejelzés megkönnyítése érdekében a könyvben megtalálhatók mindazon jelek, melyek révén az erőszak valamely formájára következtetni lehet.

Az erőszak típusok pszichológiai jellegzetességeinek a leírása még inkább megerősíti azt, hogy bár a könyv a gyermekvédelemben dolgozók, tehát elsősorban szociális munkások számára készült, a szerző a jelenségek pszichológiai oldalára nagy hangsúlyt fektetett.

Az erőszak következményeivel kapcsolatosan a szerző kiemeli a sérülékenység, valamint a stresszel szembeni ellenállás problémáját.

Az utóbbi lehetőségeket a szerző az olyan családi sajátosságokra tereli, mint: a nem bántalmazó szülőkkel való viszony minősége, a nevelési módszerek rugalmassága, a bántalmazáshoz való megfelelő érzelmi viszonyulása a közvetlen környezetbeli felnőtteknek. A stressz okozta neurofiziológiai változások bemutatását, melyek a viselkedés szintjén válnak láthatóvá, a szerző a bántalmazás következményeinek súlyossága megértése végett tartja fontosnak. A bántalmazott gyermekek esetében alvási zavarok, hiperexcitabilitás, összpontosítási problémák, fokozott labilitás, öngyilkossági kísérletek figyelhetőek meg.

A sérülékenység illetve az ellenállás problémái számos dilemmát jelentenek, olyanokat, melyekkel nap mint nap szembesülnie kell a segítőnek. A leggyakrabban talán a következő kérdések vetődnek fel: a gyermek helyzete tényleg annyira drámai, hogy elkerülhetetlen a családból való kiemelése, egyedi-e a bántalmazás előfordulása, vagy a rossz bánásmód megismétlődhet, tényleg annyira súlyos a helyzet, mint amilyenek a szociális munkás értékeli, vagy saját értékrendszere következtében látja annak.

Az első rész utolsó fejeztében az elhanyagolás legsúlyosabb formájával foglalkozik a szerző. Ezen belül alaposan elemzi azon okokat, melyek az intézetben elhelyezett gyermekek nagy létszáma mutatnak. Ez a nagy létszám a családi elszegényedéssel, a hiányos gyermekvédelmi struktúrákkal,

valamint azzal a ténnyel magyarázható, hogy Romániában mindeddig nem sikerült a nevelőszülőknek nagyobb teret biztosítani.

A gyerekek elleni erőszak és elhanyagolás fogalmainak tisztázása mellett a szerző bemutatja ezek előfordulásának gyakoriságát is.

A nemzetközi adatok mellett szerepelnek romániai adatok is, melyek bár hiányosak, sok tekintetben már összehasonlíthatóak a többnyire Egyesült Államokbeli adatokkal.

A második rész, „A gyermekek elleni erőszak és elhanyagolás romániai dimenzióinak kutatása” a család szociális helyzetének szempontjából közelíti meg a gyermekek sorsát.

Különálló kutatásokat foglal magában ez a rész, melyek közös témája a szegénység, valamint a gyermekek elleni erőszak és elhanyagolás előfordulása. A szerző saját kutatása is bemutatásra került, mely a témát különböző szempontok figyelembevételével vizsgálja, kiemelkedő helyet foglalván el a szülők anyagi helyzete és a gyermek iránti érzelmi kötődés kapcsolatának elemzése.

A kutatások, a szociológiai eszköztár felhasználása által, melyek a statisztikák alkalmazása segítségével még szemléletesebbé teszik a kapott eredményeket, arra hívják fel a szakemberek figyelmét, hogy a szegénység egyik legfontosabb tényezője a gyermekek sorsát illetően. A kutatási eredményeknek megfelelően Romániában a szegénység igen nagy arányokat öltött, s ennek következményeinek leginkább a gyermekek vannak kitéve.

Nagyon fontosnak találom megemlíteni azt, hogy a szerző párhuzamosan mutatja be a gyermekvédelemmel kapcsolatos romániai és nemzetközi törvényeket, kiemelve ezáltal azt a tényt, hogy Romániában, bár 1997 júniusa óta már elkezdődött „a nehéz helyzetben lévő gyermekekre” vonatkozó törvények megjelenése, a törvények gyakorlatba ültetése, illetve a modern, rugalmas gyermekvédelmi struktúrák kialakítása még nagyon az elején van.

Az elméleti és adatelemzési anyagot bőven kísérik eseteleírások, melyek megrökönytetik a gyermekvédelmen kívül dolgozókat, de el is gondolkoztatják az olvasót a szakember beavatkozásának lehetőségeiről és szükségességéről.

Dr. Roth Mária könyve, hiánypótló a hazai szakirodalomban, nem csupán a diákokhoz szól, akik számára, mint tankönyv készült, hanem mindazokhoz, akik szakmai érdeklődésük vagy más okból változtatni szeretnének a gyermekek sorsán.

Írta: Kály-Kullai Károly

KÖSZÖNJÜK, DR. CAMPBELL

rendhagyó könyvismertetés Dr. Ross Cambell: Óvjuk őket című művéről

Amerika messze van. Amerika közel van. A tíz évvel ezelőtti Amerika drogproblémái itt vannak a nyakunkon! A közölt állítások kavarnak bennem, s egyre gyakrabban a harmadikra helyeződik a hangsúly.

A napokban ajándékkönyvet kézbesített a posta. Szerény, de vonzó külső, izgalmas borító, jó szerkesztés, jeles szakértő ajánlása, jeles szakértő zárszava, ráadásul mindkettő hiteles személyiség. Új könyv-illat (ezt érezni kell, magyarázni lehetetlen).

Minden készen egy izgalmas szellemi kalandhoz.

„Nem csupán azoknak a szülőknek írtam, akiknek a gyermekei kábítószer fogyasztanak. Ha az Ön gyermeke olyan szerencsés, hogy eddig nem került bele ebbe a csapdába, a könyv Önnek szól. Ha első gyermeke érkezését várja, a könyv természetesen Önnek is szól.

Ha meg akarja tudni, mit tehet, hogyan küzdhet meg a már meglévő kábítószer-problémával, vagy hogyan előzze meg kialakulását, meg kell ismerkednie e fejezetek tartalmával. Ha elolvassa, megérti és alkalmazza a könyvben leírtakat, mind önmagának, mind gyermekének, tehát voltaképpen az egész családnak segítséget nyújt abban, hogy kábítószer nélkül éljen, és megtapasztalja az igazi értékeket emberi kapcsolataiban.”

Egy beszélgetésből:

– Emlékszik még ránk? Négy évvel ezelőtt jártam Önnél a férjemmel. A kisfiámmal voltak akkor problémáink. Igaza volt Önnek. Tényleg nem kábítószereszt.

– Örülök, hogy újra jelentkezett. Többször is láttam önöket a metró mozgólépcsőjén. Miben segíthetek?

– A kislányomról kiderült, hogy már két éve fogyaszt drogokat. Rá soha nem gyanakodtunk.

Tipikus helyzet. A baj onnan ered, ahonnan nem is várjuk.

„Mennyire ismerjük a kábítószerhelyzetet? Válaszoljunk minden kérdésre az „igaz” vagy a „hamis” megállapítással, majd a fejezet olvasása közben ellenőrizzük válaszaink helyességét.

A kábítószer kóstagatása ártalmatlan dolog, és gyakran a kábítószer iránti érdektelenséget segíti elő.

A hatvanas években több kábítószer fogyasztottak a gyerekek, mint ma.

A legtöbb gyereket tizenöt-tizenhat éves koráig nem érdekli a kábítószer.

A nikotin az egyik olyan szer, amelyhez a legkönnyebben hozzá lehet szokni.

A gyerekek inkább társaikhoz fordulnak segítségért és tanácsért, mint szüleikhez.

Súlyosítja a helyzetet, ha túl korán keresünk segítséget gyermekünk kábítószer-problémájára.”

„Nekünk kell megtalálnunk a választ arra, hogy miért kábítószereszt gyermekeink. Nem lehet annyival elintézni a dolgot, hogy mások gyermekeit kiáltjuk bünbanknak és a fiziológiai függőséget megszüntetjük. A probléma sokkal mélyebben gyökerezik, mint a fizikai függőség...”

Amikor drogproblémákkal állunk szemben, az egész gyermeket figyelembe kell venni, életének minden egyes területét vizsgálunk kell. Nem tudok egyszerű receptszerű választ és megoldást kínálni, de remélem, hogy a következő hét fejezet segítséget nyújt minden kedves olvasónak és gyermekének abban, hogy elinduljon a gyógyulás felé, és tisztán lássa a kábítószerrel kapcsolatos kérdéskört.

A kábítószerrel kapcsolatos problémák vizsgálatakor egyetlen területet sem szabad kihagyni: sem az érzelmi, sem a pszichés, sem a szellemi, sem a társadalmi tényezőket. Ahhoz tehát, hogy eljussunk a probléma gyökeréig, a gyermek életének minden egyes területét alaposan meg kell vizsgálni. És ha azt akarjuk, hogy a terápia eredményes legyen, a szülőket mindenképpen be kell vonni.”

Amerika messze van? Amerika közel van. A tíz évvel ezelőtti Amerika problémái itt vannak a nyakunkon.

Figyelmükbe ajánlom Dr. Ross Campbell könyvét, melyet a Harmat kiadó jóvoltából olvashatunk.

Címe: Óvjuk őket! Gyermekeink kábítószerhasználókban Az idézetek a könyvből származnak.

Dr. Kály-Kullai Károly Sziget Droginformációs Központ

1074 Bp. Rottenbiller u. 10.

Tel.: 322-5572

Írta: Kricsfalvi Nóra

NÓRA SILK, A BOSZORKÁNY avagy miért hinnénk hiába?

Amerika, Long Island, 1959.

Képzeljünk el egy tipikus, unalmas, kertvárosi lakónegyedet, ahol még minden annyira új és egyforma, hogy a férjek eltévesztik a kocsifeljárót, a gyerekek rossz házba mennek haza, és a fák kérge zöld foltot hagy a tenyéren. Mindenki anyagi biztonságban él, és természetesen mindenki ügyel a jó szomszédságra, amelynek fenntartása két szabályon alapul: ne üsd az orrod mások dolgába, és rendesen gondozd a pázsitodat. Egy koromsötét novemberi éjszaka Mr Olivera a gyapjútakarója alá bújt, oldalára fordult és arra gondolt, hogy fagyállót kell töltenie a Chryslerébe... és meghalt. (Mrs Olivera ekkor azonnal elutazott Virginiába.) Joe Hennessy helyi rendőr kétszer megpróbálkozott a méteres gaz kiirtásával, de az odakozmált lekvár immár pár hónapos illata már minden vevőnek sok volt.

A ház értéke ezután szinte napról napra zuhant, míg végül az elvált és rossz anyagi körülmények között élő, extravagáns Nóra Silk is meg tudta vásárolni. A környék lakói az elvált szót is csak suttogva merték kimondani, azzal pedig, hogy Nóra dolgozni kényszerült, már végképp nem tudtak mit kezdeni. Fia, Billy, állandóan egyedül volt, az iskolában pedig rendszeresen megdobálták társai. Nóra garázsának ajtaján nemsokára megjelent a felirat: boszorkány. Most pedig ha valaki azt hinné, hogy a könyv Nóra Silk problémáinak megoldásával foglalkozik, gyorsan felejtse el. Természetesen Nóra nem tud igazán mit kezdeni Billy egyre súlyosbodó depressziójával, de kiderül, hogy a kis Raymondot apja állandóan veri, míg Raymond egyszer csak kést nem ragad és tizenegy késszúrással megöli apját, Cathy csúnyácska, de mindenki számára rendelkezésre áll az iskolában. Donnáról, a szörnyen kövér háziasszonyról kiderül, hogy akár le is tud fogyni és gyönyörű nővé változik, aztán egy elegáns döntéssel elhagyja a gyermekeit és belekezd a nagy önmegvalósításba egy közeli áruház eladónőjeként, a „Szent”-nek titulált autószerelő fia kocsilopásból élnek, Danny, az iskola legjobb tanulója elszökik csak úgy Floridába, hogy megnézze, tehetséges sportoló-e; és térjünk vissza Nórara: szeretője a tizenhét éves Ace.

Vannak hát problémák Long Island-ben, és mielőtt bezárnánk a könyvet, elgondolkozhatunk „az élet nagy kérdésein”, mert Alice Hoffman ezt nem tette. Pontosabban a felvázolt tények nagyon is komolyak, de az író Ken Loach filmjeivel ellentétben igyekszik megfogni a dolgok könnyebb végét. Tulajdonképpen egy roppant izgalmas könyvet olvashatunk, végig peregnék az események, azonban van valami, amitől az egész inkább szórakoztató, mintsem érdemi problémákat feltáró. A címbeli kérdésemet (miért hinnénk hiába) azonban fenntartom: higgyük el, hogy szemünk láttára tényleg felnőtt nemcsak néhány fiatal, hanem egy egész közösség; hogy a megmosolyogtató első oldalak, a konfliktusokkal, identitászavarral, devianciákkal teli cselekmény után az utolsó néhány oldal derűje (azaz happy end) jogos. Higgyük el, hogy valóban megoldódtak a felvetett konfliktusok, hogy minden család képes volt egy kis odafigyeléssel és egymásnak segítséssel rendezni háza táját. Higgyük el, hogy a könyv elolvasása után nyugodtan hátradőlhetünk karosszékükben. A regény természetesen saját műfajában tökéletesen megállja a helyét, egyetlen pillanatra sem csökken a feszültség, a végén pedig a minden jó, ha a vége jó séma ellenére súlyos gondolatok maradnak az olvasóban. A könyv célja elsősorban az önámítás és buta képmutatás leleplezése – ezt pedig Alice Hoffman bravúros ügyességgel megvalósította.

Az ismertető Alice Hoffmann Hetedik mennyország c. könyvéről készült.

BEMUTATJUK

SZISZIFUSZ SZOCIÁLIS ALAPÍTVÁNY

LAKÁSCSERE-PROGRAM

Az elmúlt évek növekvő lakásterhei, illetve a közüzemi díjak emelései a budapesti lakosság jelentős részét az egyéb elszegényedés mellett rendkívül nehéz helyzetbe sodorta. A családok nagy száma díjhátralekossá és lakbérhátralekossá vált. A kérdést tovább nehezíti, hogy a kerületek eltérő támogatási rendeleteket alkalmaznak. Több önkormányzat a díjhátralekosokat a segélyezésből kizárja, lakásfenntartási támogatást nem nyújt. Az utóbbi években több támogatási forma is kialakult (pl. Hálózat Alapítvány, Adósságtanácsadás), de ezek „csak” tüneti kezeléseket tudnak nyújtani. A fő probléma továbbra is az, hogy a lakosság a növekvő közüzemi díjakat vállalni egyre nehezebben tudja, és a lakhatásuk forog veszélyben. Szociális intézményekben dolgozók nap mint nap találkoznak olyan kliensekkel, akik a növekvő terheket vállalni már nem tudják. Különböző technikákkal próbálkoznak, mégis helyzetük következtében kiszolgáltatottá válnak. Megnő a hajléktalanná válás veszélye, melyet csak segít a lakásszférában is kialakult feketepiac és lakáshiány. Rendszeresen lehet találkozni olyan rászorulókkal, akiket fillérekért semmiztek ki a lakásukból. A szociális szervezetek nem tudnak segíteni lakásközvetítésben azoknak, akik kisebb lakásba költöznének, illetve alacsonyabb rezsijű lakást keresnek.

Tapasztaljuk, hogy sok fiatal kezdi életét kis lakásban, melyből csak kivételes szerencse, vagy jelentős kölcsönök árán (szülői és munkahelyi támogatás) tud nagyobb lakásba költözni, szolgáltatásaink számukra is elérhetőek.

Segítséget kívánunk nyújtani azoknak a mozgáskorlátozott embereknek is, akik a könnyebb közlekedés érdekében szeretnének lakást cserélni.

Mivel a lakosság eladósodása mára már nem csak szociálpolitikai, hanem lakáspolitikai kérdés is, a Sziszifusz Szociális Alapítvány olyan programot indított el, mely ezeknek az embereknek biztonságos és jogilag tiszta lakáscserét tesz lehetővé, a díjhátralekoko kifizetődnék, és a hajléktalanság elkerülhetővé válik. A szolgáltatás non-profit jelleggel működik, tanácsadást, valamint jogi segítségnyújtást is lehetővé tesz.

Céljaink:

- A hajléktalanság megelőzése tisztességes lakáscsere és tanácsadás révén.
- Fiatal házások támogatása.
- Mozgáskorlátozottak segítése.

A szolgáltatás:

- ingyenes
- jogi ügyintézés
- számítógépes nyilvántartás
- tanácsadás
- nem klasszikus ingatlanközvetítés, elsősorban díjhátralekos családoknak, kisnyugdíjasoknak, krízishelyzetben lévőknek és fiataloknak áll rendelkezésre
- Budapest egész területére kiterjed

A program támogatói:

Fővárosi Önkormányzat

Fővárosi Szociális Közalapítvány
Szociális és családügyi minisztérium
Lakásbérlet Egyesülete (LABE)
II. ker. Önkormányzat
X. ker. Önkormányzat
XII. ker. Önkormányzat
Kőbányai Családsegítő Szolgálat
Budapest Bank Budapestért Alapítvány

A szolgáltatás elérhetősége:
Sziszfusz Szociális Alapítvány 1122 Bp. Kékgolyó u. 19.
Tel.: 212-9381
E-mail: sisifus@freemail.c3.hu

Kedd: 13-17
Szerda: 9-17
Csütörtök: 9-13
Jogsegély: szerda: 9-13

Kőbányai Családsegítő szolgálat
1102 Bp. Halom u. 33.
Tel.: 262-2632

Hétfő: 13-18
Szerda: 9-13
Csütörtök: 13-18